

**BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA
GALİÇYA CEPHESİ'NDE
TÜRK KUVVETLERİNİN FAALİYETLERİ
HAZIRLAYAN: Veli Vehbi BARDAKÇI
DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Turan AKKOYUN
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)
AFYON-1998**

64832

T.C.

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GENEL TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA

GALİÇYA CEPHESİ'NDE

TÜRK KUVVETLERİNİN FAALİYETLERİ

HAZIRLAYAN:

Veli Vehbi BARDAKÇI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN:

Yrd. Doç. Dr. Turan AKKOYUN

AFYON-1998

ÖZGEÇMİŞ

Veli Vehbi BARDAKÇI 1962 yılında Kütahya'nın Gediz İlçesi Erdoğmuş Köyünde doğdu. İlkokulu aynı köyde, Ortaokulu Gediz Lisesi Ortaokulunda, Liseyi Kütahya İmam-Hatip Lisesinde bitirdi. 1984 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1985 yılı Mart ayında Gediz İmam- Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni olarak atandı. 1988 yılında Diyanet İşleri Başkanlığının açmış olduğu Müftülük-Vaizlik imtihanını kazanarak Afyon İli Başmakçı İlçe Müftülüğüne atandı. 1989-1990 yıllarında kısa dönem askerlik vazifesini yaptıktan sonra bir yıl Dinar İlçe Vaizliği görevini yaptı. 1991-1993 yılları arasında Evciler, 1993-1997 yılları arasında İscehisar İlçe Müftüsü olarak çalıştı. Halen Kütahya İli Simav İlçe Müftüsü olarak görev yapmaktadır. AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans programına devam etmektedir. İngilizce ve Arapça bilmektedir.

Evli ve üç çocuk babasıdır.

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı Sırasında, Çanakkale Cephesi Savaşlarından sonra iki firkadan oluşan Miralay Yakup Şevki Bey kumandasındaki XV. Türk Kolordusu Almanya ve Avusturya - Macaristan'a yardım için Galiçya Cephesine gönderilmiştir.

Avrupa'ya gitme emrini 1916 yılı Temmuz ayında alan, Türk askeri tarihinde ilk defa yurt dışında, müttefik devletlerin kumandası emrinde hareket eden XV. Türk Kolordusu bir yıl müttefik kuvvetlerle birlikte Ruslara karşı savaşmıştır.

XV. Türk Kolordusu, Osmanlı Ordusunda mevcut imkanlar ölçüsünde en iyi şekilde hazırlandıktan sonra Almanlar tarafından da silah, donatım bakımından çok iyi desteklenmiştir. Alman Ordusu'nda mevcut bütün silahların Türklere verilmesi sağlanmış, erlerin bakımı, beslenmesi, sağlığı, tedavisi ve istirahati için müttefik kuvvetler yakın ilgi göstermişlerdir.

XV. Kolordu'nun bir yıl süren savaş esnasında şehit, yaralı ve esir olmak üzere on beş bin civarında zayiatı olmuştur. Bunlardan on iki bin'i şehit olmuştur. Buna karşılık düşmanın kaybının bunun üzerinde olduğu bilinmektedir.

XV. Türk Kolordusu, yaklaşık bir yıl müttefik kuvvetlerle birlikte savaştıktan sonra Galiçya'dan vatana 1917 Eylül ayında dönmüştür.

ABSTRACT

After Çanakkale Front Line War in the time of the First World War, XV. Turkish Army Corps consist of two division which is directed by Miralay Yakub Şevki was sent to Galiçya Front for the help of Germany and Austro- Hungary.

Turkish Soldier took the command to move abroad on 1916 July, This was the first time going abroad of Turkish Army in its history. XV. Turkish Army Corps fought for a year with allied against Russian forces.

XV. Turkish Army Corps was well prepared within present circumstances and was supported with military equipment by Germany. Every kind of military equipment in the hand of Germany Army was offered to Turkish Army in addition to this allied forces closely took care of Turkish Army.

XV. Turkish Army Corps suffered casualties totally about 15 thousands including martyr, wounded and slave 12 thousand of that total were martyred. On the other hand it is known that enemy's suffering was more.

XV. Turkish Army Corps fought about a year with allied forces afterward on 1917 September returned to home from Galiçya.

ÖNSÖZ

Tarihte bir çok olay vardır ki anlaşılması zordur. Bizce bunlardan birisi de Birinci Dünya Savaşı'nda Galiçya'ya gönderilen XV. Türk Kolordusu'nun faaliyetleridir.

Bu Çalışma, Birinci Dünya Savaşında XV. Türk Kolordusunun Galiçya cephesindeki savaşını tanıtmayı amaçlamaktadır.

Galiçya cephesi, Birinci Dünya Savaşı sırasında Türk ordularının savaştığı cephelerden sadece biriydi. Birinci Dünya savaşının patlak vermesi üzerine Osmanlı Devleti, önce genel seferberlik ilan etmiş; sonra da siyasi ve askeri durumun elverişsiz olmasına rağmen Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın etkisiyle 1 Kasım 1914 tarihinde merkezi devletler (Almanya ve Avusturya-Macaristan) yanında savaşa katılmıştır.

Halkımızın " *seferberlik*" diye adlandırdığı Birinci Dünya Savaşında Türk Orduları yedi cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Bunlar; Kafkas, Irak, Suriye, Filistin, Çanakkale, Galiçya, Romanya ve Makedonya cepheleridir. Bunlardan Galiçya cephesiyle Romanya ve Makedonya cepheleri, Osmanlı toprakları dışında savaş ortaklarımız tarafından açılmış cephelerdi. Galiçya cephesi, Almanya ve Avusturya-Macaristan devletleri tarafından Ruslara karşı açılmıştı.

Çalışmamız, Giriş ve sonuç kısımları hariç üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Giriş kısmında, Birinci Dünya Savaşının çıkış sebepleri üzerinde durulup Türkiye'nin savaşa katılması ve cepheler kısaca anlatılmıştır.

I. Bölümde Galiçya bölgesi coğrafi, tarihi ve sosyo-ekonomik yönleriyle tanıtılmağa çalışılmıştır.

II. Bölümde Galiçya'ya XV. Türk Kolordusunun gönderilmesi ve Galiçya savaşı genel hatlarıyla ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

III. Bölümde ise, savaş sonunda Türk Askeri'nin Galiçya'dan yurda dönüşü üzerinde durulmuştur.

Sonuç kısmında, tezin özeti yapılmıştır.

Birinci Dünya Savaşında Galiçya Cephesinde Türk Kuvvetlerinin Faaliyetleri adlı yüksek Lisans tezimizin hazırlanması esnasında Almanca'ya vakıf olmadığımız için Almanca kaynaklara ulaşamamıştır.

Çalışmamız boyunca değerli yardımlarıyla bana sürekli yol gösteren, danışman hocam **Yrd. Doç. Dr. Turan AKKOYUN**'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi, AKÜ Kütüphanesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, Uşak İl Halk Kütüphanesi, Kütahya Vahit Paşa İl Halk Kütüphanesi, Gediz Halk Kütüphanesi ve Simav Halk Kütüphanesi çalışanları ile bu çalışmamın başından sonuna kadar emeği geçenlere şükranlarımı sunarım.

Veli Vehbi BARDAKÇI

Ağustos 1998

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR.....	VI

GİRİŞ

A- Genel Durum.....	2
B- Avrupa’da Bloklaşma ve Dünya Savaşına Yönelme.....	4
C- Osmanlı Devleti’nin Savaşa Katılması, Cepheler ve Galiçya.....	8

I. BÖLÜM

GALİÇYA

A- Coğrafi Durum.....	17
B- Sosyo- Ekonomik Durum.....	19
C- Tarihi Durum.....	19

II. BÖLÜM

GALİÇYA SAVAŞI

A- XV. Türk Kolordusunun Galiçya Cephesine Gönderilmesi.....	23
1- Galiçya’da Türk Birliklerinin Katılmasından Önceki Askeri Durum.....	23

2- Türk Birliklerinin Cepheye Gönderilmesi.....	24
3- Kolordunun Kuruluşu: 19. ve 20. Fırka	27
4- Türk Birliklerinin Cepheye Varışı.....	28
B- Türk Kolordusunun Galiçya'da Savaşa Hazırlık Faaliyetleri.....	31
C- Galiçya Savaşı'nda XV. Türk Kolordusunun Muharebeleri.....	38
1- XV. Türk Kolordusu'nun Harekâtı.....	39
a- XV. Türk Kolordusunun Çekilmesi.....	41
b- Yeni Savunma Hattına Çekildikten Sonraki Gelişmeler.....	44
2- Ekim 1916'da Yapılan Muharebeler.....	55
3- Kasım 1916'da Cephede Durum.....	60
4- Aralık 1916'da Cephede Durum.....	64
5- XV. Kolordunun Ocak-Ağustos 1917 Yılındaki Faaliyetleri.....	69

III. BÖLÜM

XV. KOLORDUNUN GALİÇYA'DAN YURDA DÖNÜŞÜ

A- 19. Fırkanın Yurda Dönüşü Sırasında Cereyan Eden Olaylar.....	76
B- 19. Fırkanın Yurda Dönüşünden Sonra Galiçya'da Meydana Gelen Bazı Olaylar..	78
C- Müttefik Kuvvetler ve 20. Fırkanın Harekatı.....	84
D- 20. Türk Fırkası'nın Yurda Dönüşü.....	87
E- XV. Türk Kolordusunun Personel ve Lojistik Durumu.....	89
1-Teşkilat.....	89

2- Personel Durumu.....	92
F- Galiçya’da Şehit Olan Subaylar.....	93
G- XV. Kolordunun Galiçya’daki Faaliyetlerinin Türk ve Dünya Kamuoyundaki Yankıları.....	101
SONUÇ.....	109
BİBLİYOGRAFYA.....	112
EKLER: 8 adet Resim + 4 adet Harita.	

KISALTMALAR

A.	: Arşiv No
AB	: Ana B ritanica
age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
AKÜ	: Afyon Kocatepe Üniversitesi
Al.	: Alay
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Ay. Es.	: Aynı Eser
ay.	: aynı
b.	: baskı
BA	: Büyük Ansiklopedi
BDHTHAC	: Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri
BDHTH	: Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi
Binb.	: Binbaşı
Bl.	: Bölük
BL	: Büyük Larousse
D.	: Dosya No
DGBİT	:Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
F.	: Fihrist No
GİAA	:Grolier International Americana Ancylopedia
Haz.	: Hazırlayan
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Kls.	: Klasör No
M	: Mükellef
Mak:	: Makine
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Mh.	: Mahalle
ML	: Meydan Larousse
Mül.	: Mülazım
Ped.	: Peder
Sic.	: Sicil
Sk.	: Sokak
ş. y.	: Şehir yok
TA.	: Türk Ansiklopedisi
Tb.	: Tabur
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
Trc:	: Tercüme/ Çeviren
TTK	:Türk Tarih Kurumu
Top.	: Topçu
Tüf:	: Tüfek
t. y.	: tarih yok
yay.	: yayımları
YHA.	: Yeni Hayat Ansiklopedisi
Yzb.	: Yüzbaşı
Ves.	: Vesika
vs.	: Vesaire

GİRİŞ

A-Genel Durum

Birinci Dünya Savaşı, 1789-1815 tarihleri arasında Avrupa'da dengeleri değiştiren ve siyasal alanda tesirlerini günümüze kadar sürdüren Liberalizm, Milliyetçilik ve Sosyalizm gibi çeşitli fikir akımlarının doğmasına sebep olan Fransız ihtilali'nden sonra meydana gelen gelişmelerin bir sonucu olarak çıkmıştır.¹ Birinci Dünya Savaşının anahatlarını kavrayabilmek için XIX. yüzyılın siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmelerinin bilinmesi gerekmektedir.

XIX. yüzyılın ilk üç çeyreği, Fransız İhtilalinin ortaya çıkardığı fikir akımlarının gelişip geniş bir sahaya tesiri altına aldığı dönemdir.² 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı³ (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) da bu dönemin en önemli olaylarından. XIX. yüzyılın son çeyreği ise, Milliyetçilik akımlarının yaygınlaştığı ve bunun neticesinde yeni kuvvet dengelerinin oluştuğu dönemdir.⁴ Bununla birlikte 1860 yıllarından itibaren bütün Avrupa'da *Sanayi İnkılabı*⁵ gerçekleşmiş ve sanayi ürünlerinin üretimine geçilmiştir.⁶ Sanayi İnkılabından sonra dünya

¹ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, TTK yay., Ankara 1987, ss. 33-40; Charles Seignobos, **Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi**, (Trc. Semih Tiryakioğlu), Varlık yay., İstanbul 1960, ss. 303-312.

² Bernard Levis, **Modern Türkiyenin Doğuşu**, (Trc. Metin Kırıatlı), TTK yay., 6. b., Ankara 1996, ss. 54-56; Armaoğlu, ay. yer; Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, Filiz Kitabevi yay., 4. b., İstanbul 1995, s. 33.

³ "Tanzimat dediğimiz zaman Türk devlet adamlarının memleketi modernleştirme yolunda giriştikleri teşebbüslerle bu arada yabancı devletlerin Türkiye'ye bazan davetli müdahalelerini birbirinden ayırdetmek lazımdır. Bu müdahaleler pekâlâ Tazimatsız zamanlarda da rastlanmış olup ayrıca mütalâa edilmelidir. 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) Osmanlı Devleti'nde daha önce III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde yapılan Yenileşme Hareketlerinin devamı olarak, ülkenin kurumsal, iktisadi ve sosyal görünümünün değiştirilecek ıslahatları ve bu dönemi ifade eder." Erol Güngör, **Dünden Bugünden Tarih, Kültür-Milliyetçilik**, Mayaş yay., 2. b., Ankara 1984, ss. 13-25.

⁴ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara 1986, ss. 5-18; Uçarol, **age**, s. 33-34; **DGBİT**, XII, (Redaktör: Hakkı Dursun Yıldız), Çağ yay., İstanbul 1989, s. 25.

⁵ "İlk sanayi inkılabı İngiltere'de olmuştur. Bu inkılabın özelliği, daha sonraki sanayi inkılablarının özelliği olan hükümet desteği olmaksızın kendiliğinden ortaya çıkmış olmasıdır. Tam olarak ne zaman olduğu tartışmalı bir konudur. Ancak Arnold Toynbee'ye göre 1760 yılında gerçekleşmiştir." Phyllis Deane, **İlk Sanayi İnkılabı**, (Trc. Tevfik Güran), TTK yay., Ankara 1988, s. 2, 193; "Sanayi inkılabını ortaya çıkaran hareketler 16. Yüz yıl'a kadar dayanmaktadır." Jhon U. Nef, **Sanayileşmenin Kültür Temelleri**, (Trc. Erol Güngör), Kalem yay., 2. b., İstanbul 1980, ss. 90-93.

⁶ Uçarol, **age**, s. 288-289; **AB**, IV, Ana yay., İstanbul 1987, s. 196.

tarihine Avrupa şekil vermeye başlamıştır. Avrupa ülkeleri, diğer ülke ve toplumlara ekonomik ve kültürel alanlarda üstün bir duruma gelmiştir.⁷ Avrupa’da Sanayi İnkılabının gerçekleşmesi, yeni siyasal ve ekonomik problemlerin doğmasına yol açmıştır. Bu problemler devletler arasında bloklaşma hareketini doğurmuştur.⁸

Gerek Almanya’nın ve gerekse İtalya’nın siyasal birliklerini gecikmeli olarak tamamlamaları ve Sanayi İnkılabını gerçekleştirmeleri sonucu hammadde ihtiyaçları sebebiyle sömürge arayışına girmeleri İngiltere, Fransa ve Rusya’nın tepkisine yol açmıştır. Özellikle Almanya’nın sömürge siyaseti ile İngiliz menfaatlerinin çatışması ve bunun neticesinde Avrupa’daki büyük devletlerin iki büyük bloka ayrılmış olması, Birinci Dünya savaşının çıkmasında en önemli sebeplerden birini teşkil eder.⁹

Osmanlı Devleti ise XIX. yüzyılda toprak kaybetmeye devam etmiştir. Fransız İhtilalinin bir neticesi olan milliyetçilik akımının tesiriyle kendi sınırları içindeki yabancı milletler birer birer bağımsızlıklarını ilan ederek İmparatorluktan kopmuşlardır.¹⁰ Bu durum Osmanlı Devleti’nin yıkılış ve dağılma sürecini hızlandırmıştır.¹¹ Osmanlı Devleti, dışarıdan kendisine yönelen tehditlere karşı bir büyük devletle birlikte hareket etme suretiyle varlığını koruyup sürdürmeye çalışmıştır. Buna *Denge Politikası* denilmektedir.¹²

Osmanlı Devleti ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin uyguladığı denge politikası başlıca şu devrelere ayrılmaktadır:

⁷ A. Haluk Ulman, *Birinci Dünya Savaşına Giden Yol*, AÜSBF yay., Ankara 1972, ss. 1-7; AB, ay. yer; “Türkiye bu zaman diliminde sanayileşme hamlesini bir türlü yapamamış, ilkel ve tarıma dayanan bir ülke konumunda sıkışmış.” Turan Akkoyun, *Türk İnkılap Tarihi*, AKÜ yay., Afyon 1997, s. 161.

⁸ Uçarol, ay. yer; AB, ay. yer.

⁹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl... ss. 19-37; Uçarol, age, s. 231.

¹⁰ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, I, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi yay., Genelkurmay Basımevi, Ankara 1970, s. 12; “XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Osmanlı Devleti hudutlarında ortaya çıkan siyasi, iktisadi ve etnik problemler yabancı müdahalesinin giderek artmasına sebep oldu.” Zekeriya Türkmen, “Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliğinin Kurulması ve Faaliyetleri”, Nihal Atsız ve Nejdett Sançar Armağanı, Medrese Kitabevi yay., Afyon 1995, s. 224.

¹¹ Armaoğlu, age, s. 41-42; “İmparatorluğun yapısında barınan halklar milliyetçilik akımlarıyla karşı karşıya ve iç içe yaşıyordu. Balkanlardan Basraya dek her yerde kaynama, komitacılık, isyan ve anarşi vardı. Osmanlı Devleti Düvel-i Muazzama’nın etkisi altındaydı.” Yüzbaşı Selahattinin Romanı, I, (Haz. İlhan Selçuk), Remzi Kitabevi yay., 4. b., İstanbul 1984, s. 7-8.

¹² Armaoğlu, age, s. 43; Enver Ziya Karal, “Türkiyenin Siyasi Olayları”, Yeni Türkiye, Nebioğlu yay., İstanbul 1959, s. 44; Yusuf Sarnay, *Türkiye’nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO’ya Girişi (1939-1952)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara 1988, s. 1.

- 1- 1791(1798)-1878: Rus tehlikesine karşı İngiltere'ye dayanma.
- 2- 1888-1918: Rus ve İngiliz tehlikesine karşı Almanya'ya dayanma.
- 3- 1920-1936: Batılılara karşı Sovyet Rusya'ya dayanma.
- 4- 1936-1945: İtalya tehlikesine karşı İngiltere'ye dayanma.
- 5- 1945- Günümüze kadar: Sovyet tehlikesine karşı Amerika'ya dayanma.¹³

B- Avrupa'da Bloklaşma ve Dünya Savaşına Yönelme

1914'ten 1918'e kadar süren Birinci Dünya Savaşı'nın asıl sebeplerini Sanayi İnkılabını yaparak XIX. yüzyılda çeşitli sanayi kollarında geniş üretim gücüne sahip olan devletlerin Pazar ve sömürge alanları arama çabalarının doğurduğu rekabet duygularında aramak gerekir.¹⁴ Bu rekabet duyguları da Kültür - Medeniyet kavgsını peşinden getirmiştir. Almanya, İngiltere ve Fransa iktisadi, askeri ve siyasi olduktan başka, sosyal, kültürel ve teknik alanlarda amansız rekabete girdiler. Bu rekabete diğer Avrupa ve dünya devletleri de iştirak ettiler. Emperyalist ülkeler arasındaki pazar ve dünyayı bölüşme mücadelesi, Birinci Dünya Savaşı ile ilk ve dünya ölçüsünde meyvesini vermiştir. Osmanlı Devleti de kapitalist-emperyalist devletlerin göz koyduğu, üzerinde kavgalar pazarlıklar cereyan eden pazarlardan biriydi.

Birinci Dünya Savaşı, 1871 Fransız-Alman Harbi sonrası bir sıra gelişmelerin mahsulüdür. Çünkü 1871'de Almanya birliğini kurdu, güçlü bir Avrupa devleti olarak sömürgeci Avrupa devletleri arasında yerini aldı. Sanayici ülkeler arasına katıldı. Donanmasını vücuda getirdi. İtalya ise birliğini 1856'da tamamlamıştı. Rusya daha Napolyon harplerinde Avrupa topluluğuna karıştı. 1814'de Napolyon'u tasfiye eden muharebelere girdi. Paris'e kadar asker gönderdi. O zaman İmparator bulunan I. Aleksander'in himmetiyle Batıya yöneldi. 1878 Berlin kongresinde galip ve işlerde söz sahibi bir Avrupa devleti olarak, Avrupa ülkeleri arasında yerini aldı. Bu kongrede masaya otururken sömürgelerini Çin Denzine kadar genişletmişti. Asya'da istilalarını tamamlamıştı. İngiltere ve Fransa ise zaten dünya'nın en güçlü devletleri durumunda idiler. Bu

¹³ Armaoğlu, age, s. 43-44.

¹⁴ Ay. Es., s. 79-81.

arada İngiltere-Fransa, İngiltere-Rusya, Rusya-Fransa arasında **Üçlü İtilaf**, İtalya-Almanya, Almanya-Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bulgaristan ve Türkiye aralarında **Üçlü İttifak** antlaşmaları yapıldı.¹⁵

Almanya'da II. Wilhelm, Bismark'ın aksine, bir dünya politikası izlemeye başlamıştı. Bu politika çerçevesi içinde II. Wilhelm Osmanlı Devleti ile de yakın ilişkiler kurdu. **Amacı, Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz ve Hint Okyanusuna kadar uzanan toprakları ile İngiltere'nin İmparatorluk yolunu vurmaktır.** Almanya'nın bu yeni politikası Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki münasebetleri günden güne geliştirerek, denge politikası içinde Osmanlı Devleti'nin yeni bir dayanak bulmasını sağlamış ise de, I. Dünya savaşı, birlikte savaşan her iki devletin de sonunu getirmiş ve neticede Osmanlı Devleti yıkılmaktan kurtulamamıştır.¹⁶

Bu gelişmeler içinde II. Wilhelm, Büyük Harbin şartlarını da hazırlıyordu. Bu vaziyet karşısında İngiltere 1902'de Uzak Doğuda Japonya ile antlaştı. 1904'de İngiltere ile Fransa bir dostluk antlaşmasına vardılar. Bu gerçi bir askeri ittifak değildi, ama ona zemin hazırlıyordu. Gene 1904'de İngiltere Fransa'yı Fas'ta ve Fransa da İngiltere'yi Mısır'da serbest bıraktılar. Güney Afrika'daki Boerler Savaşı'nda Almanya'nın hiç bir ameli değeri olmadığı halde siyaseten İngiltere'ye karşı cephe açışı da İngiltere'yi kışkırttı. Fas ihtilafı, 1905 Mayıs ayında Wilhelm'in Fas'ta Tanca'ya çıkışı ve nihayet 1906'da yapılan Elcezure Konferansı da, Birinci Dünya Harbinin havasını hazırlamakta etkili oldu. Nitekim 1907'de İran, Rusya ile İngiltere arasında ikiye taksim edildi. Aynı yıl İngiltere ile Rusya arasında antlaşma yapıldı. İki nüfuz bölgesi meydana geldi. Yine aynı yıl İngiltere ile Rusya, Hindistan sınırları üzerinde de anlaştılar. Bu antlaşmaya göre Afganistan, İngiliz nüfuz bölgesi sayılacaktı. Himalayalar'da bir tarafsız bölge ayrılacak ve Ruslar ile İngilizler bu sınırda karşılaşmayacaklardı. Böylece Üçlü İtilaf (İngiltere-Fransa ve Rusya) grubu oluşmuştur.¹⁷

¹⁵ Armaoğlu, 20. Yüzyıl.... s. 36; Şevket Süreyya Aydemir, **Enver Paşa**, II, Remzi Kitabevi yay., İstanbul 1992, ss. 497-499; Ulman, *age*, ss. 1-11.

¹⁶ Armaoğlu, 20. Yüzyıl.... ss. 26-36; Uçarol, *age*, ss. 292-295.

¹⁷ Cihat Akçakayalıoğlu, "*Galiçya Cephesi*", **BDHTHAC**, (Haz. Gülhan Barlas), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etti Başkanlığı yay., Ankara 1996, s. 1.

İngiltere ile Fransa arasındaki dostane ilişkiler, 1904'te imzalanan dostluk antlaşması vesilesiyle geliyordu. Dünya gittikçe iki bloka ayrılıyordu. Almanya ile Avusturya yani Osmanlı Devleti'nin 1914'e kadar birlik yapacağı merkezi devletler cephesi gittikçe tecrit ediliyor, yalnızlaşıyordu. Osmanlı Devleti ise, Balkan Harbinden yenik çıkmış¹⁸ ve imkansızlıklar içinde bulunuyordu.¹⁹ Balkan hezimetini²⁰ Türk halkının olduğu gibi Türk subayının da Psikolojik durumunu bozmuştu.²¹

Almanya-Avusturya devletleri de dahil olmak üzere bütün emperyalist cephe, Osmanlıyı parçalamayı, güçsüz duruma düşürmeyi ve yıkmayı hedefliyordu.²²

Üçlü İttifak ve Üçlü İtilaf devletlerine daha sonraları diğer bazı devletler daha katıldılar. İttifak grubuna Bulgaristan ve Osmanlı Devleti girdi. Bu gurupta bulunan İtalya diğer gruba geçti. İtilaf grubuna Sırbistan, Yunanistan, Japonya, A.B.D. ve diğer bazı devletler katıldılar.²³

¹⁸ Robert Mantron, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II**, (Trc. Server Tanilli), Cem yay., İstanbul 1995, ss. 253-271; "1912-1913 Balkan Harbi 'nin çok hazin bir şekilde sonuçlanmış olmasının sebepleri şu şekilde sıralanabilir: Siyasi hatalar, parti mücadeleleri, ordu'nun seferberliğini ve yığınağını tamamlamadan önce taarruza geçirilmesi, komutanların sevk ve idare yetersizliği ve birbirini kasmak de çekememezliği, birliklerin disiplin ve eğitim noksanı, ikmal ve geri hizmetlerin yolunda gitmemesi." **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III Balkan Harbi (1912-1913)**, Genelkurmay ATASE Askeri Tarih yay., Ankara 1979, s. 410.

¹⁹ Armaoğlu, 19. Yüzyıl... ss. 680-695; Raif Karadağ, **Şark Meselesi**, Turan yay., İstanbul t. y. ss. 159-170; Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Remzi Kitabevi yay., İstanbul 1987, s. 266; BA, II, Milliyet yay., İstanbul 1990, s. 613-614; Süleyman Kocabaş, **Avrupa Türkiye'sinin Kaybı ve Balkanlarda Panislavizm**, Vatan yay., İstanbul 1986, ss. 258-294; Oğuz Turan, **Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler (Mete'den Atatürk'e Kadar)**, Belge yay., İstanbul 1986, ss. 213-215.

²⁰ "Balkan Harbiyle (stratejik, kültürel ve toprak) bakımından çok verimli olan Rumeli'nin kaybedilmesi derin bir acı ve şaşkınlık uyandırmıştı. Bu atmosfer içinde Balkan mağlubiyeti, askeri ve siyasi boyutlardan çıkarak, hem herkesin yakından hissettiği ve yüzyüze kaldığı bir trajedi tesiri uyandırmıştı. Üç milyon kilometrekare Osmanlı toprağı'nın üçte biri, yirmi dört milyon nüfusun beş milyonu kaybedilmekle kalmamış, Türk şerefi, cesareti ve kahramanlığı da bir anda çöküvermişti." Ahmet Turan Alkan, **II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset**, Cedit Neşriyat yay., Ankara 1992, ss. 166-169.

²¹ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimizin Esasları**, (Sadeleştiren: Faruk Özerengin), Timaş yay., İstanbul 1991, s. 11; Aydemir, age, III, s. 26; J. Stanford Shaw - Ezel Kural, Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, II, (Trc: Mehmet Harmancı), E Yay., 2. b., İstanbul 1994. ss. 354-359; Bekir Fikri, **Balkanlarda Kuvve-i Seyyare Kumandanı Yüzbaşı Bekir Sıtkı**, Belge yay., 2. b., İstanbul 1985, ss. XIV- LXII; Erol Güngör, **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, Ötüken Neşriyat yay., 4. b., İstanbul 1980, s. 72; Nilüfer Keskin, **Tuncer Baykara Hayatı, Eserleri, Şahsiyeti ve Fikirlerine Dair Bir Araştırma**, Medrese Kitabevi, Afyon 1997, s. 115.

²² Armaoğlu, age, ss. 51-54; Uçarol, age, ss. 454-458.

²³ Armaoğlu, age, ss. 26-36; Uçarol, age, ss. 292-306.

Avrupa’da güçlü devletlerin oluşturdıkları bu bloklar, siyasi ve ekonomik çıkarlar için her an bir savaşın çıkabileceği tehlikesini de beraberinde getirmiştir. Almanya’nın nüfüzünü kuvvetlendirmek için muhtaç olduğu Pazar ve hammaddeyi kolay elde etmesi zordu. Zira bu, Fransa ve İngiltere gibi sömürge ülkelerinin arzusuna ters düşüyordu. Diğer taraftan Almanya, Avusturya İmparatorluğunun dağılmasını istemeyen bir politika takip ediyordu. Bu ise Fransa ve Rusya tarafından istenmeyen bir durumdu.²⁴

Almanya, karşısında bulunan İngiltere, Fransa ve Rusya gibi güçlü blok’tan daha üstün duruma geçmek ve askeri bakımdan güçlü olmak için silahlanmaya yönelmiştir. Almanya’nın denizlerde silahlanması, İngiltere’yi donanma bakımından hızlı bir şekilde silahlanmaya yöneltti.²⁵

Avrupa’nın ve dünyanın içinde bulunduğu 1914 öncesi bu siyasi ve ekonomik şartlar, sömürgeci devletler arasındaki rekabeti artırmış ve savaş onlar için hedeflerine ulaştıracak zaruri en iyi ve en kısa vasıta haline getirmiştir denilebilir.²⁶

İnsanlık, dünya ve Türk tarihinin en önemli olaylarından biri olan bu savaşın pek çok sebebi olmakla beraber, bunun esas sebebi kısaca; “*dünyayı kimin yöneteceğidir*” şeklinde özetlenebilir.²⁷

Nitekim 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan Veliahtı Arşidük François Ferdinand’ın Saraybosna’da bir Sırp tarafından öldürülmesi bu savaşın çıkmasına yeterli bir sebep teşkil etti.²⁸ 28 Haziran 1914’te Avusturya-Macaristan taht adayı Arşidük Fransuva Ferdinand, Bosna’da ordu manevralarında hazır bulunduktan sonra yanında eşi bulunduğu halde Sarayova’ya resmi bir ziyaret için gelmiş bulunuyordu. Arşidük ve eşi Belediyede bir kabul resminden sonra otomobil ile şehri dolaşırken gene bir Bosnalının arabalarına fırlattığı bir bombanın kendilerine dokunmasından kurtularak yollarına devam ettiler. Fakat arabaları bir yol

²⁴ DGBİT, XII, ss. 172-175.

²⁵ Armaoğlu, 20. Yüzyıl... ss. 37.

²⁶ Uçarol, ay. yer.

²⁷ Akkoyun, age, s. 50.

²⁸ Kazım Karabekir, İstiklal.... s. 12; Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1990, s. 225.

dönemecine gelince Gavrilo Princip adında bir başka gencin üzerlerine sıktığı kurşunlarla öldürüldüler.²⁹

Avusturya bu suikastten Sırbistan Hükümetini sorumlu tuttu. Sırbistan'ı kendi İmparatorluğundaki Slav kavimlerini isyana teşvikle suçladı. Avusturya imparatoru Franz Joseph bu konu ile ilgili olarak Alman İmparatoru II. Wilhelm'e bilgi verdi ve ondan destek aldı. Bunun üzerine 23 Temmuz 1914 tarihinde Sırp Hükümetine 48 saat süreli bir nota verdi. Bu notada Sırp propagandasının kaldırılmasına yönelik on istek vardı. Sırp Hükümeti durumu bir taraftan Rusya'ya bildirirken diğer taraftan da notada belirtilen isteklerin bir kısmını kabule hazırlandı. Ancak bu sırada Rusya'nın seferberlik hazırlığından ve desteğinden cesaret alan Sırp Hükümeti, 25 Temmuz 1914 tarihinde notayı reddetti. Bunun üzerine Avusturya elçisi Sırbistan'ı terk etti. Aynı gün Sırbistan da seferberlik ilan etti. Rusya da Avusturya'nın Sırbistan'a savaş açması halinde ülkede genel seferberlik ilan edilmesi kararını aldı.³⁰

Avusturya 28 Temmuz 1914 tarihinde Sırbistan'a savaş ilan etti ve Belgrad'ı dövmeye başladı. 1 Ağustos 1914 tarihinde Almanya Rusya'ya savaş ilan etti. 3 Ağustos'ta Fransa'ya, 4 Ağustos'ta da Belçika'ya savaş açtı. Alman ordularının Belçika'ya girmesiyle İngiltere 4 Ağustos'ta Almanya'ya savaş açtı.³¹ 4 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı Devleti de seferberlik ilan etti.³²

Bundan sonra, diğer Avrupa ülkeleri birbirlerine savaş ilan ettiler. Avusturya 6 Ağustos'ta Rusya'ya savaş açtı. İngiltere ve Fransa 12 Ağustos'ta Avusturya'ya savaş ilan ettiler. Bunları İngiltere'ye ittifak anlaşması ile bağlı olan ve Almanya'nın uzak doğudaki sömürgelerini

²⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, IX, TTK yay., Ankara 1996, s. 365; *BDHTHAC*, s. 1; Ali İhsan Sabis, *Birinci Dünya Harbi*, I, Nehir yay., 2. b., İstanbul 1991, s. 45; Ulman, *age*, s. 1; Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj yay., Ankara 1996, s. 80; Samih Nafiz Tansu, *İttihat ve Terakki İçinde Dönenler*, (Anlatan: Galip Vardar), İnkılap Kitabevi yay., İstanbul 1960, s. 266; Armaoğlu, 20. Yüzyıl... s. 100; Fahri Belen, *XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Remzi Kitabevi yay., İstanbul 1973, s. 190; Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi, 1700-1958*, 2. b., Ayyıldız Matbaası, Ankara 1958, s. 215; Burhan Oğuz, *Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler*, İstanbul 1983, s. 59; *Yüzbaşı...* s. 100; *AB*, IV, s.197.

³⁰ Cemal Paşa, *Hatırat*, (Haz. Metin Martı), Arma yay., 5. b., İstanbul 1996, s. 126.; William H. Mc. Neil, *Dünya Tarihi*, (Trc. Alaaddin Senel), Verso yay., 2. b., Ankara 1989, s. 437; Akşin, *age*, s. 81; Armaoğlu, 20. Yüzyıl... s. 103; Tansu, *age*, s. 270; *Yüzbaşı...* s. 100; Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü "1914 - 1918 I. Dünya Savaşı"*, (Trc. Kemal Turan), Kayıhan yay., İstanbul 1990, s. 64.

³¹ Armaoğlu, *ay. yer*; Uçarol, *age*, s. 461; Akşin, *age*, s. 81; Tansu, *ay. yer*.

³² *Yüzbaşı...* *ay. yer*; Shaw, *age*, II, s. 375; *AB*, XIX, s. 201.

elde etmeyi uman Japonya'nın 23 Ağustos'ta Almanya'ya savaş ilanı izledi. Bu suretle savaş alanı genişledi ve savaş bir dünya savaşı özelliğini kazanmaya başladı.³³

C- Osmanlı Devleti'nin Savaşa Katılması, Cepheler ve Galiçya

Balkan Harbinde Osmanlı Ordusunun yenilmesi üzerine, Enver Bey başkanlığında küçük bir subay topluluğunun 23 Ocak 1913 tarihinde Babıali'yi basıp³⁴ Sadrazamı istifaya zorlamasıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti devletin idaresini doğrudan doğruya ele aldı.³⁵ Bu sırada Başkumandan Vekili Nazım Paşa aldığı kurşun yaralarına dayanamayıp öldü.³⁶

I. Dünya Savaşı çıktığı zaman Osmanlı Devleti'nin nasıl bir politika izleyeceği büyük devletlerce merak edilmekteydi. Osmanlı Devleti'nin coğrafi konumunun önemi ve özellikleri ile Boğazları elinde tutması stratejik önemini daha da artırıyordu. Bu durum büyük devletlerin ilgilerini Osmanlı Devleti'nin üzerine çekiyordu. İtilaf devletleri Osmanlı Devleti'nin tarafsız olmasını arzu ediyorlardı.³⁷

Bu sırada ülkede İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden olan Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa her şeye hakimdi.³⁸ Bunlardan Enver Paşa, hemen savaşa katılma taraftarıydı. Talat Paşa tereddüt içindeydi.³⁹ Cemal Paşa ise ilk zamanlarda savaşa karşıydı.⁴⁰

İttihat ve Terakki Alman taraftarı bir politika izliyordu.⁴¹ İttihat ve Terakki'nin Alman yanlısı olmalarında Balkan Harbi yenilgisinin, Rusya'dan korkmalarının, İngiltere ve Fransa'ya

³³ Armaoğlu, age, ss. 103-105; Uçarol, age, s. 463; DGBİT, XII, s. 176-177; Ünal, age, s. 215; Kurat, age, s. 226; Seignobos, age, ss. 404-406; Charles Tilly, Avrupa'da Devrimler 1492 - 1992, (Trc. Özden Arkan), Afa yay., İstanbul 1995, s. 301.

³⁴ Ziya Şakir, Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı Talat, Enver, Cemal Paşalar, Ahnet Sait Matbaası, İstanbul 1944, ss. 76-163; Tevfik Çavdar, İttihat ve Terakki, İletişim yay., Ankara 1989, ss. 71-81.

³⁵ Ali Birinci, Hürriyet ve İtilaf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakkiye Karşı Çıkanlar, Dergah yay., İstanbul 1990, s. 198; Akşin, age, s. 65; F. Çetin Derin, "Osmanlı Devleti'nin Siyasi Tarihi", Türk Dünyası El Kitabı, I, TKAE yay., Ankara 1992, s. 503; Alkan, age, ss. 170-179.

³⁶ Yüzbaş... s. 84-85; Mithat Şükrü Bleda, İmparatorluğun Çöküşü, Remzi Kitabevi yay., İstanbul 1979, s. 74-75; Alkan, age, s. 206.

³⁷ Armaoğlu, 20. Yüzyıl... s. 109; Aydemir, age, II, s. 518; Kurat, age, s. 229-230.

³⁸ Shaw, age, II, s. 372-373; Turan, age, s. 216; BDHTH, I, ss. 242-251.

³⁹ Şakir, ay. yer.

⁴⁰ Shaw, age, II, s. 374.

asla güvenememelerinin, maddi sıkıntı⁴² içinde bulunulmasının ve en son olarak ta hâdiselerin akıntısına kapılmalarının rolü olmuştur.⁴³

Daha önce Osmanlıları Üçlü İttifaka dahil etmeyen Almanya hem boğazları kontrol edebilmek, hem de savaş cephesini genişleterek itilaf kuvvetlerini dağıtmak için Osmanlı Devleti ile ittifak olma çabasına girişti. Nitekim Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki müzakereler 26 Temmuz'da başladı, 2 Ağustos'ta Osmanlı-Almanya gizli ittifak antlaşması imzalandı.⁴⁴ Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti İttifak Devletleri arasına girmiş oluyordu.⁴⁵

Bu antlaşmanın maddelerini şöyle sıralayabiliriz:⁴⁶

"1. Anlaşmayı yapan iki devlet, Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında mevcut olan anlaşmazlıkta tam bir tarafsızlık göstereceklerdir.

2. Şayet Rusya fiilen askerî tedbirlerle işe karışır ve bu suretle Almanya için Avusturya-Macaristan hakkında savaşa yol açarsa, bu durum Türkiye için de yürürlüğe girecektir.

3. Almanya savaş çıkması durumunda, askerî heyetini Türkiye'nin emrinde bırakacaktır. Türkiye de bu askerî heyete ordunun sevk ve idaresinde fiilî bir nüfuz temin edecektir.

4. Almanya, Osmanlı arazisi tehdit altına düştüğü takdirde onu icab ederse silahla muhafazayı taahhüt eder.

⁴¹ "Mektupların hemen hepsinde rastlanan Alman yanlısı ifadeler Enver Bey'in yaygın kanaate uygun olarak I. Dünya Savaşı öncesi kendisi ve Osmanlı devleti üzerinde yoğunlaşan Alman propagandasının çok öncesinde bu alandaki tercihini yaptığını belirtiyor. Burada belirtmemiz gereken Enver Bey'in bazı ifadelerinde görüldüğü gibi, bu taraftarlığın basit bir yabancı ülke ittifakını tercih etme fikri ötesinde o ülkenin sosyal düzenine duyulan hayranlıktan kaynaklanan temelleri bulunduğuudur." *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, (Haz. M. Şükrü Hanioglu), Der yay., İstanbul 1989, s. 11-12.

⁴² "Savaş alanlarında yiyecek, yiyecek, silah vs. gibi bir çok sıkıntılar olduğu gibi, harp alanı dışında yaşayan asker aileleri olsun diğer vatandaşlar olsun çok sıkıntı çekiyorlardı." *Yüzbaşı...* s. 90.

⁴³ Birinci, *age*, s. 198; Uçarol, *age*, s. 464; Akşin, *age*, s. 65; Shaw, *age*, II, s. 360-361.

⁴⁴ Shaw, *age*, II, s. 373; Philip H. Stoddard, *Teşkilat-ı Mahsusa*, (Trc.Tansel Demirel), Arba yay., 2. b., İstanbul 1994, s. 19; Pomiankowski, *age*, s. 65.

⁴⁵ Cihat Akçakayalıoğlu, "Türklerde ve Türkiye'de Bazı Islahat ve İnkılap Hareketleri Sırasındaki Devlet-Ordu İlişki ve Etkileşimlerine Genel Bir Bakış", *XI. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler* (Ankara 5-9 Eylül 1990), VI, TTK yay., Ankara 1994, s. 2407.

⁴⁶ Sabis, *age*, II, s. 106-107; BDHTH, I, s. 48; Belen, *age*, s. 193-194; "Bu antlaşmanın maddeleri bazı eserlerde dört veya beş madde olarak verilmektedir." Armaoğlu, 20. *Yüzyıl...* s. 108; Uçarol, *age*, s. 464-465.

5. *Antlaşma delegeler tarafından imzalandığı sırada yürürlüğe girecektir ve 31 Aralık 1918'e kadar yürürlükte kalacaktır.*

6. *Antlaşma taraflardan biri tarafından bu müddet içerisinde bozulmadığı takdirde ikinci bir beş yıl süreyle yürürlükte kalacaktır.*

7. *Bu antlaşma Osmanlı Padişahı ve Almanya İmparatoru Prusya Kralı tarafından tasdik edilecektir.*

8. *Antlaşma gizli kalacaktır. Ancak iki tarafın muvafakati ile ilan olunabilecektir."*

Antlaşmanın ikinci maddesine göre Osmanlı Devleti doğrudan savaşa girmektedir. Çünkü, ittifak imzalanmadan bir gün önce Almanya Rusya'ya savaş ilan etmişti.⁴⁷ Bu ise Osmanlı Devleti'nin hemen savaşa girmesi demektir.⁴⁸

Osmanlı Devleti antlaşmanın bu maddesine rağmen hemen savaşa girmedi. Yalnız tedbir olarak genel seferberlik ilan etti. Hükümet savaşın hareket tarzı hakkında fikir edinmek için beklemeyi tercih etmişti. Bu sırada itilaf devletleri Babıali'ye tarafsız kalmasını tavsiye ettiler ve karşılığında toprak bütünlüğünün korunacağı garantisini verdiler. Osmanlı Devleti ise şimdiye kadar pek çok defalar verilmiş ve asla tutulmamış olan bu garantiye önem vermiyordu. Osmanlı Devleti, tarafsız kalacak olursa, İtilaf devletlerinin ve bilhassa Rusya'nın galip gelmesi halinde bu durum Osmanlı'nın sonu olabilirdi.⁴⁹ Bundan sonra hükümet bir muhalefete uğramamak için Mebuslar Meclisini kapattı ve basına sıkı sansür koydu.⁵⁰

Diğer taraftan harp patladığı ve Almanya artık cephede yer aldığı için Akdeniz'deki Alman gemileri, İngiliz donanmasının takibi altına girmişlerdir. Bu olaylar, 1914 Ağustos ayı içinde olmuştur. İki Alman gemisinden Goben İspanya sahillerinde, Breslav Adriyatik'te

⁴⁷ Armaoğlu, 20.Yüzyıl... s. 108; Akşin, age, s. 65; Kazım Karabekir, *İstiklal...* s. 13; Bununla birlikte Talat Paşa Anılarında savaşın antlaşma imzalandıktan sonra başladığını belirtmektedir. *Talat Paşa'nın Anıları*, (Haz: Mehmet Kasım), Say yay., İstanbul 1986, s. 34-35; Cemal Paşa ise: "Alman-Türk ittifakı, Harbi Umumi esnasında akd edildi. İmza 2 Ağustos'ta olmasına rağmen, müzakerelere Harb-i Umumiden evvel başlandı." demektedir. Cemal Paşa, age, s. 117.

⁴⁸ Kurat, age, s. 242; Süleyman Kocabaş, *Tarihte Türk- Rus Mücadelesi*, Vatan yay., İstanbul 1989, s. 376-377.

⁴⁹ Cemal Paşa, age, s. 136; Kurat, age, ss. 256-258; "Osmanlı Devleti ile Rusya arasında iki buçuk asırdır kanlı savaşlar ve mücadeleler devam ediyordu. Memleketin her tarafında Osmanlı- Rus savaşlarında şehit olmuş bir çok vatan evladı bulunmaktadır." Süleyman Nazif, *Asitan-i Tarihîde*, İstanbul 1335, ss. 3-11.

⁵⁰ DGBİT, XII, s. 178.

bulunuyordu. İki gemi Türk sularında buluşmuşlar⁵¹ ve Çanakkale Boğazını geçmişlerdir. Gemiler, Goben süvarisi Amiral Souchon kumandasında hareket ediyor ve bütün emirleri Alman Genelkurmayından alıyordu.⁵²

Enver Paşa boğazdan girecek gemilere izin vermiştir. Amiral Souchon kumandasındaki Goben ve Breslav zırhlıları, Fransız kıyılarını ve Fransa'nın Kuzeybatı Afrika'daki topraklarını bombalamış, Peşine düşen İngiliz gemilerinden kaçıp 10 Ağustos'ta Çanakkale Boğazına sığınmışlardı. Devletlerarası hukuk kurallarına göre bu gemilerin silahtan arındırılmaları ve savaş bitinceye kadar el altında tutulmaları veya 24 saat içinde Osmanlı karasularından çıkarılmaları gerekiyordu. Ancak bunlar yapılmayınca İngiltere ve Fransa durumu protesto ettiler. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti bunu başka bir yolla hallederek sorumluluktan kurtulma çabasına girişti. Hem iki muazzam savaş gemisine sahip olmak, hem de kamuoyunu daha fazla Almanya tarafına meylettirmek için gemilerin 80 milyon marka satın alındığını ilan etti. Alman hükümeti de bunu kabul etmek zorunda kaldı. Gemilere Türk bayrağı çekilerek İstanbul limanına getirildi. Goben'e "Yavuz", Breslav'a da "Midilli" adları verildi. Osmanlı deniz kıyafeti giydirilen Alman subay ve erleri yerlerinde bırakıldı. İtilaf devletlerinin mürettebatın değiştirilmesi isteklerine müspet cevap verilerek geçiştirildi.⁵³

Osmanlı Hükümeti hâlâ savaşa girmek veya girmemek konusunda kesin bir karar vermiş değildi. Kabinede savaşa şiddetle karşı olanlar da vardı. Hükümet Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan ile anlaşma yolları arıyordu. Sofya'ya giden Halil ve Talat Beyler, Bulgaristan ile 19 Ağustos 1914'de bir tür savunma antlaşması imzalamayı başardılar. Oradan Bükreş'e geçtilerse de Romanya ile bir antlaşma sağlanamadı. Yunanistan ile yapılan görüşmeler de sonuçsuz kaldı. Osmanlı Hükümeti 7 Eylül 1914 tarihinde, 1 Ekim'den geçerli olmak üzere Kapitülasyonları kaldırdığını ilan etti.⁵⁴ Bu durum tepkilere sebep oldu.⁵⁵

⁵¹ Şakir, age, s. 130.

⁵² Karal, agm. s. 46; Pierre Penouvin, *Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)*, (Trc. Adnan Cemgil), Altın Kitaplar yay., ş. y. 1982, s. 209; *BDHTHAC*, s. 1-2; Aydemir, age, II, ss. 529-536; Kurat, age, ss. 237-243.

⁵³ Belen, age, s. 198; Sabis, age, s. 227; Taylan Sorgun, *Halil Paşa İttihat ve Terakki'den Cumhuriyete Bitmeyen Savaş*, Kamer yay., 2. b., İstanbul 1997, s. 136; Cemal Paşa, age, s. 129-130; Armaoğlu, *20.Yüzyıl...* s. 109-110; Uçarol, age, s. 465-467; Karal, agm, s. 47; AB, II, s. 198; Pomiankowski, age, s. 67-68.

⁵⁴ Shaw, age, II, s. 374; Pomiankowski, age, s. 71.

⁵⁵ Talat... ss. 36-38; Sabis, age, s. 279; Akşin, age, s. 82; Yüzbaşı... ss. 101-131.

Enver-Cemal ve Talat Paşa üçlüsünün izniyle Karadeniz'e çıkan bu gemiler, 29 Ekim'de Ruslar'ın Sivastopol, Odesa, Kefe, Novorosisk limanı ve şehirlerini bombaladılar. İki Rus ve Fransız gemisini batırdılar.⁵⁶ Bu bombalama olayı ile de Osmanlı Devleti fiilen savaşın içine girmiş oldu.⁵⁷ Karadeniz olayları ilk anda padişahı da, hükümeti de şaşkına çevirdi.⁵⁸ Vekiller heyetinin gemilerin Karadeniz'e çıkmasını yasaklayan kararı vardı. Neticede Rusya Osmanlı Maslahatgüzarına pasaportunu vererek cevap verdi.

Bu arada Düvel-i Muazzama, bir yandan Osmanlı içindeki Müslüman olmayan unsurları Padişah-Halife'ye isyana kışkırtıyor ve Osmanlı Devleti'nin her yanında isyanlar oluyordu.⁵⁹ Diğer taraftan da onları bahane ederek sözde insaniyetçilik maskesi altında bir Müslüman devletin işlerine müdahale ediyor, böylece İslam'ın bu kalesini içten yıkmaya çalışıyordu.⁶⁰

Almanya'nın savaş planı, Türk Ordusunu savaşa sokarak Rusya'yı Kafkasya'da, İngiltere'yi Süveyş Kanalı'nda meşgul edip, Avrupa'da serbest hareket etme düşüncesi idi.⁶¹

Almanya'nın planı ile Osmanlı Devleti'nin bu savaşa girmesi ittifak devletleri için büyük bir kazanç olmuştu. Rusya'nın kuvvetlerinin bir kısmını Osmanlı cephesine sevk etmesiyle Almanya'nın Doğu Prusya ve Galiçya cepheleri ferahlamış olacaktı. Süveyş Kanalı ele geçirilebilirse İngiltere'nin Hindistan'a giden kısa yolu kapatılacaktı. İtilaf devletlerinin Irak ve hatta İran petrollerinden faydalanmaları önlenecekti. Almanların Osmanlılardan en önemli beklentileri de Osmanlı padişahının halife ünvanına dayanarak yapacağı cihat ilanı idi. Bu suretle, dünya Müslümanları, efendileri olan İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı ayaklanacaklar bu sömürge İmparatorluklarını kolayca yıkacaklardı.⁶²

⁵⁶ Shaw, *age*, II, s. 375.

⁵⁷ Kurat, *age*, s. 144; Bleda, *age*, s. 79-80; Stoddard, *age*, s.24; Kocabaş, *Tarihte Türk...* s.379; "Bu hadise Türkiye'nin, XX. Asrın ilâncı on yılını hemen hemen kesintisiz savaşlarla geçirmesine sebep olmuş ve siyasi, iktisadi ve demoğrafik alanlarda toplumu tamamen değiştirmiştir." Turan Akkoyun, "XX. Asrın İlk Yarısında Türk Toplumunda Bozulan Medeni Hal Dengesi", *Tarih ve Toplum*, nr. 177, Eylül 1998, s. 48.

⁵⁸ Cemal Paşa, *age*, s. 14; BDHTH, I, s. 68; *Yüzbaşı...* s. 101.

⁵⁹ *Yüzbaşı...* s. 96.

⁶⁰ Öke, *age*, s. 10; *Yüzbaşı...* s. 7-8; S. Ahmet Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, TKAE yay., İstanbul 1986, s.58-59.

⁶¹ Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, Turhan Kitabevi yay., 2. b., Ankara 1986, s. 23.

⁶² Armaoğlu, 20. *Yüzyıl...* s. 111.

Rusların 31 Ekim'de Doğu Beyazıt'a saldırımları, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaşın fiilen başlamasına sebep oldu. İngilizler ise 1 Kasım'da Akabe'yi bombaladılar. 1 Kasım'da Rusya resmen Osmanlılara savaş açtı. 5 Kasım'da da İngiltere ve Fransa savaş açtılar. Osmanlı Hükümeti de itilaf devletlerine resmen 11 Kasım 1914 tarihinde savaş ilan etti. 1 Kasım'da "*Cihad-ı Ekber*" ilan eden Osmanlı Hükümeti, Rusya, Fransa ve İngiltere'nin sömürgelerinde yaşayan Müslümanları ayaklanmaya davet etti.⁶³ Ancak Güney Asya Müslümanları, Osmanlı'nın tarafsız olmasını arzuluyorlardı. Osmanlı Devleti'nin "*Cihad-ı Mukaddes*" ilanı Müslüman ülkelere tam anlamıyla duyurulamadığı ve İngilizlerin aleyhte yaptıkları propagandalar ve anlaşmalar⁶⁴ sebebiyle Müslüman ülkeler Cihad-ı Ekber davetine uymamışlar ve ayaklanma beklentileri cereyan etmemiştir.⁶⁵

Osmanlı Devleti I. Dünya savaşında, Kafkasya, Kanal, Irak ve Çanakkale Cephelerinde çarpışmak zorunda kaldı.⁶⁶ Ayrıca Filistin, Mekke ve Medine'yi içine alan Mukaddes Topraklar, Makedonya, Romanya ve Galiçya Cephelerinde de Osmanlı Ordusu savaşmıştır.⁶⁷

Çanakkale muharebelerinden sonra gerek bu cephedeki ve gerek boğazlar bölgesindeki I. II. ve V. Ordulardan oluşan Türk kuvvetleri serbest kalmışlardı. Türk Başkumandan Vekili, kesin sonuç yerinin Avrupa cepheleri olduğunu düşünerek, buralara Türk kuvvetleri ile yardımda bulunmayı teklif etti. Bu teklif önceleri Alman Erkan-ı Harbiye Riyaseti tarafından kabul edilmemiş ve "*Türk kuvvetleri, dinlenmeye muhtaçtırlar, bunun için yalnızca Mısır'daki*

⁶³ Sabis, age, II, s. 106-107; Kurat, age, ss. 250-253; Stoddard, age, ss. 25-30; Kazım Karabekir, *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik II*, Emre yay., 2. b., İstanbul 1995, s. 453; Cemal Paşa, age, s. 144-145; Akşin, age, s. 82.

⁶⁴ "İngilizler'in Arap devletleri ile temasları ve anlaşmaları sebebiyle; 3 Kasım 1914 tarihinde Kuveyt İngiliz himayesinde bağımsız bir devlet oldu; 19 Aralık 1914 tarihinde Mısır'ın İngiltere himayesine girdiği ilan edildi; 26 Aralık 1915 tarihinde Necd Emiri İbn suud ile İngiltere arasında bir himaye anlaşması imzlandı; 3 Kasım 1916 tarihinde Katar Şeyhi Abdullah ile İngiltere arasında bir himaye anlaşması imzlandı; Bu anlaşmalar adı geçen Şeyhliklerin Osmanlı Devleti ile işbirliği yapmasını önlemekteydi; Mekke Şerifi Hüseyin ile yaptıkları müzakereler sonucu Arap isyanı da başlatılmıştı". Kamuran Gürün, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, Bilgi yay., İstanbul 1986, ss. 15-17.

⁶⁵ M. Kemal Öke, *Hilafet Hareketleri*, TDV yay., Ankara 1991, ss. 22-30; Stoddard, ss.36-41; Pomiankowski, age, ss. 86-89.

⁶⁶ Ay. Es. s. 112-113.

⁶⁷ BDHTHAC, ss. 1-10; Akkoyun, age, ss. 50-54; *Başlangıçtan Bugüne Dünya Tarihi*, III, (Redaktör: Nezihe Araz), Kaynak Kitaplar Basım Yayın ve Ticaret A. Ş. İstanbul t. y. s. 826.

İngiliz kuvvetlerini bağlamak amacıyla Süveyş kanalına taarruz edilmesi ve diğer cephelerde savunulması uygun olur" şeklinde karşılık vermişlerdi.⁶⁸

1916 Nisan ayı sonlarından itibaren Rusya Galiçya cephesinde 150 km'lik geniş bir sahada taarruza girişti. Bu taarruz Avusturyalıları güç duruma soktu ve gerilemeye başladılar. Bunun üzerine Almanya kuvvetlerinin bir kısmını Galiçya cephesine gönderdi. Almanya'nın kuvvetleri yetersiz gelince Osmanlı Devleti antlaşma gereği otuz üç bin kişilik bir Türk kuvvetini Galiçya'ya gönderdi.⁶⁹

⁶⁸ Karal, *age*, IX, s. 497; Aydemir, *age*, III, s. 322; Akşin, *Jön ...s.* 298.

⁶⁹ Armaoğlu, *age*, s. 121; Karal, *age*, IX, s. 498; Pomiankowski, *age*, s. 205.

I. BÖLÜM
GALİÇYA

A-Coğrafi Durum

Galiçya adı, 1144 yılında Rus Prensi Vladimirko tarafından kurulmuş olan "*Halitch-Gatch*" şehirlerinden alınmıştır.¹ Avusturya İmparatorluğunun eski bir ili olan Galiçya², İmparatorluğun, Polonya'nın bölüşülmesi sırasında aldığı toprakların büyük kısmını oluşturur. Galiçya, bugünkü siyasi sınırlara göre, Karpat dağları ile Dinyester nehri arasında olup, Batı bölümü Polonya'da, Doğu bölümü Ukrayna sınırları içindedir.³ Galiçya, iki kısma ayrılmıştır; Polonya Galiçyası ve eski Doğu Galiçya. Polonya Galiçyası batıda olup Rzeszow ve Krakow Voyvodalıklarına ayrılır. Doğu Galiçya ise Livo, Stanislov, Drogobiç ve Tarnapol bölgelerine ayrılır.⁴

Galiçya'nın Güney kısmı Karpat dağları ile kaplıdır. Doğusu Dinyester nehri ile kuzeye ayrılan kollarını içine alır. Kuzeyi Pripet bataklıklarına doğru uzanır. 50 derece enlem ve 24 derece boylam çizgileri Galiçya'nın doğu kesimindeki önemli ulaştırma merkezi olan Lemberg şehrinde kesişir. Türk Kolordusunun savaştığı bölge bu şehrin 70 kilometre güneydoğusundadır.⁵

I. Dünya Savaşı öncesinde tamamı Avusturya - Macaristan Devleti'nin bir eyaleti olan Galiçya'nın yüzölçümü Seksen bin kilometre kare civarındadır. Karpatlar'ın batı kesimindeki Tatra Dağları 2000 metre yükselirken Kuzey'de Vistül ile San Nehirleri arasındaki bölgede yükseklik 150-200 metreye iner. Dinyester nehri ve kollarının suladığı Doğu Galiçya verimli ovalarıyla, orta kesim ile Vistül-San nehirleri arasındaki kısımlar geniş

1 Cihat Akçakayalıoğlu, "*Galiçya Cephesi*", **BDHTHAC**, (Haz. Gülhan Barlas), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay., Ankara 1996, s. 12.

² Ek: 1-4 (Galiçya'yı gösteren haritalar)

3 YTA, III, Ötüken yay., İstanbul 1985, s. 996; ML, IV, Meydan yay., İstanbul 1988, s. 922; BL, IX, İnterpress Basın ve yay., ş. y. t. y., s. 4369.

4 TA, XVII, MEB yay., Ankara 1969, s. 123.

5 **BDHTHAC**, s. 11.

ormanlarla kaplıdır. Galiçya'yı güneydeki Macaristan ovasından ayıran Karpat dağları üzerindeki en önemli geçitler; Yapłaniçsa, Vedoçka, Lipkev ve Dupla geçitleridir.⁶

Galiçya çevresindeki dağlık bölgelerin sularını toplayan Dinyester ile Tuna'nın kolu Prut nehirleri Karadeniz'e, Vistül ile buna bağlanan San ve Bug Nehirleri kuzeye Baltık denizine doğru akarlar. Bu nehirler ile tali kolları doğudan gelen Rus taarruzlarına karşı birbiri peşinde savunma mevzileri kurmaya imkan verirler. Nehirler büyük engel olmamakla beraber köprü olmayan yerlerde özel önlemler almayı gerektirecek genişliktedir. Karların erime mevsiminde su akımı hızlanarak askeri hareketleri iyice güçleştirir. Galiçya'nın iklimi serttir. Kış mevsiminde çok kar yağar ve yüksek kesimlerde uzun süre kalır.⁷

Galiçya'nın ortalama olarak boyu 510, eni 60-120 km. kadardır. Arazinin topoğrafik unsurları genellikle her çeşit muharebeye uygundur. Bu nitelikleri ve küçük bir ülke oluşu askeri hareketin derli toplu ve kolay yürütülmesini sağlamaktadır.⁸

XV. Türk Kolordusu ve komşu birlikler, Dinyester'in kuzeyinde Zilotaliba, Norajovka, Gnitalipa vadileri dolaylarında muharebe etmişlerdir. Harekatin çoğu Zilotalipa vadi eksenini üzerinde geçmiş, bu vadi kuzeyden güneye doğru uzanması nedeniyle doğuya karşı elverişli bir savunma hattı olmuştur. Bunun doğusundaki Koropiec, batısındaki Narojovka, Lipave Gnitalipa vadileri de aynı özellikleri taşımaktadır. Bölgenin güney ve batısını yanlayan Dinyester nehri, yan koruma veya kuzeye karşı savunma bakımından uygun durumdadır. Kolordu bölgesinde kuzeyden güneye doğru 348*, 397, 322, 241, 413 tepeleri, Kotowskağa sırtları ile bunun güneyindeki 361 ve 391 tepeleri kilit noktaları oluşturmaktadırlar. Daha batıdaki Swistehiki Miçiçow (Mieczizczow) Pototory hattının kilit noktaları ise kuzeyden güney 268, 397, 299, 421, 417 ve 419 tepeleridir. Kuzeyde Pototory'nin yanlarındaki 268. Olhovich (Olchowiec) ve 397 numaralı tepeler istikametlerinde vadiyi aşmayı mümkün kılmaktadır. Miçiçow'un güneyindeki 421 tepesi her iki yöne etkili bir durumda gerilere uzanan bir platonun kilit noktasıdır. Güneydeki 417 ve 419 tepeleri genellikle taarruza ve savunmaya uygun bir özellik taşımaktadır. Ayrıca

⁶ Ay. Es., ay. yer.

⁷ Şefik ERTEM, *Birinci Dünya Savaşında Avrupada Yüzbin Türk Askeri*, Kestâş yay., 1. b., İstanbul 1992, ss. 82-84; Selami Gözenç, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası II*, İÜEF yay., 2. b., İstanbul 1989, s. 175.

⁸ BDHTHAC, s. 11.

* Burada zikredilen rakamlar harp sahasındaki tepelerin numaralarıdır.

Galiçya'da iklimin sert olması ve bütün bölgelerin mevsim yağışlarını alması dolayısıyla özel donatım ve gereçlere ihtiyaç vardır.⁹

B-Sosyo - Ekonomik Durum

Birinci Dünya Savaşı sırasında Galiçya'nın nüfusu sekiz milyonu aşındı. Doğu Galiçya'da Ukraynalılar, batıda Lehler çoğunlukta idi. Halkın çoğunluğu Lehçe, bir kısmı "*Ukraynaca-Rutence*" ve diğer bir kısmı da çeşitli dilleri kullanıyorlardı. Genel olarak yüksek tabakayı Polonya'lılar oluşturuyordu. Özellikle şehirlerde ticaretle uğraşan Museviler de vardı. Bu ülkede tarafların yapacağı harekatta bölge halkının soy ve dil farklılıkları göz önünde tutulması gereken önemli bir noktadır.¹⁰

Büyük göçlerden önce Galiçya halkı Cermen kökenli iken VI. Yüzyıldan itibaren Slavlar da burada yerleşmeye başladılar ve zamanla çoğunluğunu Slavlar oluşturdu.¹¹

Zengin ve çeşitli maden yatakları maden kömürü, bazı maden tuzları, petrol, verimli tarım alanları ve ormanları ile ekonomik açıdan iyi imkanlara sahip olan Galiçya, çalışkan ve yetenekli halkı ile bunları işletip kullanarak güçlü bir sanayi beldesi haline gelmiştir. Yünlü dokuma, keten, alkol ve döküm sanayinin kollarını oluşturur. Demir ve karayolları bütün önemli merkezlere her mevsimde ulaşmaya yetecek düzeydedir.¹²

C-Tarihi Durum

Galiçya son yüzyıllarda Polonya ve Rusya arasında paylaşılan veya birbirinin egemenliği altına giren bir eyalet durumundadır. Bundan başka Galiçya üzerinde uzun yıllar boyunca sömürge ve Cermenleştirme baskı ve teşebbüsleri görülmektedir. Bir ara Avusturya Parlamento ve Hükümetinde bir eyalet olarak temsil edilme imkanlarını elde etmiştir.

⁹ BDHTHAC, s. 12.

¹⁰ TA, XVII, s. 124 ; ML, IV, s. 922.

¹¹ Ertem, age, s. 84; ML, ay. yer.

¹² Ertem, ay. yer; BDHTHAC, s. 13.

Merkezi devletlerin Birinci Dünya Savaşındaki yenilgilerine kadar, bu ülke Avusturya'ya bağlı bir eyalet idi. Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman Galiçya'ya göz koymuş ve uzun süredir gizli ajanlarla hazırlık yapmış bulunan Rusya, 1914 yılı Eylül ayı içinde Doğu Galiçya'yı tamamen işgal etmiş, 1915 yılının Mayıs ayında ise Alman-Avusturya taarruzları karşısında bu topraklardan çekilmek zorunda kalmıştır.¹³

Polonya, Macaristan, Silerya ve Odler havzasına götüren yolların kavşağında bulunan Galiçya, yüzyıllar boyunca tekrar tekrar parçalanarak çeşitli ülkeler arasında paylaşılmıştır. 1272 yılında Polonya'nın ilk paylaşılması sırasında ise Galiçya Avusturya'ya verilmiştir. Avusturya Galiçya'yı Cermenleştirmeye çalışmıştır. Galiçya'nın doğu kısmı XIV. yüzyıla kadar bir Rus Prensliği olmuştur. 1349'da Moğol ve Macar istilaları tehlikesi karşısında, Polonya'ya bağlanmaya razı olmuştur. XVIII. yüzyılda Polonya'dan tekrar ayrılmıştır. Polonya'nın 1772 yılında bölüşülmesi sırasında Avusturya Devletinin payına düşen Galiçya, I. Dünya Savaşı çıktığı zaman Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun doğu sınırındaki bir eyaleti idi. 1846'da Avusturya, Polonya'daki milliyetçi ayaklanmasının başarısız kalmasından faydalanarak Krakow'u ilhak etmiştir. 1848'de Krakow ve Lwow ihtilalci hareketlerin merkezi olmuştur. Bunlar ezilmiş ve mutlakiyet rejimleri tekrar kurulmuştur. Bununla beraber 1861'den sonra Galiçya bir dereceye kadar muhtariyet elde etmiş ve Avusturya Parlementosunda temsil edilmiştir.¹⁴

I. Dünya Savaşı esnasında Rusya ve Avusturya orduları Galiçya'da çarpışmıştır. Avusturya ve Macaristan devletleri yıkıldıktan sonra Polonyalılar Doğu Galiçya'yı zaptetmişler ve Ukraynalıların elinden almışlardır. 1919'da yapılan Barış konferansı ile Batı Galiçya Polonya'ya, Doğu kısmı da yine Polonya'nın himayesi altına verilmiştir. 1923'de ise bu kısmı da Polonya'ya verilmiştir. İki Dünya Harbinde de Galiçya sert çarpışmalara sahne olmuştur. 1945 yılında yapılan Postdam Konferansı ile Doğu Galiçya, Ukrayna Cumhuriyetine bağlanmıştır.¹⁵

¹³ BDHTHAC, s. 12-13.

¹⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, IX, TTK yay., Ankara 1996, s. 497-498; TA, XVII, s. 124; YHA, III, İstanbul 1979, s. 1315.

¹⁵ TA, XVII, s. 124; YHA, ay. yer.

I. Dünya Savaşı sırasında Galiçya Cephesindeki Alman Güney Ordusu, Orgeneral Graf Von Bothmer'in komutasına verilmişti. Çar orduları 1914 yılı Ağustos ayında bu cephede başlattıkları saldırıları hızla geliştirerek kısa sürede Galiçya'yı işgal etmişler ve Karpatlar'a dayanmışlardı. Ancak General Maekersan komutasındaki Alman birlikleri ile desteklenen Avusturya-Macaristan kuvvetleri Rus kuvvetlerini durdurmayı ve bir parça geriletmeyi başarmıştı. Bununla birlikte bu cephede Ruslar'ın kuvvet üstünlüğü devam ediyordu. Alman Genelkurmay'ı Türklerden asker yardımında bulunmalarını istemiş bunun üzerine bu cephenin bir Türk Kolordusu ile güçlendirilmesi uygun görüldüğünden ve bu isteklerinin kabul edilmesi üzerine Türk Başkomutanlığı, Uzunköprü-Keşan bölgesindeki 19. ve 20. Fırkalardan oluşan XV. Kolordu'yu Galiçya'ya göndermeyi kararlaştırdı.¹⁶

¹⁶ Mehmet Aldan, *Galiçya ve Sonrası*, AÜSBF Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara 1984, s. 11; Karal, *age*, IX, s. 198; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, III, TTK yay., Ankara 1991, s. 535.

II. BÖLÜM

GALİÇYA SAVAŞI

A- XV. Türk Kolordusu'nun Galiçya Cephesine Gönderilmesi

1- Galiçya'da Türk Birliklerinin Katılmasından Önceki Askeri Durum

Ağustos 1916'da XV. Türk Kolordusu Galiçya'da görev aldığı sırada Alman Genel Karargahına bağlı kuvvetler, Doğu, Batı ve Balkan cephesi ordular grubu komutanlıkları olmak üzere üç gruba ayrılmıştı. Avusturya Genel Karargahına bağlı kuvvetler ise, Avusturya Velihtı Karl Ordular Grubu ve İtalya Cephesi Ordular Grubu Komutanlıkları olmak üzere iki gruba ayrılmıştı.¹

XV. Türk Kolordusu'nun dahil bulunduğu Güney Ordusu, Ferik Graf Von Bothmer komutasında IX. Kolordu, Hofmann Kolordusu, XV. Türk Kolordusu, VI. Kolordu, XII. Kolordu ve 48. İhtiyat Fırka'sı ile Menzıl Müfettişliği'nden oluşmuştu. Avusturya'nın Karl Ordular Grubu ise; Alman Cenub Ordusu ile III. ve VII. Ordulardan teşkil edilmişti.²

Güney Ordusunu güçlendirmek ve daha iyi bir netice alabilmek için XV. Türk Kolordusu bu ordu emrine verilmiştir. Güney Ordusu, yüklendiği görev itibarıyla adeta bütün Avusturya - Macaristan cephesinin temel taşı oluşturuyordu. Bu Ordunun mevzilerinde tutunamaması cephenin çözülmesine neden olabilirdi.³

Galiçya Cephesindeki bazı Alman ve Avusturya birlikleri bölgeye gönderilen XV. Türk Kolordusu'nun emrine verilmişti. Bununla birlikte Alman ve Avusturya kıtaları muharebe görevi yönünden bağlı bulundukları komutanlıkların yönetimi altındaydılar. Cephane, araç ve gereç ikmâlleri de aynı kanallardan yapılıyordu. Diğer bakımlardan esas birlikleriyle ilişkilerini devam ettiriyorlardı.⁴

¹ Cihat Akçakayalıoğlu, "Galiçya Cephesi", BDHTHAC, (Haz. Gülhan Barlas), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay., Ankara 1996, s. 14.

² Ay. Es., ay. yer.

³ Ay. Es., ay. yer.

⁴ Ay. Es., ay. yer.

2- Türk Birliklerinin Cepheye Gönderilmesi

1916 yılı yazında Doğu Avrupa Cephesinde Rusların Alman Ordusu'nun sağ kanadına yaptığı başarılı taarruzlar ve arkasından Romanya'nın savaşa girmesiyle Balkanlarda yeni bir cephe açılması üzerine Alman Genelkurmay Başkanlığı Osmanlı Devleti'nden asker yardımında bulunmasını istemiştir. Bu istek Osmanlı Devleti tarafından kabul edilerek 19. ve 20 Fırkalardan kurulan XV. Kolordu bölgeye gönderilmiştir.⁵

XV. Kolordu, Çanakkale muharebeleri esnasında iki defa kaldırılmış ve yeniden kurulmuştur. İngilizlerin Çanakkale'den çekilmesinden sonra ve V. Ordunun yeniden düzenlenmesi sırasında 9 Ocak 1916 tarihli ordu emri üzerine üçüncü defa olarak 19. ve 20. Fırkalarla tekrar kurulmuş ve Keşan, Şarköy bölgesine intikal ederek 10 Temmuz 1916 tarihine kadar bu bölgede yerleşmiştir.⁶

Keşan'a yerleştirilen XV. Kolordu ve Bağlı Birliklerin Genel Kuvvetlerinin dağılımı şu şekildedir:⁷

Subay Yekunu			Tarih	Bulunduğu yer
XV. Kolordu Karargahı	44	12 noksan	(25-12-31)	Keşan
Telgraf Bölüğü	7	1 noksan	(25-12-31)	
Çatalca İnşaat İstihkam 1.Tab.	8	-	" "	" "
Nakliye Kıt'atı Kumandanlığı	2			Paşa yeğis

⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, IX, TTK yay., Ankara 1996, s. 498; Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü "1914 - 1918 I. Dünya savaşı"*, (Trc. Kemal Turan), Kayıhan yay., İstanbul 1990, s. 205-206.

⁶ BDHTHAC, ay. yer.

⁷ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 5, F. 1-28.

XV. Kolordu Subay yekunu: 112, Noksan: 34, Efrad yekunu: 3589, Noksan: 111, Hafif Ateşli silah: 1868, Kasatura- Söngü: 30, Hayvan: 2326, Araba: 606, Çadır: 796.

19. Fırka 4.1.332 tarihli Muhtasar Kuvve-i Umumiyesidir:⁸

“Ümera yekunu: 227, Efrad yekunu: 9928, Hayvanat Yekunu: 1675, Araba: 100, Tüfek: 8355, Fişek: 1236, Rolor: 325, Fişek: 5196, Makineli Tüfek:10, Cephane Arabası: 21, Dane: 703, Şarabnel: 866, Telefon: 24, Kayak: 5500, Batarya dürbünü: 7, Portatif Çadır: 7674, Mahruti Çadır: 396.”

Kolordu’nun gücü; 538 subay ve 32 018 askerden oluşuyordu.⁹

17.3.1332 tarihinde XV. Kolordu Kumandanlığına bağlı taburdan gönderilen telgrafta taburun durumu hakkında aşağıdaki bilgi verilmiştir:¹⁰

“XV. Kolordu Kumandanlığı Canib-i Âlisine İsmail Baba Tepelerinden, 17-3-332 .

1- Tabur İsmail Baba Tepelerinde meskündür.

2- Taburun inzibatını muhal vukuat yoktur.

3- Taburun ahval-i sıhhiyesi iyi olup, bir nefer istirahatli vardır.

4- Hayvanatın ahval-i sıhhiyesi iyidir.

5- Efradın sabah taamı Kuşroh çorbası, öğle taamı zeytin yağlı fasulye, akşam taamı zeytin yağlı fasulye verilmiştir.

⁸ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 5, F. 1-14.

⁹ Karal, age, IX, s. 498.

¹⁰ ATASE ARŞİVİ, A. 5. 8981, D. 5, F. 1-28.

6- Yem olmadığından hayvanat ot ile iâşe edildiği maruzdur.

XV. Kolorduya Merbute Beşinci Menzil

Amele Taburu Kumandanı Binbaşı

19. ve 20. Fırka Kumandanlıklarına XV. Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey tarafından gönderilen emir:¹¹

“19. ve 20. Fırka Kumandanlığına 28-10-331

Yeni teşkilat ve tertibatı muğir emir elyevm mensub bulunduğunuz Kolordu Kumandanı tarafından size tebliğ edileceği tabii olmakla beraber vakit ve zamanıyla tedabir-i lazimenin ağazz-içün murad-ı atiyeyi tebliğe lüzum gördüm:

1- 19. ve 20. Fırkalar XV. Kolorduyu teşkil edecek (31-10.331)' de bu fırkalar XV. Kolordu emrine girecektir.

2- 19. Fırka (6-11-331) günü; 20. Fırka (7-11-331) günü hareket etmek üzere şimdiden hazırlanacaklardır. Ordunun istikameti, suret-i icrası, her Fırka'nın nizam-ı harbi ve tertibat-ı sairesi yukarıya bildirilecektir.

3- 19. ve 20. Fırka'nın gerek Cenub grubunda ve gerekse sair mahallerdeki topçu, dacracı, makineli tüfek ve saire parekende tüfekleri ve parekende ümerâyı zabitan ve efrâd ve hayvânâtı hemen fırkalar tezdiye celbedilecektir.

4- Fırkalar elyevm yollandıkları mevki; nizam-ı harplerinde bulunan kıtatı; bir fırka hane ve saire yerlerini; her türlü mevcut ve malzemeyi gösterir birer tetümme-i mufassal kuvve-i umumiye cedvellerini mehmuf-i gute vechile bilumum ümerayı zabitan ve memurenin ve esnafın ve zabıt vekillerinin ve zabıtlık yerine istihdam olunanların esami-yi defterini elyevm anbarlarındaki erzak ve yem ve malzemenin cenb-i rikabatını mümkün olan süratle Kolorduya bildireceklerdir.

5-On beşinci Kolordu Karargahı Koca Haçın tepesinin sekiz yüz metre şarkındaki eteğindedir.

Tahriran.

Şevki”

3- XV. Kolordu’nun Kuruluşu: 19. ve 20. Fırka

Kolordu Karargahı: Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey, Erkân-ı Harb Reisi Kaimmakam Hayri Bey.

a- 19. Fırka: Fırka Kumandanı Piyade Kaimmakam Mehmet Şefik Bey, Erkân-ı Harb Reisi Binbaşı Lütfü Bey.

Her biri dörder taburdan müteşekkil 57. 72. ve 77. Piyade Alayları: 57. Alay Kumandanı Binbaşı Hayri Bey, 72. Alay Kumandanı, Binbaşı Rıfat Bey, 77. Alay Kumandanı Kaimmakam Saib Bey.

İki Makineli Tüfek Bölüğü.

Süvari Bölüğü (4. Süvari Alay’ının 5. Bölüğü).

Topçu Alayı (25. Topçu Alayı’nın 2. Çabuk Ateşli Sahra Taburu ile 9. Topçu Alayı’nın 1. Taburu). Alay Kumandanı Binbaşı Ziya Bey.

İstihkam Bölüğü (3. İstihkam Taburunun 4. Bölüğü) 19. Sıhhiye Bölüğü ve Telgraf Takımı.

Birliklerin hafif cephaneye kolları ve muharebe ağırlıkları.

b- 20. Fırka; Fırka Kumandanı Kaimmakam Yasin Hilmi Bey, Erkân-ı Harb Reisi Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey.

¹¹ ATASE Arşivi, Kls. 4375, A. 5-8981, D. 215, F. 3.

Her biri dörder taburdan müteşekkil 61. 62. ve 63. Piyade Alayları: 61. Alay Kumandanı Kaimmakam Bahattin Bey, 62. Alay Kumandanı Binbaşı Nazmi Bey, 63. Alay Kumandanı Binbaşı Ahmet Muhtar Bey.

İki Makineli Tüfek Bölüğü.

Süvari Bölüğü (12. Süvari Alayı 6. Bölük)

20. Topçu Alayı; Kumandanı Binbaşı Avni Bey

İstihkam Bölüğü (4. İstihkam Taburu 4. Bölük).

20. Sıhhiye Bölüğü.

Telgraf Takımı.

Birliklerin hafif cephane kolları ve muharebe ağırlıkları.¹²

XV. Kolordu, son kuruluş ve kadrolarına göre düzenlenmek amacıyla yaptığı hazırlıklarda çok sıkıntı çekmişti. O sırada, bazı birlikler alınıp başka kolordu ve fırkalara verilmiş; Buna karşılık XV. Kolordu yeni topçu kıtaları, teknik ve lojistik birliklerle pekiştirilmişti.¹³

4- Türk Birliklerinin Cepheye Varışı

Daha önce gizli yapılan hazırlıklar 9 Temmuz 1916 tarihinde Başkumandanlıktan aşağıdaki ilk hazırlık emrinin gelmesi ile ast birlik kumandanlıklarına ulaştırılmıştı.¹⁴

"XV. Kolordu'nun ivedilikle ve çevreye duyurulmadan eksiklerinin giderilmesini rica ederim. Makineli tüfeklerin ve diğer silahların noksanları genel karargah 5. Şubece ikmâl

¹² BDHTHAC, s. 15.

¹³ Ay. Es., ay. yer.

¹⁴ Ay. Es., s. 16.

edilecek ve topçu Alay'ının değiştirilmesi için adı geçen şube kolordu ile temasta bulunacaktır."

Başkumandanlıktan alınan 10 Temmuz 1916 tarihli emirde Galiçya'da görev alınacağı bildiriliyor, "*bindirme ve yükleme*" Uzunköprü'den yapılacağı için buna göre ilk kafilenin ne zaman yola çıkabileceği soruluyordu. Böylece yeni görevi öğrenen XV. Kolordu karargah ve birlikleri çalışmalarını hızlandırmışlardı.¹⁵

XV. Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey, genç olmasına rağmen bilgili ve tecrübeli bir subaydı. Yurt dışına giden birliklerin iyice hazırlanması için hangi işlerin yapılması gerektiğini detaylı olarak belirlemiş, Başkumandanlığın düşüncelerini de öğrenmişti.¹⁶

En önemli konular personel kadrolarının tamamlanması, değişecek subay ve erlerle ilgili işlemlerin süratle yapılması, noksan silah, cephane, gereç ve donatımın bir an önce sağlanması idi. Bütün bu noksanların giderilmesi için eksikler İstanbul'daki Başkumandanlık Karargâhına bildirildi. Zira, Miralay Yakub Şevki Bey'in doğrudan Başkumandanlık karargahı ile yazışma, telgraf ve şifre gönderme yetkisi vardı.¹⁷

Savaşın başından beri bütün cephelerde acısı çekilen ulaştırma zorlukları burada da vardı. İstanbul'dan XV. Kolorduya gelecek personel ve malzeme için tek imkân, Fırkaların şimdi bulunduğu yerin epeyce kuzeyinden dolaşan demiryoluydu. Türk Ordusu'nun elindeki bütün imkânlar XV. Kolordu'nun noksanlarının süratle tamamlanması için seferber edilmişti ama işler yine de yavaş yürüyordu. Başkumandanlık, bazı eksiklerin sonradan da giderilebileceğini bildirerek ilk grubun 25 Temmuz'dan önce trene binmesi için hangi birliklerin ne zaman hazır olacağını tekrar sorunca XV. Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey, 18 Temmuz'da

¹⁵ BDHTHAC, s. 16.

¹⁶ Şefik Ertem, *Birinci Dünya Savaşında Avrupada Yüz Bin Türk Askeri*, Kestâş yay., 1. b., İstanbul 1992, s. 86-87.

¹⁷ Ay. Es., ay. yer.

şifre ile durumu açıkça bildirmek zorunda kaldı. Miralay Yakub Şevki Bey, çektiği şifrede birliklerin son bulunduğu yerler ve hazırlık durumu ile ilgili olarak eksiklerini belirten şu bilgileri veriyordu;¹⁸

“19. ve 20. Fırka’ya verilen Rus tüfeklerinin erlere dağıtımı iki gün sürecektir. Her iki Fırka’nın topçu alaylarında üç yüz kadar koşum hayvanına ihtiyaç vardır.”

Buna göre 20. Fırka 22 Temmuz günü Şarköy’den, 19. Fırka da 24 Temmuz günü Keşan’dan yürüyüşe geçebilecekti. Şifre Başkumandan Vekili Enver Paşa’ya ulaşınca her şey birden hızlandı ve birkaç gün içinde noksanlar tamamlanarak birlikler bindirme istasyonlarına doğru yürüyüşe geçtiler.¹⁹

Hazırlanan plana göre ilk gidecek kıtalar 22 Temmuz günü Uzunköprü’de bulunacaklar, en son grup da 11 Ağustos 1916 günü hareket edecekti. Yalnız 20. Fırka’nın piyade birlikleri makineli tüfeksiz olarak Alpullu İstasyonu’nda, diğer bütün birlikler Uzunköprü’de trene bindirilecekti. Gecikmeleri önlemek için önce trene binecek olanların eksikleri, gerekirse daha sonra gidecek olanlardan karşılanacaktı. 29 Temmuz’a kadar Uzunköprü’den her gün iki ve 20 Temmuz’dan itibaren Alpullu’dan her gün bir tren kalkacaktı.²⁰

Başkumandanlık tarafından 22 Temmuz akşamı iki piyade taburunun; 23 Temmuz akşamı bir piyade taburu ve bir topçu bataryasının; 24 Temmuz akşamı bir piyade taburu ve bir topçu bataryasının mutlaka Uzunköprü’de hazır olmaları emredildi.²¹

Osmanlı Devleti Başkumandan Vekili Enver Paşa ile V. Ordu Kumandanı Müşir Liman Von Sanders, Galiçya’ya gidecek olan birlikleri denetlediler ve XV. Kolordu’nun durumu hakkında bilgi aldılar.²²

¹⁸ Ertem, age, s. 87.

¹⁹ BDHTHAC, s. 18; Mehmet Şevki Yazman, *Mehmetçik Avrupada, İnkılap ve Aka Kitabevi yay.*, İstanbul 1967, s. 6.

²⁰ BDHTHAC, ay. yer; Ertem, age, ay. yer.

²¹ BDHTHAC, s.18; Ertem, age, s. 88.

²² BDHTHAC, ay. yer; Ertem, age, ay. yer.

Başkumandan Vekili Enver Paşa, XV. Kolordu'nun bütün subay ve erlerinden kendi öz vatanlarını savunur gibi savaşmalarını istedi.²³

Yabancı bir ülkede, müttefik kuvvetler arasında görev yapacak olan XV. Kolordu'nun bazı özel önlemler alması gerekiyordu. Emir, komuta işleri ile bazı personel hizmetleri için çıkarılan 29 Temmuz 1916 tarihli Kolordu emrinde; yabancı dil bilen personel görevlendirildiği, bölgeyi tanıtan bilgi ve belgelerin müttefik karargâhlardan temin edileceği bildirilmiş, ayrıca iç hizmetler, personel, yönetim, ceza ve ödül işleri yönünden XV. Kolordu bağımsız ve sadece Türk Genel Karargâhına karşı sorumlu olacaktı.²⁴

Avrupa'ya gidecek ilk grup olarak 19. Fırka'nın 57. Alayı ile bir topçu taburu 21 Temmuzda Uzunköprü'ye gelerek hemen trene bindi ve hareket etti. Ardından diğer birlikler plan gereğince yola çıktılar. XV. Kolordu'nun tümünün trenlere yüklenip yola koyulması 22 gün sürdü.²⁵

XV. Kolordu'nun Galiçya'ya hareketinden önce yolda nerelerde sabah kahvaltısı ile öğle ve akşam yemeklerinin verileceği nakliyat emrinde belirtilmişti. Bu emir doğrultusunda hareket eden tren, Belgrat'tan sonra Budapeşte üzerinden Lemberg'e yöneldi. Macaristan'dan geçerken halkın Türk askerlerine karşı daha yakın ve candan davrandıkları görülüyordu. Verimli Macaristan ovaları geride kalmış, tren Karpat dağlarına tırmanırken yokuşta zorlanınca sürati iyice azaldığı için trenin ön ve arkasına iki lokomotif daha eklenmişti.²⁶

B-Türk Kolordusu'nun Galiçya'da Savaşa Hazırlık Faaliyetleri

Sabahın erken saatlerinde Lemberg istasyonuna gelen Türk birliği artık savaş alanının hemen yakınında hattâ içindeydi. Uzaktan top sesleri duyulmaktaydı. Türk birliğini karşılayan Avusturya-Macar Ordusu'nun subay ve erleri kalın giysiler içinde iken, mevsim erken olmasına rağmen burada havaların iyice soğumuş olduğunu trenden inince fark eden Türklerin kıyafetleri

²³ Ertem, age, s. 89.

²⁴ Ay. Es., s. 90.

²⁵ Ay. Es., s. 91.

²⁶ Ay. Es., s. 99.

bu iklime hiç uygun değildi. Ağustos ayının ilk haftasında Lemberg istasyonuna inen ilk kabile 19. Fırka'nın birlikleriydi ve Fırka Kumandanı da bu grubun içinde bulunuyordu. 19. Fırka Kumandanı Kaimmakam Mehmet Şefik Bey, XV. Türk Kolordusu'nun Rus taarruzlarını durdurmaya çalışan Ferik Bothmer (Alman) Ordusu emrine gireceğini öğrendi. Alman Ordu karargahı ile yaptığı görüşmede söylendiği şekilde fırka karargahı Miçiçow Kasabasına yerleştirildi. Birliklerin ilk konak yerleri de kasabanın yakınındaydı. Daha sonra gelen kolordu karargahı cephenin 15 km. kadar gerisindeki Podowysoki köyüne gitti. Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey, Alman Ordusu ile temasa geçerek ilk bilgileri aldı. Bu sırada 20. Fırka'nın taşınması devam ediyordu.²⁷

20 Ağustos 1916 günü bu cephede sorumlu olan Ordular Grubunun Kumandanı Avusturya Macaristan Veliahtı Arşidük Karl, XV. Türk Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey, ile karargah subaylarını Hodorov İstasyonunda kabul ederek kendileri ile tanıştı. Ertesi gün Ordu Kumandanı Ferik Bothmer Kolordu karargahına kısa bir ziyaret yaptı.²⁸

Başkumandan Vekili Enver Paşa, 4 Ağustos'ta yanında bazı Avusturya Ferikleri ile çok sayıda Alman ve Avusturya subayları bulunduğu halde birlikleri denetlediler. Denetlemeye burada toplanmış bulunan fırka bandosu 57. ve 77. Alaylar ile 72. Alaydan iki tabur ve 20. Fırkadan 61. Alay katılmışlardı.²⁹

XV. Kolordu cepheye hareket ederken trene bindirme, Zemin ve yaklaşık olarak buraya 14 km. mesafedeki Yataynisa istasyonlarında yapılmıştı. 19. Fırka Kumandanı Kaimmakam Mehmet Şefik Bey, karargahını 12 Ağustos'a kadar Miçiçov'da kurmuştu. Bohtmer Ordusu'nun Strypa Deresi hattından Zlotalipa vadisine çekileceğini ve bu hatta Fırka'nın da görev aldığını, 12/13 Ağustos 1916 gecesi Pukow istasyonuna varışında dolaylı olarak öğrenmişti.³⁰

²⁷ Ay. Es., s. 100.

²⁸ BDHTHAC, s. 20.

²⁹ Ay. Es., ay. yer.

³⁰ Mehmet Aldan, *Galiçya ve Sonrası*, AÜSBF Basın Yayın Yüksek Okulu yay., Ankara 1984, s. 13; BDHTHAC, s. 19.

İlk olarak yola çıkan ve Ağustosun başında Macaristanın Zemplin şehrine ulaşan 19. Fırka, burada Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından denetlendi. Bundan sonra yoluna devam ederek Galiçya'nın Lemberg şehri doğusunda Orgeneral Bothmer'in emrine girdi. 20. Fırka ise 21 Ağustosta cepheye ulaştı. Böylece XV. Kolordu'nun cepheye gönderilmesi tamamlanmış oldu.

Savaşın başladığı 1914 yılı Ağustos ayında ve 1915 yılının ilk aylarında Ruslar iki defa Avusturya - Macaristan topraklarına girerek Lemberg üzerinden Karpat dağlarına kadar ilerledikten sonra her ikisinde de Alman kuvvetlerinin yardımı ile geriye atılmışlar, 1915 yılında kendi sınırlarından da daha geriye giderek Riga-Pinsk-Çernoviç hattına kadar çekilmişlerdi.

1916 yılı Haziran ayında Rusların üstün kuvvetler toplayarak bütün doğu cephesinde giriştikleri son taarruz kuzey kesiminde Almanların çetin savunması karşısında başarı kazanamazken, güneyinde Ferik Borrosilov kumandasındaki Rus orduları Avusturya-Macar ordularına ağır darbeler indiriyordu. 50 km. genişliğindeki Rus yarma taarruzu yine Karpat Dağlarına doğru gelirken Ruslar yüz bin esir aldılar. Alman orduları düşman taarruzunu durdurmakta zorluk çekiyor elden geldiğince direnmeye çalışarak adım adım geriliyordu.³¹

Rus ordusu ana istikamet Lemberg olmak üzere Karpatlara ulaşmağa çalışırken süvari birlikleri Alman kuvvetlerinin çekilmesini önlemeye, düzenli çekilmeyi bozguna çevirmeye çalıştıysa da bunu başaramadı.³²

Geniş bir cephede dört ordu halinde ilerleyen Borrosilov orduları 51 piyade 12 süvari olmak üzere toplam 63. Fırka'ya malikken, Karl orduları grubu 3 orduda 30-32 Fırkadan ibaretti. İhtiyatlarının çoğunu da kullanmıştı. Çetin geçen savaşlarda ve verilen kayıplar ile Ruslara esir düşen yüz bin asker de hesaba katılınca Veliaht Karl'ın ne kadar zor bir durumda olduğu anlaşılır. İşte XV. Türk Kolordusu savaşın böylesine kritik bir anında cepheye yetişmiş,

³¹ Ertem, age, s. 101.

³² Ay. Es., ay. yer.

Türk askerlerinin şöhreti kendisinden önce gelmişti. 21 Ağustos 1915 günü XV. Kolordu karargahını ziyaret eden Alman Cenub Ordusu Kumandanı Ferik Bothmer şöyle diyordu:³³

"Çanakkale kahramanlarının Alman ve Avusturya-Macar kitaları ile birlikte emrim altında bulunmalarından dolayı sevincimi bildiririm. Cesur Türk askerleri hoş geldiniz derken XV. Kolordu'nun şimdiye kadar kazandığı şan ve şerefe bu savaş anında yenilerini katmasını Ulu Tanrıdan dilerim."

Bu cepheden sorumlu olan Veliht Karl'ın emrinde III.ve VII. Avusturya-Macar Orduları ile Alman Cenub Ordusu, bir ihtiyat Fırka'sı ve ikmâl işlerini yürüten Menzil Müfettişliği vardı. Orta kesimdeki Alman ordusu XV. Kolordu'nun katılması ile daha da güçlenmişti. Deneyimli Alman Feriki, dolgun mevcutlu Türk Kolordusundan önemli görevler beklemekte haklıydı. Çünkü Ruslara karşı savunmanın esas yükü kendi ordusu üzerine binmişti. Cephenin bu kesiminin çökmesi Almanların baştan beri en çok korktukları tehlikeli duruma, batı cephesindeki büyük kuvvetlerin geriden vurulmasına yol açabilirdi. Ferik Bothmer Ordusu'nun tutunamaması, doğu cephesinin bel kemiğinin kırılması demektir. XV. Türk Kolordusu'nun başlangıçta Varşova bölgesindeki Linsingen ordular grubu emrine verilmesi planlanmış iken bu kritik durumun doğması üzerine Bothmer ordusuna katılması uygun görülmüştü.³⁴

Karl Ordular Grubu, Lemberg doğusunda, Dinyester ve Bug nehirlerinin kuzey-güney doğrultusunda akan kollarının gerisinde yeni bir savunma hattı kurarak Rusları burada durdurmayı planlamıştı. Bu plana göre, XV. Türk Kolordusuna, Dinyester nehrine kuzeyden karışan Zlotalipa Deresinin batısındaki mevzileri işgal etme ve savunma görevi verilmişti. Bu savaş planına göre Türk Fırkalarının ikisi de birinci hatta, yani savaş hattında olacaktı. Kolorduya daha cepheye gelir gelmez ön safta görev verilmesi ona gösterilen güvenin işaretiydi. Ama yabancı bir ülkede, tanımadığı bir arazide, dilinden anlamadığı bir ordunun içinde savaşmanın getirebileceği ilave güçlükler de vardı.³⁵ İki fırka ve fırkaların üçer alayı birinci hatta olmak üzere mevzii tutulmuştu. İki fırka'ya 326-437 çizgisi, 19. Fırka'ya dahil olmak üzere, ara

³³ Ay. Es., s. 103.

³⁴ Ay. Es., ay. yer.

³⁵ Ay. Es., s. 104-105; BDHTHAC, s. 21.

hattı verilmişti. Kolordu karargahı Podoysoki'de, 20. Fırka karargahı Şümlani'de, 19. Fırka karargahı ise Miçiçow'da kurulmuştu.³⁶

Türk Kolordusu'ndan cepheye ilk gelen 19. Fırka Kumandanı Kaimmakam Mehmet Şefik Bey, 12/13 Ağustos gecesi, kuzey komşusu Hofmann Kolordusundan aldığı bir otomobil ile savunma hattında kendi Fırka'sına verilen bölgeyi ay ışığında dolaştı ama bunu yeterli görmedi. Ertesi sabah 57. ve 72. Alay Komutanları ile incelemesine devam etti. Bölgede, savunma mevzii için hazırlık yapan bazı istihkam birlikleri ile az sayıda Avusturya piyadeleri vardı. Yollarda ilerden geriye çekilmekte olan birliklere ait olduğu anlaşılan arabalı ve atlı gruplara ve geriye taşınan yaralıları rastlanıyordu. Uzaklardan top sesi geliyordu.³⁷

19. Fırka'nın birlikleri, bu incelemenin ardından 14 Ağustos sabahından itibaren mevzilerine yanaşıp bölgelerini işgal ederek tahkimata başladılar.³⁸

20. Fırka ise, 19 Ağustos'tan itibaren mevzilerini, evvelce o bölgede bulunan 54. Avusturya Fırka'sına ait birliklerden teslim alarak yerleşmeye başladı. En sona kalan 53. Piyade Alayı 24/25 Ağustos gecesi mevzilerini 310. Macar Hont Alay'ından devraldı. Kolordu Karargahı 20 Ağustos'tan itibaren Podwysoki'de faaliyete geçti. XV. Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey, 22 Ağustos günü Alman Cenub Ordusuna bir mesaj göndererek; Türk Birliklerinin mevzilerini teslim alarak göreve başladığını, XV. Kolordu'nun kendisine gösterilen güvene layık olmaya çalışacağını bildirdi.³⁹

XV. Kolordu Türkiye'de harekete hazırlanırken silah, donatım, araç, gereç yönünden orduda mevcut en iyi imkanlara kavuşmuştu. Bunun için Başkumandan Vekili Enver Paşa emir vermiş, şahsen de ilgilenmişti ama birliklerin bazı noksanları vardı. Galiçya'ya gelince Kolordu Karargahı, Alman Cenub Ordusu ve Avusturya - Macaristan Ordusu'nun Lojistik destek birimleri ile derhal görüşmelere başladı. Daha Kolordu gelmeden önce bazı hazırlıkların yapılmış

³⁶ BDHTHAC, ay. yer.

³⁷ Ertem, age, s. 105.

³⁸ Ay. Es., ay. yer.

³⁹ Ay. Es., s. 106.

olması Türkleri memnun etti. Personel bütünleme ikmâli gibi özel konular XV. Türk Kolordusu'nun her türlü lojistik desteği Avusturya - Macaristan Ordusu tarafından sağlanacaktı.⁴⁰

Top, cephane, uçak vb. önemli ihtiyaçlar için gerektiğinde Almanlar da yardımcı olacaktı. Zaten savaşın maddi yükünün büyük bir kısmı Almanya'nın üzerindeydi. Almanya Türkiye'nin yanı sıra Avusturya - Macaristan ve Bulgaristan'a da askeri yardım yapıyordu. Cephenin hemen gerisinde Stryj şehrinde bulunan 9. Menzil Müfettişliği Türk Kolordusu'nun ihtiyaçlarını da karşılamakla görevliydi. Her şeyden önce XV. Kolordu'nun silah ve cephane noksanlarının tamamlanması önemliydi. Türk topçu birliklerinin top adedi ve cinsi bakımından daha güçlü hale gelmesi Almanlarca ele alınırken piyade birliklerinin de ilave makineli tüfeklerle güçlendirilmesi ve Avusturya kıtaları düzeyine getirilmesi istendi. Bunun için yeni toplar, makineli tüfekler gelmeye başladı. Mevzilerin hazırlanması ve engellerin yapılması için kısmî olarak hazırlanan gerekli istihkam malzemesi dağıtmaya başladı. Gaz maskeleri yeterli olmadığından, önce sadece en ilerdeki birliklere veriliyordu.⁴¹

*“Ağustos’un son günlerinde top sesleri artık iyice yakından gelmeye başladı. XV. Türk Kolordusu savunma mevziinin ilerisinde cereyan eden savaşlar hakkında yeterli bilgi alınamıyordu. Türk Kumandanı emrine uçak verilmediğinden hava keşif raporları, komşu Hofmann Kolordusundan gecikmeli olarak geliyordu. Ordudan ve hava keşiflerinden alınan bilgilere göre Ruslar, Türk Kolordusu cephesine doğru yaklaşmakta olan kuvvetlerinin bir kısmını başka yerlere kaydırmışlardı. Ve bu nedenle cephenin bu kesimi diğerlerine göre sakin görünüyordu ama Ferik Borrosilov’un savaş usulünü tanıyanlar bunun uzun sürmeyeceğini, Rus Kumandanının yakın zamanda Türklere hoş geldiniz demek için bir şeyler düşüneceğini söylüyordu.”*⁴²

⁴⁰ Ay. Es., s. 108.

⁴¹ Ay. Es., ay. yer.

⁴² Ay. Es., s. 110.

Türk askerleri daha önce Avusturya birlikleri tarafından savunulan bölgede bulunan geniş görüş açısına sahip savunma mevzilerine yerleştirildi. Avusturya İstihkâm Taburu'ndan bir bölük de onlarla birlikte bölgede kalmıştı.⁴³

Gündüzleri ve görev zamanı bölük makine gibi işliyordu. Çalışmasını teknik iş yapmasını çok iyi bilen ve bu hususta Alman istihkâmcılarından bile üstün olan Avusturya istihkâmcıları savaşı böylece zevk ve sefa içinde geçiriyorlardı.⁴⁴

Kolordu savunma bölgesinin genişliği 15 km. civarındaydı. Aslında iki fırkalı bir kolordu için normalden geniş olan bu cephenin ancak ilerde iki fırkayla savunulabileceği dikkate alınarak Ordu Kumandanlığınca 19. ve 20. Fırkaların her ikisine de ön safta görev verilmişti. Bunun tabii sonucu olarak kolordu ihtiyatı zayıf kalacaktı.⁴⁵

Mevziin önündeki Zlotalipa deresinin batısında kalan arazi genel yapısı itibarıyla savunmaya elverişliydi. Derenin kendisi bu mevsimde büyük bir engel olmamakla beraber batısındaki gittikçe yükselen tepeler oldukça geniş görüş sahası ve atış alanları yaratıyordu. Derenin doğu kısmı da XV. Türk Kolordusu'nun çıkaracağı emniyet kuvvetlerinin düşmanı ilerden karşılaşmasına ve oyalayıp zaman kaybettirmesine elverişli bir yapıdaydı. 20. Fırka bölgesinin güney kısımları ormanlıktı.⁴⁶

Rusların geçen yıl giriştikleri taarruzda bu bölgede yine savaşlar olmuş ve Mihver kuvvetleri aynı yerlerde savunmak için tahkimat yapmıştı. Evvelce yapılmış olan işler XV. Türk Kolordusu'nun çalışmalarını kolaylaştırdı. Bir mevziin hazırlanmasında en çok zaman ve emek harcatan; siperlerin, bağlantı hendeklerinin kazılması, çıkan toprağın atılması, gizlenmesi gibi işler normalinden daha kısa sürelerde tamamlanıyordu.⁴⁷

Alman Cenub Ordusu emri uyarınca ilk hatların gerisinde derinlikte de kademeler halinde mevziler hazırlanıyor, böylece savunma mevzii iyice güçleniyordu. Memleketlerinde

⁴³ Ay. Es., s. 112.

⁴⁴ Ay. Es., ay. yer.

⁴⁵ Ay. Es., ay. yer.

⁴⁶ Ay. Es., s. 113.

çoğu köy çocuğu ve çiftçi olan Türk askerleri, kazma kürek işlerinde verimli çalışıyordu. Çanakkale deneyimi düşman taarruzu başlayınca bu siperlerin nedenli önemli olacağını onlara yeterince öğretmişti. Bu sebeple çavuş ve onbaşlıların verdiği görevler itirazsız yapılıyordu. 23 Ağustos günü komşu Hofmann Kolordusundan alınan bir uçak raporundan XV. Türk Kolordusu cephesinin ilerisindeki Rus birliklerinde bazı hareketler görüldüğü öğrenildi ve cephedeki Türk alayları uyarıldı. Sağdan soldan ara sıra top sesleri gelmekle beraber, XV. Kolordu savunma bölgesindeki arazi yapısı geniş bir görüş sahası yaratıyordu. Daha önce Mihver kuvvetleri tarafından yapılan tahkimat, XV. Kolordu'nun çalışmalarını kolaylaştırdı. XV. Türk Kolordusu'nun bölgesinde kayda değer bir hareket henüz yoktu. Birlikler tahkimat çalışmalarına devam ediyordu.⁴⁸

31 Ağustos sabahından itibaren güneyden gelen top sesleri yoğunlaşırken kuzeydeki XI. ve XIII. Alman Kolordularının cephelerinde üstün Rus birliklerinin taarruza geçtiği her iki Kolordu'nun bazı kesimlerinde çekilmeler olduğuna dair haberler alındı. XV. Türk Kolordusu bölgesinde durum hala sakindi. Ama bütün birlikler pür dikkat ileriye gözetliyordu. Bu arada Alman Cenub Ordusu Kumandanlığından alınan bir emirde, Rusların muhtemelen 2 Eylül günü başlayacakları bir genel taarruz için hazırlık yaptıkları belirtiliyordu.⁴⁹

C- Galiçya Savaşında XV. Türk Kolordusu'nun Muharebeleri

“Türk Fırkalarının cephede yerlerini aldığı sırada Ruslarla karşılıklı olarak topçu ve piyade ateşi yapılmaktaydı. Ağustos sonlarına doğru saldırıya geçen Rus kuvvetleri Avusturya birliklerini geri çekilmek zorunda bıraktılar. Onlara bağlı olarak Türk birlikleri de geri çekilerek önceden hazırlanmış olan mevzilere yerleştiler. Düşman bu siperleri de çok şiddetli bir top ateşi altına almakta gecikmedi. Ateş o derece yoğun ve etkili idi ki toprak sarsılıyor, yerden fışkıran toz ve duman bulutundan başka bir şey görünmüyor, sanki gece yaşıyordu.

⁴⁷ Ay. Es., s. 113.

⁴⁸ Ay. Es., ay. yer.

⁴⁹ Ay. Es., s. 114.

Düşman yer yer saldırıya geçti ise de her seferinde püskürtülmüştü. Düşman ateşinin etkisini kaybetmesinden sonra Türk siperlerinde görülen manzara korkunçtu. Töz toprak içinde cansız yatan Mehmetçikler arasında bazı organlarını kaybetmiş olmanın acısı ve güçsüzlüğü içinde kıvranan, kan kaybeden yardım isteyen kimseler olduğu gibi memleketinden üç bin km. kadar uzaklarda şehid olanlar da çoktu.”⁵⁰

1- XV. Türk Kolordusu’nun Harekâtı

12/13 Ağustos gecesı ve 14 Ağustos günü yapılan incelemeler neticesinde, Kotow-Novogrobla hattına 57. ve 72. Alaylar yerleştirildi. Komşu Avusturya Fırkalarıyla gerekli irtibat sağlandı. Bu sırada Alman Cenub Ordusu geriye çekilerek bölgelerine yerleşti. Rus kuvvetleri 14 Ağustos 1916 günü Zılotalipa’nın doğusuna kadar ilerlemişti. 19. Fırka da bu kuvvetlerle temasa geçti ve cephesindeki düşmanı ateşle durdurdu. O zamana kadar 57. ve 72. Alaylarla 9. Sahra Topçu Alay’ının 1. Taburu mevziye girmişlerdi. Fırka’nın diğer birlikleri henüz yoldaydılar.⁵¹

20 Ağustos 1916 tarihinde Avusturya - Macaristan Veliahtı Firedrik Karl ve ondan bir gün sonra da Ferik Bothmer XV. Türk Kolordusunu ziyaret etti. Onun ardından XV. Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey Hofman Kolordu Kumandanını ziyaret ederek bazı incelemeler yaptı ve çeşitli bilgiler aldı.⁵²

“26 Ağustos sabahı, 62. Alay, 1. Tabur, 3. Bölükten Çerkeşli Teğmen Hüseyin oğlu Recep Hilmi, Rusların var güçleriyle giriştikleri saldırıda, taş, toprak, çelik, demir, alev ve ateş yağdıran gök altında başından yaralanmasına rağmen, askeri sevk ve idareye devam etti. Düşmanın arkası kesilmeyen top ve tüfek mermilerinin çeşitli yerlerine isabet etmesi üzerine Teğmen Recep Hilmi ve kendisine yardım etmeye çalışan Mehmetçik şehid oldu.”⁵³

⁵⁰ Aldan, age, s. 14.

⁵¹ BDHTHAC, s. 20.

⁵² Ay. Es., ay. yer.

⁵³ Recep Şükrü Apuhan, Sina’dan Galiçya’ya Mehmetçik, Timaş Yay., İstanbul 1996, s. 155.

63. Alay, 3. Tabur, 11. Bölük Kumandanı, Tunceli- Çemişgezekli Üsteğmen Yusuf oğlu İbrahim Vasfi şehid olmuştu.⁵⁴ 26 Ağustos 1916'da 416 rakımlı, 28 Ağustos 1916'da Kolordu Lysa (hariç) Şümlani (Dahil) Nakarsaku . (dahil) hattı ile Novagrobla- Olchoviec- Nadaroznirov (hariç) hattı arasında ve Zlotalipa batı sırtlarında şu şekilde tertiplenmişti.⁵⁵

“XV. Kolordu’nun sağında 1. Bavyera İhtiyat Fırka’sı, solunda Hofmann Kolordusu vardı. Alınan bilgilere göre, XV. Türk Kolordusu’nun karşısında bulunan 47. ve 112. Rus Fırkaları başka bölgeye gönderilmiş, cephede 3. Türkistan Fırka’sı bırakılmıştı. Ruslar gözetleme için sabit balonlar kullanmakta, mevcut köprülerin korunmasına önem vermekte, bir yandan da yeni köprüler ve yollar yapmaya çalışmaktaydı. Düşman hakkında daha fazla bilgi elde edilememişti. Alman Cenub Ordusu bakımından yeterli bilgiye ihtiyaç vardı. Alman Cenub Ordusu Kumandanı ilk iş olarak bunu sağlamaya koyuldu. Birlikler ve geri teşkiller yerleşmelerini ve güvenlik tedbirlerini hızlandırdılar. Son zamanlarda karşılıklı topçu ve piyade atışı yapılmakta ve özellikle düşman obüs ve dağ bataryaları Türk mevzilerini dövmekteydi. Alman Cenub Ordusu Kumandanlığı fazla faaliyette bulunan Rus topçularının planlı ve uçaklarla işbirliği yapılmış olarak topçular tarafından yapılmasını emretmişti.”

Diğer taraftan, 31 Ağustos sabahından itibaren Güney Ordusu’nun bazı kesimlerine çok şiddetli topçu ateş hazırlığından sonra düşman taarruzu başlamıştı. Bu arada, 6. ve 13. Alman Kolordularının sağ yanları biraz geri çekilmek zorunda kalmışlardı.⁵⁶

“Bu sırada XV. Türk Kolordusu karşısında bazı taarruz belirtileri görülmüşse de gerçekleşmemişti. Ayrıca Alman Cenub Ordusu Kumandanlığı, Rusların 2 Eylül 1916 tarihinde bir genel taarruz yapmak için hazırlandıklarını bildirmişti. Aynı gün içinde Bozikow bölgesinden 77. Türk Alay’ına yapılan taarruz teşebbüsü topçu ateşi ile durdurulmuş, öğleden sonra Hofmann Kolordusu bölgesinde Zolnovka ile Szybalin arasında bulunan 35. Alay’a yapılan taarruz geri püskürtülmüş, 3 Eylül’de Hofmann Kolordusundan alınan raporda; 35. Alay’a kuvvetli bir taarruz yapıldığı, düşmanın öğleden sonra Szybalinin güneyindeki

⁵⁴ Süleyman Nazif, *Asitan-i Tarihide*, İstanbul 1335, ss. 58-60.

⁵⁵ *BDHTHAC*, s. 21-22;

⁵⁶ *Ay. Es.*, s. 22.

mevzilere girdiği, cephede 449, 551, 185, 186, ve 188. Rus Alaylarının bulunduğu mevzilere öğrenildiği bildiriliyordu.”⁵⁷

“3 Eylül’de alınan emirle; XV. Türk Kolordusu’nun gün ağırlarken Hofmann Kolordusu’ndan Novakropla’dan Pototory kuzeydoğusundaki 268 rakamlı tepe kadar olan bölgeyi teslim alması bildirilmiş. Sonradan küçük bir değişiklik yapılarak Novakrobla’dan demiryoluna kadar olan kısım 57. Alay’a verilmiş, bir taburla tutulmuştu. Ayrıca sabahdan beri Pototory bölgesinde muharebeler oluyor, Avusturya kuvvetleri karşı taarruza hazırlanıyorlardı. O gün saat 20.00’de Hofmann Kolordusundan alınan rapora göre Lysonia ormanının kuzeyindeki düşman geri atılmışsa da orman içindekiler tutuluyorlardı. 327 ve 348 rakamlı tepeler bölgesine yapılan karşı taarruz geliştirilememişti.

Taarruzlarda kullanılan 310. Honat Alayı geri çekilmek zorunda kalmış, bu çetin muharebede özellikle, sol yanına şiddetli taarruzla küçük bir başarı elde ettilerse de, bu saldırı önce durduruldu, sonra karşı taarruzla geri atıldı. Bazı erler büyük bir heyecan içinde düşmanı mevziilerin ilerisine kadar kovalamışlardı. 62. Alay’a taarruza kalkan bazı küçük birlikler ilerlemedikleri için, erlerin, subayları tarafından zor kullanılarak taarruza kaldırıldıkları görülmüştü.”⁵⁸

a- XV. Türk Kolordusu’nun Geriye Çekilmesi

Düşmanın bütün kuvvetleriyle yapması beklenen taarruzlarına karşı koyabilmek ve gerideki daha uygun mevzilere çekilmek için, Güney Ordusu Kumandanlığı, 5 Eylül 1916 tarihinde bir emir verdi. Buna göre; Ordunun Olzovç-Sivistelniki- Pototory hattına çekilmesini, XV. Türk Kolordusu ile Gerok Grubu ara hattının Lyza - Lipçadolna hattı olacağını, çekilmenin 5 Eylül 1916 günü karanlıkla beraber Gerok grubunun sağ yanından başlayacağını bildirmişti.⁵⁹

⁵⁷ Ay. Es., ay. yer.

⁵⁸ Ay. Es., s. 22-23.

⁵⁹ Ay. Es., s. 24.

Bunun üzerine XV. Türk Kolordusu da Güney Ordusu emrine uygun olarak 5 Eylül 1916 günü saat, 22.00 sıralarında çekilme emrini vermiştir. Bu emre istinaden kısa zaman önce yapılan keşif ve hazırlıklar esas alınarak bütün birlikler yeni mevziilerine ve bölgelerine intikale başladılar. 20. Fırka Himaye Kuvveti, 61. Alay Kumandanı Kaimmakam Bahattin Bey'in emrindeydi. Himaye Kuvveti, her alaydan makineli tüfek bölükleriyle takviyeleri birer taburla kurulmuş, ayrıca bir topçu taburu ve bir batarya süvarisi bölüğü emrine verilmişti ve emniyet hattı olarak "*Rakoviec- 302- Popova G- Bozykow*" çizgisi gösterilmişti. 19. Fırka Himaye Kuvveti, 72. ve 77. Alaylardan makineli tüfek bölükleriyle pekiştirilmiş ikişer tabur ile 57. Alaydan çıkarılan bir taburdan oluşturulmuştu. Önceleri bu kıtalar bir komuta altında toplanmış ve bağımsız hareket etmişlerdi. Bir hafif obüs taburu ile bir sahra bataryası bu kıtaların direkt desteğine verilmişti.⁶⁰

6 Eylül günü saat 09.00'da düşman Gerok Grubunun 1. Bavyera İhtiyat Fırka'sına üstün kuvvetlerle taarruz ederek Bybelka vadisine yaklaşılmıştı. Bu fırka yeni mevziilere çekilmeye başladıysa da ordu kumandanından alınan emir üzerine bu harekete devam edilmeyip yelken vadisinin batı yamaçları tutularak yeniden savunmaya geçilmiş, düşmanın ısrarlı takibi sonucu Grok grubunun sağ yan ve orta mevziilerindeki kıtalar Narojowka batısına çekilmeye başlamışlardı. Komşu birliklerin bağlantısız çekilmesi yüzünden yanların tehlikeye düşmesini önlemek amacıyla emniyet kuvvetlerinin geri alınması XV. Türk Kolordusu tarafından bildirildiği sırada, bunların ilerdeki Staventin Trosyayniç- Kotow hattını tutmaları ordudan emredildi.⁶¹

XV. Kolordu, 20. Fırka Himaye Kuvvetinin Alman Cenub Ordusu'nun emrettiği hattın Trosyaniç dahil güneyini, 19. Fırka Himaye Kuvvetinin de kuzeyini o gün akşama kadar kesinlikle elde bulundurmalarını bildirdi. 19. Fırka'nın beş, 20. Fırka'nın üç Himaye Kuvvet taburu çekilmelerini buna göre düzenlediler.

XV. Türk Kolordusu, 6 Eylül günü öğleden sonra Alman Cenub Ordusu'na bir rapor göndermişti. Bu rapora göre; 20. Fırka büyük kısmıyla yeni mevziye çekilerek tahkimata

⁶⁰ Ay. Es., ay. yer.

başlamış, Şümlani-Trosyaniç-Kotow-Pototory hattını akşama kadar elde bulunduracaktı. Raporda düşmanın aynı gün saat 08.15 sularında Bozikow'a taarruz ederek 77. Alay Himaye Kuvvetinin Trosyan iç kuzeyindeki 372 rakımlı tepeye çekilmek zorunda bıraktığını bazı düşman kuvvetlerinin saat 11.30 sıralarında Saraçuki'den ilerlemekte oldukları bildirildi.⁶²

6 Eylül günü 20. Fırka Himaye Kuvvetinin ikinci emniyet hattını tutmuşlarsa da 1. Bavyera İhtiyaç Fırka'sı'nın zamansız hareketi ve Bozikowdan ilerleyen düşmanın çevirme tehlikesi karşısında yeni mevziilere çekilmeye başlamışlardı. XV. Türk Kolordusu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey, Himaye Kuvvetinin tekrar Staventin doğusundaki 416. Bozikow batısındaki 361 rakımlı tepeler bölgesini ele geçirmişti. 20. Fırka'nın çekilme sırasındaki zayıflığı büyük olmuştu. 61. Alay'ın 1. Taburu çok zor durumlar geçirmiş, Alay birliklerinin kayıplarından ayrı olarak, daha ilk himaye mevziilerinden çekilmeye imkan bulamayan 5. Bölük tümü ile esir düşmüştü. 19. Fırka bölgesinde ise, 77. Alay'ın 2. Tabur'undan iki piyade bölüğünün Kotowskava sırtlarında kuşatılması neticesinde kıta halinde düşman eline esir düşmüşlerdi.⁶³

Çekilmenin kısa zamanda kararlaştırılıp uygulanması, yeterli keşif yapılmasını önlemiş, yönetim, irtibat ve hareketleri zorlaştırmış ve aksatmıştı. Topluca esir düşen birliklerden ayrı, 20. Fırka altı yüz, 19. Fırka yüz kadar şehid verdi. Nihayet 6 Eylül 1916 günü ortalık kararırken, yeni mevziide, büyük kısımlar savunma tedbirlerini ilerletmiş, emniyet kıtaları da bölgelerine ulaşmış bulunuyorlardı.⁶⁴

Bu sırada, düşman, Kotow Köyünü ve batı sırtlarını ele geçirmişse de, ateş baskısı altında fazla ilerlemeyerek orman içinde kalmış, 72. ve 77. Alayların bıraktığı mevziileri de işgal etmişti.⁶⁵

Geri çekilen XV. Türk Kolordusu 7 Eylül 1916 sabahına kadar yeni mevziide şöyle yerleşmişti.⁶⁶

⁶¹ BDHTHAC, s. 24.

⁶² Ay. Es. s. 25.

⁶³ Ay. Es., ay. yer.

⁶⁴ Ay. Es., ay. yer.

⁶⁵ Ay. Es., ay. yer.

“İki Fırka ve bunların üçer alayı birinci hatta olarak 417- 419- 433- 321- 319- 397 hattını tutmuştu. Güneydeki Gerok Grubu ile ara hattı; 350- 319- 330 hattı, kuzeydeki Hofmann Kolordusu’nun 55. Fırka’sı ile ara hattı 306-360 Kurzayn çizgisi idi. İki Fırka’ya Miçiçow’un doğusundaki 421- 343- 403 çizgisi ara hattı olarak verilmişti. Kolordu karargahı yerinde kalmış, 20. Fırka karargahı İpicagorna ve 19. Fırka karargahı Huciskoda kurulmuştu. Makineli tüfek bölükleriyle pekiştirilmiş halde, 19. Fırkadan üç, 20. Fırkadan iki tabur kolordu ihtiyatı olarak görevlendirilmişlerdi.”

b- Yeni Savunma Hattına Çekildikten Sonraki Gelişmeler

Cepheden geri çekilme sırasında 19. Fırka bölgesinde, düşmanın 57. ve 72. Alayları, özellikle 397 rakımlı tepe doğrultusunda takip etmesi bu bölgeye önem verdiğini gösteriyordu. Gerçekten, ilerlemeye devamla 7 Eylül günü saat 17.00 sıralarında 72. Alay cephesine taarruz etti. Taarruz kolları daha çok 341 rakımlı tepe gerisinde ve 322, 397 tepeler hattı doğusundaki derelerde toplanıyorlardı. İlerleme, Türk alaylarının ateşleriyle önlendi.⁶⁷

Aynı gün öğleye doğru 20. Fırka cephesinde ise; düşmanın Şümlani bölgesini tutmakta ve pekiştirmekte, ayrıca 416 gerilerinde toplanmakta olduğu anlaşılmıştı. Sadece 61. Alay mevzileri ile 20. Topçu alay mevzileri topçu ateşi ile dövülmekteydi. 20. Fırka topçusu başta 416 numaralı tepe olmak üzere düşmanın toplanma bölgelerine ateş ediyordu. Saat 17.00 sıralarında Molohowdan ilerleyen düşman kuvvetleri 62. Alay’a, şiddetli taarruzla küçük bir başarı elde ettilerse de bu saldırı sonradan geri atılmıştır.⁶⁸

Bu sırada 61. Alay’a yalnız piyade ve topçu ateşi yöneltilmişti. Geç vakit Molohow istikametinden 421 rakımlı tepeye doğru yapılan diğer bir saldırı, topçu ve piyade ateşleriyle

⁶⁶ Ay. Es., ay. yer.

⁶⁷ Ay. Es., s. 26.

⁶⁸ Ay. Es., ay. yer.

başarısızlığa uğratılmış, gece yarısında yenilenen bu taarruz bir daha püskürtülmüş, Fırka mevzilerinin ortasında bulunan 63. Alay'a herhangi bir harekette bulunulmamıştı.⁶⁹

Düşman Ordusu'nun 19. Fırka'nın 77. Alay'ına ve Kolordu'nun sağındaki 1. Bavyera İhtiyat Fırka'sına yaptığı taarruzlar da başarısızlığa uğramıştı. Düşman, 8 Eylülde 19. Fırka'ya karşı yeniden taarruza yeltendi. Taarruz hazırlıklarını genel olarak Radiatyn ve Kotow bölgelerinde yapmakta, 397 tepesini ele geçirmeye önem vermektedir. Bu arada, büyük ölçüde topçu ateşi yapıyordu. Bu gece, düşman aynı usulle 397 rakımlı tepeye, geniş kapsamlı bir taarruz yapmış ve tepeyi bir ara ele geçirmişse de, karşı taarruzla ve büyük zayıat verdirilerek kısmen geri atılmış ancak bu tepenin bazı kısımlarında tutunabilmişti.⁷⁰

20. Fırka'nın bulunduğu bölgede, taarruzların en çok yöneldiği noktalar mevziin kuzeyindeki 421 rakımlı tepe ile güneydeki 419 tepesi idi. Böylece 8 Eylül günü erken saatler de başlamak üzere, bazı taarruz teşebbüsleri yapan düşman, her defasında durdurulmuş veya geri atılmıştı. Bu arada ortadaki 63. Alay'a karşı bir harekette bulunulmamıştı. Rus erlerinde yılgınlık göze çarpıyordu. Özellikle, Staventin bölgesindeki subayların, kendi erlerini makineli tüfek ve bomba ile tehdit ettikleri görülmüştü.⁷¹

Düşman Ordusu, saat 15.00'e doğru ağırlık merkezi 419 doğrultusunda olmak üzere 61. ve 63. Alaylara taarruza başladı. XV. Türk Kolordusu'na yönelen düşman taarruzları Avusturya - Türk topçularının yaptıkları destek ve XV. Kolordu birliklerinin kahramanca karşı taarruzları sonucunda büyük kayıp verdirilerek geri atılmış ve XV. Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey, bu parlak başarıyı bir emirle kutlamıştı. 19. Fırka bölgesinde 57. Alay'ın mevziinde direnmesi, 72. Alay'ın 57. Alay'a, 77. Alay'ın 62. Alay'a yardımı, 62. Alay'ın düşmanı ustalıklı ezmesi, 61. ve 63. Alayların ormanlık arazideki kahramanca karşı hücumları, bataryaların çoğunun etkili ateşleri, kolordu emrinde belirtilmiş ve övülmüştü. İki gün süren bu muharebelerde yenilen düşmanın Staventin- Molohow- 304- 341- 322 hattına çekilmesi ile

⁶⁹ Ay. Es., s. 27.

⁷⁰ Ay. Es., ay. yer.

⁷¹ Ay. Es., ay. yer.

sonuçlanan bu taarruzuna 26. ve 87. Rus Fırka'larından 102. 103. 104. 185. ve 87. Alaylar katılmışlardı.⁷²

Bugüne kadar yapılan muharebeler savaşın bazı taktik kaidelerinin önemini ortaya koymuştu. XV. Kolordu'dan 9 Eylül'de yayımlanan bir emirle elde çok sayıda ihtiyat bulundurulmasını bunların en uygun zamanda kullanılmalarını her çatışmadan sonra ilk fırsattan sonra düzenlemeler yapılmasını ormanlık yerlerde kıtaların birbirine yakın olarak gruplandırılması, cephenin çeşitli engellerle pekiştirilmesi, düşman durumuna uygun olarak ileriye emniyet kuvvetleri sürülmesi mevziin ilerisinde ve içinde mümkün olduğu kadar topçunun dövmeyeceği yer bırakılmaması, birinci hattaki erlerin her an vuruşmaya hazır olmaları gibi hususlarda kıtaların dikkatleri çekilmişti.⁷³

Birlikler, 10 Eylül 1916 sabahı başlamak üzere bu emrin gereğini yapmak için çalışırken düşmanın 20. Fırka cephesinde daha fazla olmak üzere tahkimat yapmakta olduğu, 63. Alay karşısındaki ormanlıkta mevziler kazıldığı öğrenilmişti. Bu sırada 57. Alay bölgesine yönelen topçu ateşi etkili olmuştu.⁷⁴

Bu sırada XV. Kolordu tarafından aşağıdaki tedbirler ve düzenlemeler alınmıştı. 20. Fırka'nın sağ yanındaki 417 (dahil) rakımlı tepeye kadar olan arazi 1. Bavyera İhtiyat Fırka'sı tarafından 12 Eylül'de teslim alındı. XV. Kolordu'nun alay ve taburları içinde bölge ve görev değişiklikleri yapıldı. 19. Fırka'nın yazdığı raporda yeni mevziye çekilme gününden beri çeşitli sebeplerle büyük zayıat verildiği geniş cephelerde alayların çetin zorluklarla karşılaştığı, 397 tepesi gibi kilit noktaların elde bulundurulması, ölçsüz fedakarlıklara mal olduğu bildiriliyor. Pototory bölgesinin eskisi gibi Hoffman Kolordusu'nun 55. Fırka'sına verilmesinin uygun olacağı teklif ediliyordu. Bir yanda komşu Fırkalardan Türk Fırkaları küçük baskınlarda ve geniş çaplı keşif hareketlerinde bulundular. Birinci Bavyera İhtiyat Fırka'sı böyle bir teşebbüsle 2 subay, 88 er esir alarak ordu için çok faydalı bilgiler alınmış ve takdir edilmişti.⁷⁵

⁷² Ay. Es., ay. yer.

⁷³ Ay. Es., ay. yer.

⁷⁴ Ay. Es., s. 28.

⁷⁵ Ay. Es., ay. yer.

11 Eylül'de yayınlanan Alman Orduları resmî bildirisinde 7 ve 8 Eylül muharebeleri yer almıştır. Bildiride Rusların 6 Eylül'de kazandıkları araziden faydalanıp Alman cephesini yararak savaş alanındaki “*Haliç*”i ele geçirmek istedikleri, Ferik Bothmer'in üstün yönetimi ve başarılı savunmasının bunu önlediği ve düşmanın büyük zayıat verdiği bildiriliyordu. Bu arada XV. Türk Kolordusu'na ve Gerok Gurubu'na övgü ile teşekkür edilmiştir.⁷⁶

Arşidük Karl Ordular Grubu Kumandanlığı'ndan gelen bir emirde; mevcut mevzilerle cephe ilerisinde ve gerisinde yeni hatların gerekli olup olmadığı soruluyordu. XV. Türk Kolordusu tarafından firkalara yazılan genel bir emirde; Kolordu cephesinde gereğince emniyet tedbirlerinin alınmadığı, bu yüzden düşmanın 200 metre'ye kadar sokulduğu, emniyetin yalnız keşif kollarıyla sağlanmasının doğru olmadığı belirtilmiştir.⁷⁷

Bu emir gereğince bazı teşebbüslerde bulunulmuş, 61. Alay cephesinde 419 ilerisindeki düşman siperleri 15 Eylül gecesi bir baskın ile ele geçirilmişti. Bu sırada düşmanın 62. Alay'ın 2. Taburu'na ve 57. Alay bölgesindeki 397 tepesine yaptığı taarruzlar ise geri püskürtülmüştü. 19. Fırka bölgesinde 397 ile iki fırka ara hattı bölgesine şiddetli topçu ateş yöneltilmesi, esirlerin ifadelerinden yakın bir zamanda düşmanın taarruz edeceği anlaşıyordu. 19. Fırka Kumandanlığı ihtiyatı kalmadığını ileri sürerek Kolordu ihtiyatından bir taburun Holhoviç Fırkası emrine girmesini teklif etmişti.⁷⁸

XV. Türk Kolordusu genel durumun ve düşmanın amacının iyice anlaşılamadığını belirterek düşmanın bütün Kolordu cephesine atış açtığını, Kolordu ihtiyatının şimdiden kullanılmasının ve yer değiştirilmesinin uygun olmayacağını 57. Alay İhtiyat Taburunun fırka emrine alınmasını Molohov bölgesine karşı uyanık bulunmasını bildiriyordu. Genel bir emirde de bütün kolordu mevzilerine ateş açıldığı, bunun bir taarruz olduğu ifade edilmişti. Bugüne kadar edinilen tecrübelerle göre, Rusların taarruzdan önce yavaş ve fakat sürekli topçu ateşi attıkları, hücum sırasında ateşi kestikleri piyade kıtalarını ileri yanaştırdıkları, bundan sonra da çok

⁷⁶ Ay. Es., ay. yer.

⁷⁷ Ay. Es., s. 29.

⁷⁸ Ay. Es., ay. yer.

şiddetli bir topçu ateşinin hemen arkasından hücumla kalktıkları hususlarına birliklerin dikkati çekilmişti.⁷⁹

16 Eylül'ün erken saatlerinde şiddetli bir topçu ateşinden sonra düşman 19. Fırka bölgesinde 307 rakımlı tepeye 20. Fırka 63. Alay bölgesine taarruz etmişse de ağır kayıp verilerek püskürtülmüştü. Saat 10.30'da, XV. Kolordu'nun bütün mevzilerine topçu ateşi yöneltildi. Bir yandan da, düşmanın bazı kesimlerde kuvvet topladığı ve faaliyetlerini artırdığı göze çarpıyordu. 20. Fırka bölgesinde saat 12.30'da 62. ve 63. Alaylara yapılan taarruz plânlı ateşlerle durdurularak püskürtülmüştü. Ordu ihtiyatlarının bazıları yer değiştirmiş, o arada 208. Alman Piyade Fırka'sı 16 Eylül 1916 günü saat 00.30'a kadar iki alayı ile Lipicagorno, bölgesinde ordu ihtiyatı olarak tertiplenmişti. 18. İhtiyat Piyade Alayı Lipicadolna'nın doğusundaki Nokorsaku'da toplanıp ordu ihtiyatı olarak gereğinde 20. Fırka'nın sağ veya 1. Bavyera İhtiyat Fırkası'nın sol yanına yardım etme görevini almıştı. Alman Cenub Ordusu Kumandanlığı tarafından 216. Alman Fırka'sı ihtiyat görevi ile Nadorozlow bölgesine gönderilmiş ve XV. Türk Kolordusu ile irtibatta bulunması emredilmişti.⁸⁰

XV. Türk Kolordu birliklerine yöneltilen düşman topçu ateşleri ve taarruzları çok etkili olmuş, 61. Alay'ın 2. Taburu mevzilerini bırakarak Lipicadolno'ya doğru çekilmiş ve 419 rakımlı tepe düşmanın eline geçmişti. Bundan dolayı bütün alay geri çekilmek zorunda kaldı. 20. Fırka'nın diğer alayları mevzilerini korumuş, 61. Alay'ın geri çekildiği sırada 63. Alay gerekli tedbirleri almıştı.⁸¹

Aynı gün saat 15.00 sıralarında 208. Alman Fırkası'nın 65. Tugayı ile 61. Türk Alayı'nın 1. ve 63. Alay'ın 3. Taburu bir karşı taarruz düzenlemişlerdi. XV. Türk Kolordusu bölgesine yöneltilen karşı taarruzlar, plânlama ile sevk ve idarede yapılan hatalar yüzünden umulduğu gibi gelişemedi. 20. Fırka ile 208. Alman Fırka'sı 65. Tugayı'nın birlikleri karşılıklı olarak yeteri kadar irtibat sağlayamamışlardı. 185. Alman Alayı 419 Lipicadolna doğrultusunu kapatmakla görevlendirilmişti. 20. Fırka Kumandanı da bu harekete önem vermişse de, kumandanlar

⁷⁹ Ay. Es., ay. yer.

⁸⁰ Ay. Es., ay. yer.

⁸¹ Ay. Es., s. 30.

anlaşma imkânı bulamamışlardı. Büyük kısmı 331 rakımlı tepe bölgesinde çarpışmakta bulunan 20. Fırka'nın 61. Alay'ı sağ yandan süvari hücumuna uğramış ve çevredeki kıtaların birleşik etkisiyle bu saldırı püskürtülmüştü.⁸²

16 Eylül günü saat 18.30'a doğru Alman birlikleriyle 20. Fırka arasında irtibat sağlanmış, 65. Alman Tugayı'ndan iki tabur, kuzeydeki 417 ile 419. tepelerin bir km. batısındaki ormanın arasını tutmuştu. Bu sıralarda Ordu Kumandanlığı 426 ve 331 tepelerinden geçerek Narajovka vadisine kadar uzanan hattın işgal ve tahkimini emretmişti. Bir düzene giren karşı taarruz başarılı olmuş, düşman üç yüz kadar esir vererek çekilmiş ve böylece, 417 - 419 hattı yeniden ele geçirilmişti. Aynı gün düşman tarafından 62. Alay kesimine zehirli gaz atılmıştı.⁸³

XV. Kolordu'ya gönderilen 16 Eylül 1916 tarihli raporda belirtildiğine göre, yaklaşık olarak dört düşman fırka'sı ile on iki saat çarpışan XV. Kolordu kıtaları, mevziilerini savunmuş ve düşmanı büyük kayıpla püskürtmüştür. Ancak XV. Kolordu birlikleri de yorulmuş ve çok sayıda şehid vermişlerdir. Hatta bazı bölüklerde hiç subay kalmamıştır. Bütün ihtiyatlar kullanılmış ve 1. hatta sokulmuştur. Bu sebeple acilen ihtiyat kuvvetlerine ihtiyaç bulunmaktaydı.⁸⁴

XV. Kolordu ile Gerok Grubu ara hattında bir değişiklik yapılarak, 419 numaralı tepe kuzeyindeki 417 Lpicadolna hattı Gerok grubu emrine bırakılmıştı. 61. Alay'ın 20. Fırka ihtiyatı olarak toplanması, Fırkaların her zaman ihtiyat temin etmeleri ve ayrıca esirlerin hemen geriye yollanması ve telefon bağlantılarının sağlanması emredilmiştir.⁸⁵

17 Eylül'ün erken saatlerinde cephede durgunluk görülmekle birlikte, düşmanın yeni bir taarruza hazırlandığı öğrenilmiş ve bazı yaklaşımlar görülmüştü. Nihayet 20. Fırka'ya karşı başlayan düşman taarruzu bu fırka ile Alman İhtiyat Fırkası'nın karşı taarruzlarıyla geri

⁸² Ay. Es., ay. yer.

⁸³ Ay. Es., ay. yer.

⁸⁴ Ay. Es., s. 31.

⁸⁵ Ay. Es., ay. yer.

atılmıştı. 17 Eylül akşamına kadar süren muharebe sonunda XV. Kolordu mevziileri bir çok zaiyat verilerek düşmandan temizlenmiş, taarruzlar püskürtülmüştü.⁸⁶

Galiçya'ya gelinmesinden itibaren Türk Kolordusu şehid, yaralı ve esir olmak üzere zaiyatının doksan beş subay ve yedi bin ere yükseldiği, şimdiden altı tabur ve 22 bölüğün komutansız kaldığı göz önüne getirilirse, XV. Türk Kolordusu'nun gösterdiği fedakarlıkların önemi daha iyi anlaşılmış olur.⁸⁷

16-17 Eylül günlerinde yapılan muharebelerin sona ermesiyle birlikte birliklerin dinlenmeleri personel denkleştirilmesi emir ve komuta ilişkileri gibi konularda tedbirler alınması mümkün olmuştur.⁸⁸

Esirlerden alınan ifadelerle göre; Türk askerinin çok şiddetli geçen savaş esnasında moralinin çok yüksek olduğu, ölümden korkmadan çok sayıda yaralı ve şehid verdikleri anlaşılmaktadır.⁸⁹

XV. Kolordu birlikleri 1916 yılında Rus saldırılarına karşı kahramanca savaşarak büyük başarılar kazanmışlarsa da, büyük kayıplara uğramışlar ve boşalan safları doldurmak için yeni kuvvetler getirtilmesi gerekmişti.⁹⁰

Harp sahasından gelen Harp Raporunda o günkü durum şöyle özetlenmiştir: ⁹¹

“19. Piyade Fırka'sının Topçu Kumandanlığı Topçu Ordu Kumandanı 15 Eylül 332

On Beşinci Kolordu Topçu Kumandanlığı'na

⁸⁶ Ay. Es., ay. yer, “17 Eylül günü yapılan muharebelerde Antepli Kasap Cello oğullarından Tahir Çavuş şehid olmuştur.” Süleyman Nazif, age, s. 14 .

⁸⁷ Apuhan, age, s. 154.

⁸⁸ BDHTHAC, s. 32.

⁸⁹ Apuhan, age, s. 156.

⁹⁰ ATASE Arşivi, A. 5- 8981, D. 69, F. 9- 2; ATASE Arşivi, A. 5- 8981, D. 69, F. 9- 3; Karal, age, IX, s. 498.

⁹¹ ATASE Arşivi, A. 5- 8981, D. 91, F. 2.

Bulunduğumuz mevki Mah-i halin dördünde öğleden evvel saat 6'da düşman topçusu piyademiz siperleri üzerine fevkalade bir tarassut altında ateş açmıştır. Düşmanın açmış olduğu işbu ateş bu iş tesiri indahattan ibaret idi. Yeni bataryalarla ateş icra etmemiştir.

Düşmanın sahra topçusunun ateşi Osmanlı 19. Fırka'sının cephesiyle yirminci Fırka'nın şimal cenahını müsaatan vuruyordu. Düşmanın ağır topçu ateşini dört yüz yirmi bir rakımlı tepe ile yine siperimizde üç yüz doksan yedi rakımlı Cıkbalay Tepesi üzerine tevcih etmiştir. Düşmanın bomba topları keza ağır topçusuna muavenat etmiştir. Düşman öğleden evvel saat üçte 421 ve 397 rakımlı tepeler üzerine tersil ateşi icra etmiştir. Düşmanın icra ettiği şu ateşi mükerrer noktalar üzerine sahıhce hazırlandığı anlaşılmıştır. Topçumuz iş bu zamana değin düşman siperleri üzerinde tesiri indahat icra ediyordu. Öğleden sonra saat 13'ü 20 dakika geçerek düşman teker teker 421 rakımlı tepenin şimalinde hücum mevziine yanaşıyordu. Saat 13.45'de düşmanın yarım takımdan varit bir kuvveti 421 rakımlı tepenin şark şimalindeki hücum mevziinden kalkarak garba doğru niye Cicuf Karyesine doğru hücumu bakmıştır. Topçumuzdan iki ağır batarya hücum üzerine açtığı ateş ve üzerlerine icra ettiği tesirden dolayı düşmanın tekrar hücum kuvvetini telefâtı külliye ile ric'ate mecbur etmiştir.

Siperlerimiz önünde Moluçon çukurluğu bir ferika göre düşmanın oraya icma mahfuz bulunduğuna bataryalarımızın ateş nokta-i fakire'ye tevcih ettiğim halde öğleden sonra saat üçte düşman filhakika istikameti mezburden ilerlemeye muvaffak edilebilmiştir. Piyademiz bir an geriye çekildi. Umum bataryalarımızın ateşi işbu hücum muntıkasına tevcih olmuştur. Ve şiddetli mania-i ateşi başladığı halde düşman miçiçof harbi serretimindeki siperlere girmeye muvaffak olmuştur. Bununla beraber ateşimizin şiddeti 421 rakımlı tepenin orman kenarından berran ile 1 km. şarkındaki yola kadar teşkil etmiş olduğu ateş hailinden düşman kuvvetlerini kesb eylemiştir. Öğleden sonra saat üçü müteakip kıtatımız mukabil taarruza geçmiştir. Düşmanın 421 rakımlı tepeden ric'ad ettiği esnada mania ateşimiz düşmanın hattı ric'atinde teşkil ettiği kuvvesiyle düşmana iyice telefât verdirmiştir. Ve bu suretle ricata muvaffak olamayan düşman kıtatı silah istimlah ettiğinden teslimi nefse mecbur olmuştur. Düşmanın istihzaratına nazaran 397 rakımlı tepeye dahi hücum edeceği istidlal edilmiş ve bizden birkaç batarya ile 55. Topçu Taburu livasından birkaç bataryanın istikamet-i mezkure üzerine açtığı

ateş ile düşmanı işbu fikrinden vaz geçirmiştir. İş bu muharebe esnasında düşman iki bataryamızı fevkalade dövmüştür. Ve bu iki batarya efradından mecruh ve telefe olduğu halde batarya ateşe devam etmiştir.

İMZA

Binbaşı Halil''

Esirlerin ifadesine göre taarruzdan evvel Rus firkalarının mevcutları aşağıda gösterildiği gibiydi.⁹²

"Üçüncü Finlandiya Fırka'sı takriben nefer :					9 500
23.	"	"	"	"	12 000
2.	"	"	"	"	10 500
1.	"	"	"	"	10 500
Toplam =					42.500''

XV. Kolordu'nun etkili topçu ateşleri sayesinde, 17 Eylül tarihinde mevzilerimize girmeye muvaffak olan düşman kıt'atının zayıatının da çok büyük olduğu anlaşılmıştır,⁹³

"Taarruz vuku bulmadan evvel Rus kumandanları kıt'atı taarruzun ve vesailine dair kat'iiyen malumat vermezlermiş. Halbuki bu defa bütün efrada III. Kolordu ile taarruz edecek X. Kolordu ileri ihtiyatta bulundurulacağı tamim edilmiştir. İhtiyatta bulunan kolordu II. Sibirya Kolordusu olduğu vilayetin gerilerinde yeni olarak VII. Sibirya Kolordusu vürud

⁹² ATASE Arşivi, A. 5- 8981, D. 69, F. 9- 3.

⁹³ ATASE Arşivi, A. 5- 8981, D. 69, F. 9- 2.

eylediği rivayeti deveren ediyor. Birçok üseranın ifadatından düşmanın mühim süvari kuvvetleri bulunduğu anlaşılmıştır.”

18 Eylül'den 24 Eylül sabahına kadar cephede sükunet hakimdi. Ancak 24 Eylül günü 41. Rus Fırka'sı, 77. Alay güney yanı ile 62. Alay sınırlarına mahdud hedefli bir taarruz yaparak 421 rakımlı tepenin doğu eteklerindeki birinci hat siperlerini iki tabur kadar kuvvetle ele geçirmişti. Saldırganlar üzerine yönelen savunma ateşleri çok etkili olmuş ve çok sayıda zayıat verdirilmişti. Aynı gün saat 17.00 sıralarında yapılan karşı taarruzla düşman püskürtülerek mevziler geri alınırken kurtulabilen Rus kuvvetlerinin asıl mevzilerine ve ormanlık araziye doğru çekildikleri görülmüştü. Türk kıtalarının kahramanca savunmaları kendilerine epeyce zayıata mal olduysa da, Rus alayları adeta erimiş ve çokça esir bırakmışlardı.⁹⁴

Ruslar, 30 Eylül'de yaptıkları son taarruzda III. Kafkas Kolordusu'nu da kullanmışlar ve önemli bir başarı elde edememişlerdi. Bu durum Güney Ordusu'nun savunmadaki başarısında büyük önem taşımaktaydı. Kuzeyde Hofman Kolordusu bölgesinde 348 rakımlı tepede yapılan düşman girmesi daha fazla derinleştirilmişti. 19. Fırka'nın kanadındaki bu sıkışık durum 55. Alman Fırka'sının Poşışov bölgesindeki 2. hatta kadar çekilmesiyle çok tehlikeli bir hal almıştı. 19. Fırka 57. Alay'ın mevzideki birlikleriyle karşı taarruz yapan kıtalar birbirine karışmış 1. ve 3. Tabur Kumandanlığı ile bölük Kumandanlığı'ndan bazıları yaralanmış, bir kısmı da şehid olmuşlardı.⁹⁵

57. Alay Kumandanı verdiği bir raporla; zayıatın büyüklüğünü, bu sebeple mevziilerin savunulmayacağını belirtmiş ve Alay'ın geri alınarak bölgenin başka birliklere verilmesini teklif etmiş; 19. Fırka Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey'de Orduya yazdığı raporda, takviye kuvvetleri verilmezse sonuçtan umutsuz olacağını bildirmişti.⁹⁶

Türk kuvvetlerinin ve Hofman Kolordusu'nun içinde bulunduğu bu zor durum ile XV. Türk Kolordusu personelinin kahramanca vuruşarak elde ettikleri üstün başarı ordu emriyle

⁹⁴ BDHTHAC, s. 33.

⁹⁵ Ay. Es., s. 34.

⁹⁶ Ay. Es., s. 35.

yayınlanmış, kutlanmış ve övülmüştü. Ayrıca ordu ihtiyatlarının kaydırılması ve yeni ihtiyat kurulması gibi tedbirler de alınmıştı.⁹⁷

Son muharebeden sonra XV. Kolordu Kumandanlığının Türk Başkumandanlığına gönderdiği rapor şöyle idi.⁹⁸

“Ruslar 3 alay kadar kuvvetle desteklenen III. Kafkas Kolordusu ile 12 km.lik cephemize sayıca üç kat üstün olarak 30 Eylül 1916 günü saat 06.00'da taarruza başladılar. Ertesi gün sona eren muharebelerde, Kolordu, kendi mevziilerini olduğu gibi elde tutmayı başardı. Her alay cephesine 3-5 defa hücum yapılmış, bunların hepsi topçu ve piyade ateşleri ve üç yerde süngü ile vurularak geri atılmıştı. Yalnız 57. ve 61. Alayların bir kısım mevziilerine girme olmuşsa da, bunlar Kolordu ihtiyatları ile pekiştirilen alaylarca püskürtülmüştür. Kolordu'nun bu dördüncü muharebesinde şehid sayısı 45 subay ve 5000 erdir. Bu kayıpların çoğu 61. 62. ve 57. Alaylardandır. 57. Alay'ın dört taburunun mevcudu 1100 er ve adı geçen alayların taburlarının çoğunda ikişer, üçer subay kalmıştır. Düşmanın zayıfatı takdir edilemeyecek kadar çok olmuş, Kolordumuz tarafından 500 esir alınmıştır.

İstanbul'dan gönderilmekte olan subay adaylarıyla ihtiyacın karşılanması imkansız ve faydasızdır. Kolordu'nun muharebe eden tüfekli er sayısı bugün 12.000 kadardır.”

Alman Cenub Ordusu Kumandanlığı'na aşağıdaki belgede görüldüğü üzere XV. Kolordu'nun başarıları takdir edilip, XV. Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey'e teşekkür edilmiştir.⁹⁹

⁹⁷ Ay. Es., 36.

⁹⁸ Ay. Es., ay. yer.

⁹⁹ “Alman Cenub Ordusu Kumandanlığı 1. 10. 1916 Numro: 3684 Ordu emri yevmiyesi;
XV. Osmanlı Kolordusu Kumandanlığına

XV. Osmanlı Kolordusu Alman Cenûb Ordusu'na merbûten şimdiye kadar icra ettiği muharebâtta iktisab ettiği şan ve şöhrete bîhakkın layık olduğunu yeniden fevkalade bir surette isbat etti. Düñkıl cidal-i azîmede düşmanın meydan-ı muharebeye girdiği taze kı'tât'tan III. Kafkas Kolordusu'nun vuku bulan mekerri hücumlarına pek şanlı bir surette tard etti. Tekmil mevazii bilâ istisna muhafız veya mukâbil taarruzlarla istirdât ve düşmanı pek azîm zayıfata giriftâr ettiği gibi mevziinden dışarı çıkarak yaptığı takibatla düşmandan pek çok esir aldı. Kolordu bu yeni muzafferiyetiyle orduya büyük bir ehemmiyet-i mahsusayı haiz hedematı ifa etti. Bundan dolayı kolorduya ve onun değerli kumandanı olan Miralay Şevki

2- Ekim 1916'da Yapılan Muharebeler

Bir Alman avcı Alayı, 1 Ekimde Olhoviç'e gelerek XV. Kolordu emrine girdi. Bu Alaydan bir Tabur Hofmann Kolordusu'na verilmişti. XV. Kolordu bu Alayı 57. ve 72. Alay bölgelerinde kullanmayı düşünüyordu. Düşmanın 20. Fırka'ya yönelttiği taarruzu ateşle püskürtüldü. 19. Fırka bölgesinde ise bir hareket olmamıştı. Bu durgunluktan yararlanılarak 19. Fırka'nın birlikleri arasında yeni bir yapılanma gerçekleştirildi. 2, 3 ve 4 Ekim günlerinde özellikle 20. Fırka bölgesine şiddetli topçu ateşi yapılmış, bu durum, düşmanın yeni bir taarruz hareketine giriştiği şeklinde yorumlanmıştı.¹⁰⁰

Ekim ayı'nın en şiddetli muharebeleri ay'ın 5-6'sında gerçekleşti. Zira düşmanın 5 Ekim günü başlattığı topçu ateşi destekli taarruzu çok etkili oldu. Bunun üzerine XV. Kolordu ve fırka ihtiyatlarının da katıldığı bir karşı taarruzla düşmana büyük kayıplar verdirildi. Ancak bu muharebeler sırasında XV. Kolordu birlikleri oldukça yıpranmıştı. O kadar ki, bazı birlikler savaşamayacak derecede zayıf bir duruma düşmüşlerdi.¹⁰¹

Bu muharebelerde Alay'ın 2. Taburu'nun zayıflığının ağır olmadığı, fakat fırka'nın muharebelere iştirak eden diğer Alaylarının büyük zayıflığa uğradığı tesbit edilmiştir.¹⁰²

XV. Kolordu'nun, Türk Başkumandanlığına sunduğu rapora göre: 5-6 Ekim muharebelerinde düşman saldırıları çoğunlukla mevzii ilerisinde ateşle durdurulmuş, birkaç yerdeki küçük girmeler bomba ve süngü hücumları ile geri atılmıştı. XV. Kolordu cephesindeki on üç Rus Alay'ının çoğu taarruza katılmış bulunuyorlardı. Türk birlikleri şehid, yaralı ve esir

Bey'e ordunun teşekkürâtını ve en hâr takdirâtını ve taht-ı kumandanda bulunan Osmanlı Kolordusu'nun şu fevkalade hareketi Almanya İmparatoru Hazretlerine de arz etmeyi ihmal etmeyeceğimi beyan eylerim.

İMZA

Garaşyon Yasmur

Alman Cenub Ordusu Kumandanı"

ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 148, F. 7.

¹⁰⁰ BDHTHAC. s. 36.

¹⁰¹ Ay. Es. s. 37.

¹⁰² ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 69, F. 9- 7.

olmak üzere on beş subay, üç bin er zayıat vermişler, Rus telefatinın ise bundan dört beş kat fazla olduğu tahmin edilmektedir.¹⁰³

1916 yılı Ekim ayına kadar yapılan muharebeler neticesinde verilen zayıatın sonucu olarak on kadar bölük kumandansız kalmış, bazı kıtalar birbirine karışmış, bozulan düzen ve yönetim büyük güçlüklerle düzeltilebilmişti. 20. Fırka çok sarsıldığından muharebe kabiliyeti kalmamıştı. XV. Kolordu'nun ihtiyatları tükenmiş, bu yüzden depo alayı yedekte tuttuğu bütün erleri birliklere dağıtmıştı.¹⁰⁴

XV. Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey tarafından 4. 10. 1916 tarihli Padişaha gönderilen raporda, kış ve savaş şartlarına göre Kolordu'nun hazırlıklarını yaptığı ve tedbirlerin alındığı anlatılmıştır.¹⁰⁵

Yapılan muharebelerde görülen aksaklıkları göz önünde tutan Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey'in 6 Ekim tarihli emri¹⁰⁶ sevk ve idare ile eğitimin pekiştirilmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur.

¹⁰³ ATASE ARŞİVİ, ay. yer.

¹⁰⁴ ATASE ARŞİVİ, ay. yer.

¹⁰⁵ ATASE Arşivi, A. 5- 8981, D. 148- A, F. 37.

¹⁰⁶ Kolordu Kumandanının 6 Ekim tarihli sevk ve idareye yönelik emri;

"1. Kolordu'nun tavsiyelerine ve birçok çalışmalarına rağmen yine tabur ve alay ve Fırka ihtiyatlarının az ayrıldığı ve bu küçük ihtiyatların da lüzumsuz ve erken kullanıldığı geçen beş muharebenin hepsinden anladım. Halbuki bu durumun büyük sakıncaları vardır ve gördük.

2. İhtiyatın azlığı muharebenin muhtelif dönemlerinde değişikliklere karşı yeter çare bulamamak zorunluluğunu doğurmaktadır. Vaktinden önce kullanılmaları da aynı sakıncaları yaratır. Her iki davranışın ayrıca büyük bir zararı daha vardır ki, oda henüz düşmanın şiddetli topçu ateşleri devam ederken birinci ateş hatlarının yoğunlaştırılması yüzünden insan kaybımızın artacağıdır. Komşu kolordulardan yapılan muharebelerdeki zayıat ile kolordumuzun zayıatı arasındaki ölçsüzlük bunlardan ileri gelmektedir.

3. Birinci hattı kuvvetli ve ihtiyatları zayıf bulundurmamak veyahut ihtiyatları vaktinden önce kullanmak isteğinin pek yakın bulunan ve birinci hattı yoğunlaştırmış olan düşman hücumunun siperlerimize kadar ulaşabileceği düşünce ve kaygısızdan ileri geldiğini anlıyorum. Hatta bu duygunun etkisiyle bazı kâta komutanları ellerinde henüz ihtiyat varken daha fazlasını istemeye ve üst komutanlardan kendi yakınlarına kuvvet gönderilmesini dilemeye kalkışıyorlar. Bu hal doğru değildir. Karşı karşıya bulunan ve birbirlerine pek yakın olan iki kuvvetten biri diğerinin siperine her zaman hücum edip girebilir. Özellikle topçu ateşi yapılamayacak kadar taraflar yakınsalar bu gibi hücumları daha kolay olur.

Bu duruma karşı ne avcı hatlarının sık bulunması, ne de ihtiyatların yakınlığı faydalı olabilir. Bu gibi durumlarda en etkili tedbir elde sürekli olarak ihtiyat bulundurup, bunlarla karşı süngü ve bomba hücumuna kalkarak düşmanı püskürtmek veya esir almaktır. Ona göre elde her an ihtiyat bulundurulması gerekir.

14 Ekim tarihli Ordu Kumandanlığı emrinde düşmanın yeni bir taarruza hazırlandığı bildirildi. 15 Ekim günü de düşmanın taarruzları görüldü. Ancak bu taarruzlar düşmana ağır zayıat verdirilerek püskürtüldü.¹⁰⁷

Son günlerde ikmâl, tahkimat ve idari işlerle uğraşıyordu. Bu arada 20. Fırka Kumandanı, büyük kahramanlık gösteren askerlerin adlarının vuruştukları bazı yerlere verilmesini teklif etmişti.

Düşman, bütün cepheye birden taarruz etmiyor, bölge bölge yaptığı teşebbüslerle yetiniyordu. Son günlerdeki taarruzlarda ağır bir yenilgiye uğrayarak çekilmişti. Ordular Grubu Kumandanlığından 22 Ekim 1916 tarihinde gelen bir genelge ile bu başarı ve şimdiye kadar yapılan kahramanca savunmalar kutlanmış, Güney Ordusu'nun bütün mensuplarına övgü ve teşekkürler bildirilmişti.¹⁰⁸

23 - 24 Ekim 1916 tarihli Alman Cenub Ordusu Sahra Topçu Ferikliğine gelen harp raporlarına göre düşman tarafından fasılalarla ateş edildiği anlatılmaktadır.¹⁰⁹

25, 26, 27, 28, 29 ve 30 Ekim 1916 tarihli Cenub Ordusu Sahra Ferikliğine gönderilen raporda düşmanla karşılıklı ateş edildiği bunun dışında önemli bir olayın olmadığı anlatılmıştır.¹¹⁰

Kolordu'nun güneyindeki Alman birlikleri, 30 Ekim'de karşı taarruzlar yaparak evvelce düşmanın eline geçmiş bulunan bazı mevzileri geri almışlardı. XV. Kolordu da bu uygun

4. Hücumu hazırlamak için devam eden düşman topçu ateşlerinin süresi ve hücumun tam zamanı çoğunlukla kestirilemeyeceğinden ve düşman kalktıktan sonra siperlerimize varıncaya kadar geçecek zaman çok defa kısa olacağından, düşman hücumunu durdurmak veya örtmek için birinci ateş hatlarını vaktinden çok önce sıkıştırarak düşman topçu ateşleriyle çok zayıat vermektense, ihtiyatlarla sonradan karşı hücumlar yapmak çoğunlukla daha verimli olur.

5. Az görülen zorluklar dışında, hiçbir kıta Kumandanı üste karşı mevziimde duramıyorum. Yardım gelmezse dayanamayacağımı, bana filan kuvveti veriniz gibi müracaat ve isteklerde bulunmalıdır. Yalnız dost ve düşmanın gerçek durumunu üste bildirerek kararı onun takdirine bırakmalıdır. Başkaca davranışlar üst Kumandanı kötü düşüncelere, yanlış karar ve uygulamalara sürükler, bunun zararı ise genel olur.

6. Gelip geçen beş muharebe ile denendi ki kendini pek zayıf sananları bile kuvveti yetti. İhtiyat ve yardım isteyenlerin ihtiyatları olmadığı anlaşıldı. Pek tehlikeli sanılan durumların sonuçları başarılı çıktı. Bundan anlaşıldığına göre başarı; azim, metanet, cesaret ve ustalıktır. " **BDHTAC**, s. 39.

¹⁰⁷ Ay. Es. s. 40.

¹⁰⁸ Ay. Es. s. 41.

¹⁰⁹ **ATASE Arşivi**, A. 5- 8981, D. 91, F. 3; F. Y.

durumdan faydalanarak aynı tarihte cephe ilerisinde ve 421 rakımlı tepe doğusundaki Cevat ve Rıza Tepelerdeki düşmana 63. Alay ile taarruz ederek buraları ele geçirmiş, bu arada dört subay, yüz otuz bir er esir aldıktan başka; 372 Rus, 120 Japon, 5 Alman tüfeği ile 5 makineli tüfek ve 5 bomba makinesi elde edilmişti. Esirlerin 432. Rus Alay'ına mensup oldukları; bu Alay'ın sağında 429. solunda 431. Alayların bulunduğu, 430. Alay'ın ihtiyatta olduğu, eski bilgiyi kısmen doğrulayacak şekilde anlaşılmıştı. XV. Kolordu'nun elde ettiği bilgilere göre, cephede üç Rus fırka'sı vardı. Pototory ile Miçiçov Vadisi arasında 21. Fırka, Miçiçov ile Molohov Vadisi arasındaki bölgede 108. Fırka, Molohov güneyindeki 52. Fırka bulunuyordu. Bugüne kadar yapılan muharebeler 108. Fırka'nın yetersizliği kanaatini vermişti.¹¹¹

31 Ekim 1916 günü saat 8.00 sıralarında taarruza geçen düşman, Cevat Tepeyi işgal etmişse de kısa zamanda püskürtüldü. 63. Alay'ın iki günlük harekâtını 20. Fırka topçusu ile işbirliği yapmak suretiyle 54. Alman Topçu Alay'ından ve 19. Fırka topçusundan birkaç batarya da desteklemişti.¹¹²

1916 yılı Ekim ayında yapılan savaşlarla ilgili olarak XV. Kolordu Kumandanı Miralay Yakub Şevki Bey, Başkumandanlık Vekilliğine bir rapor göndermiştir. Bu raporda Kolordu'nun son durumu ile ilgili bilgiler de verilmiştir. XV. Kolordu Kumandanlığı'nın raporu şöyledir:¹¹³

“Dersaadette Başkumandanlık Vekâletine

Rusların III. Kafkas Kolordusu teşvik kuvvetiyle ve diğer Rus Kolordularına mensûb iki- üç Alay'ın ilfihamıyla oniki kilometreden ibaret olan tekmîl Kolordumuz cephesine düşman üç misli faik bir kuvvetle 17.7.332 sabahleyin saat altıdan itibaren taarruza başladı;

1- Muharebât 18.7.332 sabahı her tarafta hitâm bulmuş ve kolordu kendi mevaziine yine sahip olmuştur.

¹¹⁰ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 91. F. 5; 5-1; 5-2; 5-3; 5-4; 5-5; 5-6; 5-7; 5-8.

¹¹¹ BDHTHAC, ay. yer.

¹¹² Ay. Es. s. 41.

¹¹³ ATASE Arşivi, A. 5- 8981, D. 148- A, F. 6.

2- Bidayeti muharebede düşman 8 saat muhaviye Kolordu'nun tekmil cephesini muhtelif kesâfetle topçu ateşleriyle dövmüştür. Öğleden sonra her tarafta piyade hücumları başlamış ve her alay cephesine düşman ile 5 defa mükerrer ve müteakip hücumlar yapmıştır. Bu hücumların kaffesi topçu ve piyade ateşleriyle ve 3 mahalde süngü müsâdemeleriyle tart edilmiştir. Düşman yalnız 57. Alay cephesine ve 61. Alay cephesinin de bir kısmını 3. hücumlardan sonra girmiş ise de Kolordu ihtiyatlarıyla takviye edilen bu alaylar mukabil süngü hücumlarıyla düşmanı kamilen mevziinden ihraç ve tart etmiştir.

3- Kolordu'nun bu 4. muharebesinde zayıtı 45 zabıt, 5000 neferdir. En çok telefât veren alaylar 57. Alay, 61. Alay, 62. Alaylardır. 57. Alay'ın 4 taburunun mecmu' mevcudu 1100 nefer kalmıştır. Bu alayların ekser taburlarında cem'an ikişer-üçer zabıt kalmıştır.

4- Düşmanın zayıtı takdir olunamayacak kadar çoktur: Taarruza iştirak etmiş olan düşman kuvvetleri o hale gelmiş idi ki, akşama doğru bir düşman süvari Alay'ının imdada geldiği görülmüş ve bu da topçu ateşlerimizle kaçırılmıştır. Düşmandan aldığımız üserânın miktarı 500 neferdir. Bu efrâd 10 muhtelif Rus alaylarına mensupturlar.

5-Bu muharebede topçularımızın göstermiş oldukları maharet ve düşmana verdirdikleri pek azim telefât ve piyadelerimizin gösterdikleri son derece sebât ve fedakârlıkları şayân-ı tahsîn ve şükrândır.

6-Kolordu'nun zabıt zayıtı artık bölük ve tabur kadrolarının şemai muhafazasını imkânsız bir hale getirmiştir. Dersaadetten gönderilmekte olan namzet efendilerle zabıt noksanının telafisi imkânsız ve faidesizdir.

Bu babda bir çare-i muşemir buyrulmasını istirham ederim.

7-Kolordu'nun muharib tüfek miktarı el-yevm 12 bin kadardır.

XV. Kolordu Kumandanı Miralay Şevki''

3- Kasım 1916'da Cephede Durum

1916 Kasım'ı başlarında Türk kuvvetlerinde bazı birliklerin yerleri değiştirilerek yeni plân ve programa göre hareket edildi. Tahkimât ve idarî işlere daha fazla zaman ayrılmıştı. 6 Kasım günü topçu ateşleriyle geçmiş, düşman Cevat Tepe'ye yaptığı ateş toplamalarıyla oldukça zarar vermişti. Kasım başlarında cephede sükûnet hakimdi. Bundan faydalanarak tahkimât ve idarî işler gibi hususlara biraz daha önem verilebiliyordu.¹¹⁴

Alman Cenub Ordusu XV. Kolordu Topçu Kumandanlığı, 19. Fırka Kumandanlığına gönderdiği 26.8.32 tarihli emirle her türlü savaş tedbirinin alınmasını ve gelişmelerden kolordu'nun haberdar edilmesini istemiştir.¹¹⁵

XV. Kolordu Kumandanlığının belgelerinden anlaşıldığına göre, Kolordu'nun sorumluluk bölgesinde topçu ateşlerinin taksiminde değişiklikler yapılmalı, engel ateş tertibi alınmalı, bataryaların topçu ateşlerinin birleştirilmesini mümkün kılmak için mevzi ve rasatgahlar tertip edilirken bu durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Düşmanın harekât alanını daraltmak için, düşman mevzilerinin bulunduğu nokta ve tepeler tesirli topçu ateşiyle dövülmelidir.¹¹⁶

¹¹⁴ BDHTHAC, s. 43

¹¹⁵ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 148-A, F-37.

¹¹⁶ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 148-A, F-37. Belgenin aslı şu şekildedir:

"Alman Cenub Ordusu XV. Kolordu Topçu Kumandanlığı nr. 263 hususi Kolordu Karargahı 2303
Umumi 26.8.332

19. Fırka Kumandanlığına

Kolordu muntıkasında tedricen husule gelen tebeddülât ve düşmanın ötede beride bize fazlaca tagarrubu dolayısıyla topçu tabiyemizde ve topçu ateşlerinin sureti taksiminde biraz tadilat icrası lüzumunu göstermektedir. Kolordu topçu kumandanıyla fırka topçu kumandanları birleşerek araziye ve harita üstünde mevad-i atiyeyi tetkik ve tadilat-ı lazimeyi tayin eyleyecek ve bu babda fırka kumandanlarının da reyleri istihzal olduktan sonra yapılacak planlar kolordu kumandanlığına arz olunacaktır.

a- Cephemiz önünde her tarafta kafi ve mahma emken müsâvî bir mani ateşi tertibi.

b. Mani ateşin muhtelif-ül cins top ve obüslerle karışık olarak tertibi.

c. Nisbeten düz ve arızasız kısımlarda sahra topraklarıyla arızalı ve müşğül mahallerde obüslerle mani ateşi tertibi.

d. Düşmanın siperlerinin bize pek yakın olduğu mahallerde en küçük mesafâta dahi ateş edebilmek için mani ateşlerinin mail ve sat'ı tamamıyla yan vaziyetten tanzimi.

e. Muntıkamız başlıca üç büyük vadiyle 4 müstakil sırta münkasim bulunduğundan ve bu sırtların mütekebil yamaçlarına kafi derece dövehilmek için mail veya yan ateşlerle kabil olduğundan mani ateşlerinin buna göre tertibi.

XV. Kolordu Kumandanlığının aynı tarihli bir başka belgesinde ise, XV. Kolordu bölgesinde bulunan tahkimatın ilga edildiği, kolordu muntikasının müdafaası için iki savunma mevzisinin hangi tepeler üzerine yapıldığı belirtilmektedir.¹¹⁷

f. Her bataryaya arzan ve anden muin ve daimi birer mani ateş muntikası ,muharebe muntikası, tarassut muntikası itası.

g. 321, 356, 375, 397 rakımlı sırtlardan her biri etrafında ve her lüzum görüldükçe Kolordu'nun tek mil bataryalarının laakıl nısfının dahi mümkün olursa iki sülüsünün ateşçemi ve tevhid edebilmesi matlubu usul derece elzem olduğundan bataryalar mevazinin ve rasatgahların ona göre tertip ve tanzimi.

h. Her bataryanın ve hiç olmasa ikişer bataryalarının hattı müdefâmız önüne ve ilerüsüne ateş etmeye muktedir olduğu gibi hatt-ı müdefamızı dahiline dahi iyice sahalara ve bâhusus mukad ve menakid-i mihimmeye ateş icrasına muktedir bir halde tabiyesi.

ı. Her batarya rasatgahının kendi mani ateş muntikasının muharebe terassud muntikalarını tamamıyla görmekle beraber icabında ateşçe ve tevhid edebileceği yerleri dahi vasati kendi topu her nereye endahda muktedir ise oraları kamilen görebilecek ve cep-he tertibi bu şeraidde bir resadgah kabil olamayınca lüzumu kadar adede rasatgahların teksiri.

i. Her rasatgah mahallinde bir üstü kapalı yerde açık rasat mahalli ve hemen yanı başında da bir mahfuz mahal tertibi.

j. Şimdiye kadar bazı noktaları bazı arızaları kâfi bir müessir bir ateş altına alınamayan 421 ve Cevat Tepesi etrafıyla 397 etrafını kâfi ateşler altında bulundurulması. Son yapılacak tabiye ve ateş taksimlerine nazaran hangi bataryaların hangi fırka emrine itası muvafık olacağının tayini.

XV. Kolordu Kumandanı Mirliva"

¹¹⁷ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 148-A, F. 37; ATASE Arşivi, A. 1-8981, D. 69-A, F. 6-1; Belgenin aslı şu şekildedir:

"XV. Kolordu Kumandanlığı

Çeşniki 26.8.332 Şube: 278.

1- Kolordu muntikasının son takarrur eden tahkimatı ilga edildi. Kolordu muntikasının müdafaası için başlıca iki mevzi-i dafta kabul edilmiş ve bu işlere çokdan beri başlanmış idi.

2- Birinci mevzii esasen mevcuddur. Suret-i dairede tamir ve takviye vasıtasıyla hal-i intihamda bulundurulmasına gayret edilecektir.

3- Evvelce inşasına başlanılmış ve henüz eğdirilmemiş olan mevziin ikinci hattıyla ikinci mevziin dahi serian ikmâli icâb etmektedir. Muntika-i müdafaanın kuvve-yi tedaiyasını artırmak herhangi bir noktadan cepheyi yarmağa muvaffak olan düşmanın ilerlemesini hatve hatve işgal etmek mukabil taarruzlara tesir etmek bir kısım müdafaanın rasatını cephenin aksam-ı sairesine sirayet ettirmemek maksadıyla hututu müdefa üzerinde:

1. mukad-ı istifadiyyede vücûda getirilecektir. Birinci mevzii üzerinde:

421 rakımlı tepede: Büyük bir nokta-i istifade (1 numrolu)

375 " " " " " " (2 ")

380 " " " " " " (3 ")

Birinci mevziinin ikinci hattı üzerinde:

343 rakımlı nokta civarında büyük bir nokta-i istifade (4 Numrolu)

401-389 " tepelerde " " " " " (6 ")

396 " " " " " " (5 ")

417 " " " " " " (4 ")

429 " yayalar " " " " " (3 ")

419 " " " " " " (2 ")

422 " " " " " " (1 ")

27-8-332 tarihli 20. Fırka Kumandanlığı'nın XV. Kolordu Kumandanlığı'na verdiği bilgiye göre, 11 Eylül 332 tarihinde yapılan muharebede şehid olan Yüzbaşı Ömer Lütfi Efendinin adını ebedî olarak yaşatmak için şehid olduğu tepeye onun isminin verilmesi istenmektedir.¹¹⁸ Bu istek üzerine 421 rakımlı tepeye onun adı verilmiştir.¹¹⁹

Bir yandan bölge değişiklikleri de yapılıyordu. 20. Fırka 14/15 Kasım 1916 gecesini, kendi sağında bulunan 36. Fırka'dan bir Alay'ın daha bölgesini teslim almakla görevlendirildi. Miçiçow Deresi 19. ve 20. Fırkalara ara hattı olarak verildi. Böylece Fırkaların sorumluluk bölgelerinde değişiklik yapılmış oluyordu. 63. Alay bölgesini 61. Alay'a teslim ettikten sonra, dinlenmek üzere Horodisço'da köy ordugahına girdi. Kolordu ihtiyatında bulunan 57. ve 62. Alaylar kendi Fırkaları emrine verildiler. Buna karşılık, fırkalardan ikişer tabur kolordu ihtiyatı görevini aldılar. 62. Alay, 53. Alman Alayı bölgesini işgal etti.¹²⁰

19. Fırka Çekilani (Dsikienlayn) bölgesini (397-268) 182. Alman Alayı'ndan teslim alarak 77. Alay'a verdi. 72. Alay da 20. Fırkadan kalan bölgeyi teslim aldı. Böylece, kademeli olarak yapılan değiştirme 20 Kasım'a kadar sona ermiş bulunuyordu.

Bölgesini XV. Kolordu birliklerine teslim eden 36. Fırka'nın bir alayı Lipicaporna'ya 228. Piyade Alayı Berzezani'ye giderek ordu ihtiyatına girdiler.

Birinci mevziin teknil aksamındaki işler birinci hatta mamur bulunan alaylara aittir. Bu alaylar mütemadiyen tamirâtı ile meşgul olmakla beraber yeniden icab eden muhakkimat ve muvâmî inşa eyleyeceklerdir."

¹¹⁸ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 62-B, F. 18. Burada adı geçen belgenin aslı şu şekildedir:

"20. Fırka Kumandanlığı
Erkanı-ı Harbiye

Hoçifo Fırka Karargahı
27.8.332) adet, 2633

On Beşinci Kolordu Kumandanlığı'na

Fırka'nın 417-419-bir gerhaz-421 hattına muvasalatından itibaren vukua gelen muharebelerin kaffesinde fevkalade fedakarlık ve kumandanlık göstererek en tehassatib 11Eylül 32 tarihinde yine kahramanlık ibraz ederken şehid olan 62. Alay 1. Tabur 1. Bölük Kumandanı Yüzbaşı Ömer Lütfi Efendinin ilelebed tezkâr-ı nam-ı mefahir-i milliyemiz için 421 rakımlı tepenin Ömer Lütfi Tepesi namıyla yad edilmesini mefahir-i milliyemiz namına fırka lazım addetmektedir.

Bunun için delalet-i kumandanlarını rica ederim.

20. Fırka Kumandanı
Kaimmakam"

¹¹⁹ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 62-B, F. 18.

¹²⁰ BDHTHAC, s. 42.

Alman Cenub Ordusu Kumandanlığından 15 kasım 1916 tarihinde gelen bir emirle; Rusların çok sayıda alev cihazı sipariş ettikleri, bunların yakın muharebede kullanılmalarının muhtemel olduğu bildirilmiş, alınacak bilgilerin hemen gönderilmesi istenmişti.

Alman Cenub Ordu Kumandanlığı kuruluş ve kumanda ilişkilerinde değişiklikler yapmış, özellikle topçuların kullanılmasını yeniden düzenlemiş, bu arada kolordu emrinde veya desteğindeki Alman bataryalarını da değiştirmişti.¹²¹

Alman Cenub Ordusu tarafından büyük bir merkezde, subay talimgahı adıyla özel bir kurs, bundan başka istihkam, yakın muharebe ve bomba talimgahları açılmış, daha sonra Fırkalarda istihkam talimgahları kurularak bazı personele yirmişer günlük kurslar gösterilmişti.¹²²

Türk piyade taburlarının er mevcudu ortalama altı yüz idi. Alman taburlarının ise, dokuz yüz'den aşağı düşmüyordu. Türk taburlarındaki eksikliği sakıncalı bulan Alman Güney Ordusu Kumandanlığı Kasım 1916 başlarında yazdığı bir emirle; alayların üçer taburlu, taburların ikişer bölüklü olmasını istemiş, bu hususu ilgili üst makamlara da duyurmuştu. Türk Harbiye Nezareti, alayların üçer Tabur'a indirilmesini uygun bulduğunu, taburların ancak üçer bölükle oluşturulmasına müsaade edilebileceğini bildirmişti. Güney Ordusu Kumandanlığı 6 Kasım'da gönderdiği emirle taburların üç bölükle kurulmasını istemişti. Sonuç olarak, taburların üçer bölüğe indirilmekle birlikte asıl kuruluşa dönebilmek için gerekli tedbirlerin alınması, subay ve er dengesi yapılması imkân ölçüsünde sağlanmıştı.¹²³

16-18 Kasım 1916 tarihleri arasında herhangi bir şekilde topçu faaliyeti olmamıştır.¹²⁴

19 Kasım 1916 tarihinde: 334 ve 417 rakımlı tepeler civarında yanaşık nizamda görülen takriben 350 kadar düşman efradı üzerine ateş edilerek dağıtılmışlardır.

¹²¹ Ay. Es., ay. yer.

¹²² BDHTHAC, s. 43; ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 91, F. 5-26, 27, 28.

¹²³ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 91, F. 5-29.

¹²⁴ ATASE Arşivi, A. 5- 8981, D. 91, F. 5- 30, 33, 34, 35.

19 Kasım ile 30 Kasım 1916 tarihleri arasında cephede kayda değer bir olay meydana gelmemiştir.¹²⁵

30 Kasım 1916 tarihinde Alman Orduları Başkumandanlığı'nın bir emri gereğince Türk Kolordusu'nun taburlarına üçer adet 1915 modeli Alman hafif makineli tüfeği verilerek takviye edilmiş ve bunlarla müfrezeler kurulmuştur. Sonraları, her bölük üçer tüfekli üç takımdan kurulu olmak üzere, firkalarda dokuzar tüfekli dörder bölük oluşturulmuş, böylece alaylara birer bölük verildikten sonra, arta kalan bir bölük yedek olarak elde tutulmuştur.

Bu ay içerisinde ordu tarafından hücum taburu talimhahı açılarak firkalardan birer subay, alaylardan birer astsubay yetiştirilmişti. Bunların yardımıyla kurulan hücum kıtaları hem eğitim, hem gösteri tatbikatları yapmışlar, muharebelerde de yararlı olmuşlardır. Ayrıca, Alman Cenub Ordusu Kumandanlığı tarafından oluşturulan eğitim müfettişliği çeşitli talimhahların denetim ve gözetimini üzerine almıştır.¹²⁶

4- Aralık 1916'da Cephede Durum

19. Fırka Kumandanlığı tarafından 57. Alay Kumandanlığı'na gönderilen bir emirle nasıl hareket edilmesi gerektiği bildirilmiştir. 19. Fırka Kumandanı Mehmet Şefik Bey imzasıyla gönderilen bu emirde, birinci ve ikinci hatların düşman tarafından işgal edilmesi üzerine karşı taarruza geçilmesi vurgulanmıştır.¹²⁷

12-14 Aralık 1916 tarihlerinde Alman Cenub Ordusu Sahra Topçu Ferikliği'ne gönderilen raporda düşmanın aralıklarla Türk siperlerine ateş ettiği, ateşin durdurulduğu ve

¹²⁵ ATASE Arşivi, A. 5- 8981, D. 91, F. 5- 32; ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 91, F. 5-40.

¹²⁶ BDHTHAC, s. 43.

¹²⁷ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 148- A, F. 23.

"Herçeşterlin

27 Eylül 332

57. Alay Kumandanlığına

Birinci, ikinci hattınızın düşman tarafından işgal edildiğini işitiyorum. Hafif isi 57. Alay 3. ile ve orada 55. Firkadan bulunan iki taburla bir topçu ihzaratını müteakip hemen mukabil taarruza kalkınız. Topçumuz 55. Fırka topçusuyla buraları ateş altına alacaktır. Topçu ile irtibat-ı hal ediniz.

19. Fırka Kumandanı

Mehmet Şefik "

düşmanın kaçtığı bildirilmiştir.¹²⁸ Bu tarihlerde ordu cephesindeki düşman Fırkalarının çoğunun başka Fırkalarla değiştirildiği, kolordu cephesinde 21. 23. ve 52. Fırkaların bulunduğu, 17 Aralık'a kadar alınan haberlerden Rusların yeniden taarruz edecekleri anlaşılmıştı.¹²⁹

Bu sırada Kolordu'nun hareket tarzı ile ilgili olarak Erkân-ı Harbiye'den bir emir gelmiştir. Bu emirde her kademedeki kumandanın mevcut durumdan daha çok ve birlik içinde çalışmaları, esirlerden elde edilen bilgilerin kaybedilmeden her ayın on beşinde kapalı bir zarfla Ordu Grubu İstihbarat Subayına gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca hem XV. Türk Kolordusu'nun yer değişikliği, hem de düşmanın faaliyetleri hakkındaki bilgilerin zaman geçirilmeden gönderilmesi emredilmiştir.¹³⁰

¹²⁸ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 91, F. 5-51-52-53-54.

¹²⁹ BDHTHAC, ay. yer.

¹³⁰ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D.59, F. 1.

"Kolordu'nun hareketinin nasıl sağlanacağına dair Erkan-ı Harbiye emirleri:

SURET

12. 10 332

Cenûb Ordusu

3709

Hülasa: Rus Fırkalarının Takdimi

Aynhorun Ordu Grubu İstihbarat Zabiti

Numuro: 10868

Düşmanın teşkilatı, teslihatı, techizatı ve tabiye nokta-i nazarından kamt-ı ceririni tamamiyle takdir edebilmek üzere cephede bulunan bilumum kumandanların şimdikinden daha fazla ve müttehiden çalışmaları ve bunların hakkındaki efsar ve tesiratından fazla istifade edilmelidir.

Düşmanın aynı alaylardan olan üseranın isticvabını icra eden fırka isticvab zabıtinden düşmanın teşkilatı, teslihatı ve techizatı hakkında en iyi bir fikir alınabilir. Topçu kumandanı, rasatları ve sada ile tahmin-i mesafe müfrezelerinin vasıtasıyla düşman topçusunun adedi, nev'i, kıymeti hakkında malumatı tedarik edebilir. Fırka'nın Erkan-ı Harbiye Zabiti karşısındaki düşman kuvvetinin kıymeti hakkında en iyi malumatı tedarik edebilir.

Kıtalaradaki haftalarca düşman karşısında bulunan, düşmanın ahvali her bir tabiyesini ve kıymetini en iyi bir surette takdir edebilir.

Binaenaleyh ya kendi veya küt'anın tehdilleri esnasında istihsâl eden malumât gaib edilmemelidir. Ve yeni gelen düşmanın teşkilatı, teslihi ve kıymet-i harbiyesi hakkındaki malumatı öğretmeğe çalışmalıdır. Bundan dolayı kolordu kumandanlıkları ve ordu isticvab zabıtası tarafından her ay'ın 15. gününde karşılarında bulunan düşman fırkaları hakkında bir rapor Ordu Grubu İstihbarat Zabıtine gönderilmelidir. Mazrufen gönderilen numrolar ancak birer geher olabilir. Fırka başka bir mahalle naklinde raporlar ve rapor için ihzar edilen malumat hemen istihbarat zabıtine gönderilmelidir. Fırka başka bir muntıkaya naklinde veya Fırka'nın karşısında diğer bir düşman fırka'sı gelmiş ise toplanan malumat hemen fırka isticvab zabıtine gönderilmelidir.

Ordu Grubu Erkan-ı Harbiye Reisi"

Alman Şark Ordusu Erkan-ı Harbiye Reisliğine gönderilen emirnamede de aynı konulara değinilmiştir. Bununla ilgili emirle istenilen bilgilerin gönderildiğine dair raporlar şu şekildedir:¹³¹

“1-Şark Ordusu Kumandanlığı'nın Emri:

Şark Ordu Kumandanlığı

9. 10. 332 Numro: 21318

Kıt'atın bâlâda zikr olunan mevad münderecatına tevfikan hareket eylemelerini rica eylerim.

Rapor münümüneleri Şark Ordusu isticvab zabiti tarafından irsal edildi. Bunlar ancak birer beher olabilir.

Arşidük Jozef ve Mahineteren cephelerinde de aynı suretle raporların tanzimi emredildi.

Kendi veya düşman kıt'atının tebdilleri halinde kıt'aları; yeni takdir listelerini bir an evvel göndermelidirler. Ordu isticvab zabitini bu hususta icab eden tedabiri ithaf eyleyeceklerdir. Ve bu hususta diğer Ordu isticvab zabitanı ile de muhaberede bulunabilirler. Ordu isticvab zabitanı tarafından takdir listeleri her ayın birinci gününde Başkumandanlık İstihbarat Şubesine ve Şark Ordusu İstihbarat Şubesine gönderilecektir.

Şark Ordusu Erkan-ı Harbiye Reisi Hofmann ”

2-Alman Erkan-ı Harbiye Reisinin Raporu:¹³²

“Bohem Ermollar Grubu

10. 10. 332. Numro: 527

¹³¹ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 59, F. 1.

¹³² ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 59, F. 1.

Bâlâdaki emirname mücebince tevzi' cetvelinde gösterilen malumata tali evrak-ı matbua irsal edildi. Avusturya-Macar Kolordu Kumandanlıkları ve Alman fırkaları karşısında bulunan Rus fırkaları hakkında takdir listelerini her ayda bir defa tanzim edilecektir. Tanzim edilen listeler birinci defa 6.1.1916 tarihinde ve badema her ayın 25. gününde Ordu Grub Kumandanlığı'na gönderilecektir.

Erkan-ı Harbiye Reisi Yardolf "

3- XV. Türk Kolordu Kumandanı'nın Raporu: ¹³³

"XV. Kolordu Kumandanlığı

Çeşniki 1. Şube İstihbarat 15. 10. 332

Numro: 1342

1-Şark Ordusu Başkumandanlığından mevrud Alman Cenub Ordusu Kumandanlığı'ndan zîlen mübellağ emirname sureti aynen bâlâ'ya çıkarıldı ve buna müteferri cetveller merbuten irsal kılındı.

2-İş bu cetvellerdeki hane-i mahsusların imlası ve lüzum olan müteâlânın deruhte eylemek ve kıt'a olarak 20. 1. 1917 tarihinde kolorduda bulunmak üzere irsâli lâzımdır. İkinci defa gönderilecek cetvellerin zamani ayrıca bildirilecektir.

XV. Kolordu Kumandanı

Miralay Şevki

Suret tebliği:

19. Fırka Kumandanlığı

¹³³ ATASE Arşivi. A. 5-8981, D. 59. F.1.

20. " "

Topçu "

İstihkam " "

31. Aralık 1916 tarihli XV. Kolordu Kumandanlığı raporunda ise, bütün cephelerde düşman topçusu tarafından bir iki mermi atıldığı belirtilmiştir.¹³⁴

Yeni bir tedbir olarak sise karşı personel ve kıta eğitimi yapılmasına Aralık ayında başlanmıştır. Zırhlı otomobillerin muharebe alanlarında yeni görülmeleri ve bunlara karşı savunma silahı bulunmayışı göz önünde tutularak, ordu tarafından bir eğitim direktifi yayınlanmış ve sürekli olarak uygulanmıştır.

Muharebelerdeki izlenimlere göre, mevziilerin içindeki ve gerisindeki köy ve kasabaların tahkim edilmesi lüzumu ordu Kumandanlığınca belirtildiğinden, kolordu bölgesindeki bu yerlerde gerekli tedbirler alınmaya başlanmış, çoğunun tahkime elverişli olmadığı görülerek ancak bir kaç tanesinde bazı tesisler yapılmıştı. Bir yandan da, geride ikinci mevzii, Olhoviç ve Obroçova'da set mevzii; Popilika, 356 ve Olhoviç'te direnekler yapılması mevcutların tamamlanması önemle ele alınmıştı.¹³⁵

Bu arada Avusturya - Macaristan İmparatoru Francois Joseph ölmüş, yerine Veliht Karl getirilmişti. İngiltere'de Başbakan Asquith çekilmiş, yerine Lloyd George getirilmiş, Amerika Cumhurbaşkanlığı'na yeniden Wilson seçilmişti.¹³⁶

¹³⁴ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 91, F. 5-71.

¹³⁵ BDHTHAC, s. 44.

¹³⁶ Ay. Es., ay. yer; AB, IV, Ana yay., İstanbul 1987, s. 200; Ay. Es., XXII, s. 184-185.

5- XV. Kolordu'nun Ocak-Ağustos 1917 Yılındaki Faaliyetleri

Galiçya'da çeşitli değişiklikler geçiren ve zaman zaman pekiştirilen XV. Kolordu 1917 yılı başlarında müttefik topçu bataryaları, istihkam ve amele birlikleri, uçak bölüğü, balon takımı, ekmekçi takımları, ulaştırma birlikleri, seyyar hastahane ve hayvan hastahanesi gibi kuruluş ve birliklerle takviye edilmiş bulunuyordu.¹³⁷

1917 yılı başlarında bölüklerde bir mangalık, taburlarda birer yarım takımlık ve her alayda bir takımlık hücum birliği ve bunlara er yetiştirmek üzere kolordu depo Alayı'nda her fırka için birer hücum bölüğü kurulmuştu. Bu yılın ilk aylarında fırkalar'da mevcut ve sonradan alınan bomba toplarıyla her fırka'da birer bomba bölüğü oluşturuldu. Fırka numaralarını alan bu bölüklerde üçer grup vardı. Cephane ve gereç ikmâli Avusturya - Macaristan irtibat subayı aracılığıyla sağlanıyordu. Güney Ordusuna bağlı personelin deney ve bilgilerini artırmak üzere Türk, Alman, Avusturya ve Macaristan subaylarından ikişer kişi, Ocak 1917'de Verdün ve Som cephelerinde inceleme gezisi yapmışlardı.¹³⁸

Rusların elinde bir miktar tank bulunduğu fakat muharebe görevlerinde istenildiği kadar yeterli olmadığı öğrenilmiş, Güney Ordusu Kumandanlığının verdiği emre göre tanklara karşı korunma eğitimi yapılarak, personelin moralinin yükseltilmesine çalışılmıştı.

Savaşın uzaması sebebiyle son zamanlarda Rus Ordusunda savaşa karşı bezginlik uyanmıştı. Rus piyadeleri açıkça barış istiyor, taarruzdan kaçınıyorlardı. Diğer taraftan 1917 Noelinde Alman komutanlarında bir mütareke isteği canlanmış, İngilizler ve Fransızlar, Rusların barış isteklerini önlemek için her çareye başvurdıklarından ancak kısa süren bir sükûnet ve hoşgörü dönemi yaşanmıştı.¹³⁹

Galiçya'daki Türk kıtalarının moralini yükseltmek üzere 4 Ocak 1917 tarihinde cepheye gelen Şehzade Abdürrahim ve Osman Fuad Efendiler, ordu karargahını ve 19. Fırka'yı ziyaret

¹³⁷ BDHTHAC, s. 45.

¹³⁸ Ay. Es., s. 46.

¹³⁹ Ay. Es., ay. yer.

ettikten sonra 7 Ocak'ta Avrupa Doğu Cephesi Karargahına gitmek üzere kolordu'dan ayrıldılar. Alman İmparatoru Wilhelm, 6 Ocak'ta bütün orduya bir mesaj göndererek moralin tabii seviyede tutulmasını sağlamak amacıyla bazı öğüt ve dileklerde bulunmuştu.¹⁴⁰

14 Ocak 1917 tarihinde cepheye gelen bir emirle XV. Kolordu'nun sağ yanında mevziide bulunan 36. Alman Fırka'sı, XV. Türk Kolordusu'nun hareket kontrolüne verilmiş bu suretle Kolordu'nun güney ara hattı Nakorsaku (hariç) Lipicadolna (dahil) Zahora (dahil) çizgisi olarak değiştirilmişti.¹⁴¹

Düşman Ordusu, 28 Ocak 1917 günü saat 05.00 sıralarında 19. Fırka'ya taarruza başladı. 397 Çekilani Tepesi doğrultusunda 77. Alay'a yapılan saldırı sonunda bazı siperler düşmanın eline geçmişse de karşı taarruzla geri alındı. Esirlerin ifadelerine göre 81. 82. ve 23. Rus Alayları muharebeye katılmışlardı. 57. Alay'ın sağ yanına yapılan taarruz savunma ateşleri altında ilerleyemedi. Bu sırada, Kuzeydeki Alman Fırka'sı topçuları da ateş yardımı yapmışlardı. Öte yandan, bazı düşman birliklerinin güneyden 19. Fırka cephesine kaydırıldığı görülmüş ve bunlara topçu ateşi yöneltilmişti.¹⁴²

5 Şubat 1917 günü 19. Fırka'nın 72. ve 77. Alayları birbirlerinin bölgelerini değiştirdiler. 17 Şubat'ta 72. Alay bölgesinde Çekilani Tepesine, keşif amacıyla yapıldığı sanılan bir taarruz olmuşsa da püskürtülmüştü. 20. Türk Fırka'sı ve 36. Alman Fırka'sı bölgesinde herhangi bir hareket görülmedi. Düşman Çekilani bölgesinde 25 Şubat'ta da taarruz teşebbüsünde bulunmuş ve başarı elde edememişti.¹⁴³

5 Mart günü akşam saatlerinde başlayan makineli tüfek ve bomba topu ateşiyle dövülen Çekilani Tepesine gece yarısı bir tabur kuvvetle yapılan taarruz çetin boğuşmalardan sonra püskürtülmüştü. 12 Mart'ta gelen bir emirle; 36. Alman İhtiyat Fırka'sının solunda mevzie girmiş bulunan 61. Alman Alay'ının bölgesi; 20. Fırkaca 19. Türk Fırka'sına ait Çekilani Tepesi

¹⁴⁰ Ay. Es., ay. yer.

¹⁴¹ Ay. Es., ay. yer.

¹⁴² Ay. Es., s. 47.

¹⁴³ Ay. Es., ay. yer.

bölgesinin (72. Alay mevzileri) başka yerden gelecek olan 119. Alman Fırka'sı tarafından 14/15 Mart gecesi teslim alınması bildirilmiş, 20. Fırka'nın 62. Alayı, 61. Alman Alay'ını emre aykırı olarak 13 Mart akşamı değiştirmişti. 12 Martta gelen emir dolayısıyla Çekilani Tepesi bölgesi Fırka'nın gecikmesi sebebiyle ancak 21 Mart günü 119. Alman Fırkası'nın 46. Alayı'na teslim edildi.¹⁴⁴

Dost birliklerin elde ettikleri bilgilere göre; 19. Fırka karşısındaki 21. Rus Fırkası değişmiş, yerine 108. Fırka ile 3. Transmur Fırka'sı gelmişti. 3. Transmur Fırka'sının iki alayı Çekilani karşındaydı. Sarançuki ve Rybniki yönlerinde görülen hareketler, bu bölgelere yeni kuvvetler geldiği kanaatini vermişti. 36. Alman Fırkası, 15 Mart günü XV. Türk Kolordusu'nun emrinden alınarak 27. Alman Kolordusu emrine verildi.

Çekilani Tepesi bölgesinden çıkan 72. Alay'ın iki taburu 19. Fırka ihtiyatına alınmış, diğerleri dinlenmek üzere geride toplanmış, sonradan bu alay 57. Alayı değiştirmiştir.

Bir Rus Alayı'ndan bazı unsurlar 5/6 Nisan gecesi 62. Alay bölgesinde iki lağım patlatmışlar, bunlardan birisinin yaptığı tahribattan faydalanmak için taarruz etmişlerse de 62. Alay'ın uyanık, cesur hareketiyle ve karşı taarruzu sayesinde püskürtülmüşlerdi.¹⁴⁵

10 Nisan'da gelmiş bulunan bir ordu emri "Türk Başkumandanlığı'nın XV. Kolorduyu başka bölgelerde taarruz hareketi için kullanmak istediğini ve bu amaçla şimdiden elverişli eğitimler yapılmasını, Alman Cenûb Ordu Kumandanlığı tarafından da bu hususun uygun görüldüğünü ve Kolordu'nun savunma görevine devam etmek şartıyla gerekli tedbirleri almasını" belirtiyordu. Kolordu bir yandan mümkün olanları yaparken bir yandan da gerekli teklifleri bildirmişti.¹⁴⁶

Rusya'da çar idaresinin yıkılması ile ortaya çıkan son siyasi değişiklik cephedeki orduları da etkilemişti. Bu manevi ve siyasi koşullar göz önünde tutularak cephede bir yumuşama

¹⁴⁴ Ay. Es., ay. yer.

¹⁴⁵ Ay. Es., s. 48.

¹⁴⁶ Ay. Es., ay. yer.

sağlamak için muharebe çabalarının özellikle ateşlerin azaltılmasına önem veren Alman kumandanlıkları, Rusların da benzeri davranışlarını beklemekteydi. Gerçekten kolordu cephesindeki düşman birliklerinin de bu hususa önem verdikleri görülmüyordu. 14 ve 15 Nisan günleri siperlerimize yaklaşan iki tatar er ile dostluk mektupları gönderilmiş; bu erlerden "*Rusların savaş istemedikleri, İngilizlerden hoşlanmadıkları, ihtilalin durumu hakkında askerlerin bir bilgisinin bulunmadığı*" öğrenilmişti. Bundan başka, kumandanların müsadeseyle karşılıklı ziyaretler yapılmış, bazı Alman birliklerinden giden erleri Rusların geri yollamamaları üzerine ziyaretlere son verilmesi, Alman Cenûb Ordusu tarafından emredilmişti.¹⁴⁷

18 Nisan 1917 akşamı kolordu bölgesine gelen Türk Şehzadesi Ömer Faruk Efendi, XV. Kolordu Karargâhını ziyaret etti ve 19 Nisan'da da birlikleri ziyaret ettikten sonra ayın 24'ünde trenle Berlin'e gitti.¹⁴⁸

27 Nisan günü Kolordu bölgesindeki durum şöyle idi:

Cephede 108. ve 159. Rus Fırkaları Türk kuvvetleriyle temas halindeydi. 19. Türk Fırka'sı iki, 20. Türk Fırka'sı üç alayı ile mevziide, 57. Alay (bir tabur eksik) kolordu ihtiyatı olarak Kurzani bölgesinde, alaylardan bir kaç tabur firkaların ihtiyatında bulunuyordu.¹⁴⁹

Yaklaşık olarak iki haftadır süregelen karşılıklı yumuşak durum 5 Mayıs gününden beri Rus topçusunun yaptığı şiddetli ve yaygın ateşler dolayısıyla aksamış, düşman piyadeleri ise hiç bir suretle ateş etmemişlerdi.

XV. Kolordu'ya staj için atanan Şehzade Abdurrahim Efendi 8 Mayıs'ta karargâha gelerek göreve başladı.

15 Mayıs günü Alman Cenûb Ordusu Kumandanlığı'ndan gelen Alman Başkumandanlığı emrinde; Fransa cephesinde pek fazla cephane kullanıldığı ve ilerde daha çok ihtiyaç olacağı düşüncesiyle diğer hareket alanlarında tutumlu davranılması emredilmiş, Güney Ordusunca da

¹⁴⁷ Ay. Es., ay. yer.

¹⁴⁸ Ay. Es., ay. yer.

¹⁴⁹ Ay. Es., ay. yer.

bu husus planlanmıştı. Mayıs ortalarından itibaren muharebe hazırlıklarına özel bir önem verildi.¹⁵⁰

Ruslar, Kozowa ve Litiatyn istasyonlarında ray döşeme çabalarını artırdı. Litiatyn ve Bozykov hattı Zlotalipa üzerinden Trosyaniç'e kadar uzatılmış, gerek orada gerekse Litiatyn ve Krzyve'de uçaklar ile ağır toplar için rampalar ve ayrıca geniş mühimmat depoları yapılmıştır.

Bütün bunlar büyük taarruzun yakın olduğunu göstermekle birlikte en önemli hadise uçak faaliyetiydi. Düşman uçakları sayıca fazlaydı ancak Almanya ve müttefiklerin uçak personeli her bakımdan üstün niteliklere sahipti. Rusların yeni takviye bataryaları mevziilendirdikleri anlaşıyor ve piyade mevzilerinde hiçbir değişiklik görülüyordu. 1916 yılı Mayıs ayı'nın 15'inden sonra Alman ordu topçuları düşman topçusu ile muharebeye başladılar.¹⁵¹

Bu sıralarda, Rus Hükümet Başkanı Kerensky ile Ferik Brosslov Lipicadolnanın doğusunda ve Pototory dolaylarındaki en yakın Rus mevzilerini ziyaret etmişlerdi. Savaşmak istemeyen Rus piyadesi, bunların etkisi ve İngiliz-Fransız propagandası karşısında yeniden savaşıma arzusu duymaya başlamıştı. Düşmana ağır zayıat verdirilen hava muharebeleri oluyordu. Bu bakımdan üstünlük düşmana kaptırılmamıştı.¹⁵²

3 Haziran'da Alman Cenûb Ordusu'nun verdiği bilgiye göre Rusların 7. Ordu ve 12. Kolordu ile 14 Haziran'da yeni bir taarruz yapacakları tahmin ediliyordu. Bu hadiseler üzerine Alman Cenûb Ordusu tarafından takviye kıtaları istenmişti. Özellikle Haziran'ın ikinci yarısında yeni kıtalar gelmiş, ayrıca bu ay içinde hemen hemen bütün hafif sahra obüs bataryaları dörder topa çıkarılmıştı.¹⁵³

¹⁵⁰ Ay. Es., s. 49.

¹⁵¹ Ay. Es., ay. yer.

¹⁵² Ay. Es., ay. yer.

¹⁵³ Ay. Es., ay. yer.

Galiçya Cephesinde bu olaylar yaşanırken XV. Kolordu'nun¹⁵⁴ yeni bir görev almak üzere Mayıs ayının sonlarında planlanan yurda dönüş yolculuğu için hazırlıklar yapılmaya başlandı.

¹⁵⁴ Galiçya'da savaşan Türk askeri ile ilgili fotoğraflar Ek'tedir. (Ek: 5-13) **Cephelerden Kurtuluş Savaşına I. Dünya Savaşı**, (Haz. Mehmet Özel), Kültür Bakanlığı yay. Ankara t. y. ss. 105-112.

III. BÖLÜM

XV. KOLORDU'NUN

GALİÇYA'DAN YURDA DÖNÜŞÜ

A- 19. Fırka'nın Yurda Dönüşü Sırasında Cereyan Eden Olaylar

1917 Mayıs ayı sonlarında XV. Kolordu'nun yurda dönmesi planlanmaya başlanmış, Haziran ayı içinde 19. Fırka geriye dönmüş, 20. Fırka bir süre daha mevziide kalmıştı.¹ Sonradan gelen bir emirle 19. Fırka'nın ardından 20. Fırka'nın ve XV. Kolordu'nun karargaha dönmelerinin kabul edildiği genel karargaha bildirilmiş ve Türk Başkumandanlığı tarafından da XV. Kolordu Kumandanlığı'na duyurulmuştu.²

Galiçya Cephesinde bir yıl kadar muharebe ederek büyük zayıat veren ve müttefik devletler ordularına parlak hizmetler yapan XV. Kolordu'nun dönüşünde Almanlar ve Avusturyalılar tarafından Kolordu'ya verilmiş bulunan bazı kıtalarla gereçlerin birlikte getirilmesi Türk Başkumandanlığı ve kolordu tarafından istenmekteydi. Bu husus müttefikler bakımından da önemli olan yeni görevlerin başarılmasında yararlı olacaktı. Fakat ilgili Türk personelinin gösterdiği çabalar istenen sonucu sağlayamamış, XV. Kolordu Kumandanlığı ayrıca Alman Cenûb Ordusu Karargahı'nda görevli Türk irtibat subayı bu durumu Türk Başkumandanlığı'na açıkça bildirmişlerdi. Neticede Avusturyalılar, bazı araç ve gereçlerin Kolordu'ya verilmesini kabul etmişlerdi.³

XV. Kolordu birliklerinin Galiçya Cephesinde Astriya bölgesindeki görevinin sona ermesi üzerine vazifelerini devralacak Alman ve Avusturya birlikleriyle ilgili verilen ve alınan emirler ve yazışmalar o andaki durumu açıklamaktadır.⁴

Elimizdeki mevcut belgelere göre, XV. Kolordu'nun elindeki makineli tüfek, bomba topları top, kol ve katar durumları ile ikmal durumu raporlarla eksikliklerin giderilmesi için gerekli çalışmaların yapılması istenmektedir.⁵

¹ Mehmet Şevki Yazman, *Mehmetçik Avrupada, İnkılap ve Aka Kitabevi yay.*, 5. b., İstanbul 1967, s. 157.

² Cihat Akçakayalıoğlu, "*Galiçya Cephesi*", *BDHTHAC*, (Haz. Gülhan Barlas), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay., Ankara 1996, s. 50.

³ Ay. Es., ay. yer.

⁴ ATASE Arşivi, A. 5-8981. D. 63, F. 1-141.

⁵ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 63, F. 1.

22. 4. 1917 tarihli harp raporunda düşmanın ateş baskını yapmak istediği fakat mukabele edilerek düşmana büyük zayıat verildiği bildirilmiştir.⁶

XV. Kolordu'nun yurda dönmesi kesinleşince aşağıda bildirilen ordu emriyle hazırlıklara başlanmıştır:⁷

"XV. Kolordu ayın 12'sinden başlamak üzere parça parça cepheden çıkarılarak yolculuğa hazırlanacak ayın 10'unda gelmeye başlayacak olan bir Alman Fırka'sı, 19. Fırkayı değiştirecektir. 20. Fırka'nın daha bir süre mevzide kalması umulmaktadır. Teklifler ve gerekli bilgiler Alman Cenûb Ordusuna bildirilmelidir. Ek emirler ayrıca verilecektir."

Bundan başka bu malumatın kıtaların yerlerini değiştirinceye kadar fevkalade gizli tutulmasına itina gösterilmesi istendi:

"Kıt'at şimdilik yalnız ne zaman ve kimler tarafından tebdil olunacaklar ve şimdiden ve geriye nereye çekileceklerinden haberdar olunmalıdır. Hususat-ı saire onlara bilahare bildirilecektir. Kolordu'nun hangi nizam-ı harbiyeyle gideceği ve mevziinde ne gibi şeyler terk edeceği bu yazıda alınacak olan talimatın vürudunda amirince bildirilecektir."

General Bothmer ”⁸

20-21 Nisan 1917 tarihlerinde sükûnet hakimdi. On gün zarfında dokuz Rus askeri iltica etti. Hafif topçu ve bomba ateşi görüldü.⁹

Bunun üzerine XV. Kolordu tarafından gerekli tedbirler alınmış, ilk kademe olarak 19. Fırka'nın Kurzani-Demnia bölgesinde toplanması emredilmiş, bu fırkayı değiştirecek olan 15. Alman İhtiyat Fırka'sı Rahatyn ve Podoysoki kesiminde trenden indirilmişti.¹⁰

19. Fırka Kumandanlığı, Fırka'nın intikalini nakliyat çizelgesi uyarınca 11 Haziran 1917 gününden 7 Temmuz günü akşamına kadar aralıksız yürüttü. 19. Fırka'nın ayrılması ve yerine

⁶ ATASE Arşivi, A. 1/1. D. 108, F. 130-3

⁷ BDHTHAC. s. 50; ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 63, F. 1-3.

⁸ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 63, F. 1-3

⁹ ATASE Arşivi, A. 1/1. D. 108. F. 130, 130-1; ATASE Arşivi, A. 1/1. D. 108. F. 131.

¹⁰ BDHTHAC, s. 51

15. İhtiyat Fırkası'nın verilmesiyle, Alman Cenûb Ordusunda üç piyade taburu eksilmiş, buna karşılık on bir sahra topu artmış oluyordu.¹¹

B- 19. Fırka'nın Yurda Dönüşünden Sonra Galiçya'da Meydana Gelen Bazı Olaylar

19. Fırka Yurda dönünce Ordu Kumandanlığı 75. İhtiyat Fırkası'nın bölgesini daraltarak ihtiyat olarak bulundurduğu bir Piyade Alayı'nı Lipicagorna'da ordu ihtiyatına almıştı. 1916 yılı Haziran ayı sonlarında ayrı bir ihtiyat olarak 241. Piyade Fırkası ordu emrine girmiş ve Kurzani'ye yakın bulunmak üzere Nazajovka vadisinde tertiplenmişti. 25 Haziran'da 20. Fırka üç Alayla mevzii tutmuş bulunuyordu. Kuzeyde 15. Güneyde 75. Alman İhtiyat Fırkaları vardı.¹²

19. Fırka'nın intikalinin sona ereceği sırada, XV. Kolordu Karargahı'nın da, dönmesi için Türk Başkumandanlığı'na bir yazı yazılmış, alınan karşılıkta; bu hususun Alman Genelkurmay Başkanlığına sorulduğu bildirilmişti.¹³

19 Haziran 1917 tarihinde Alman Cenûb Ordusunda genel durum şöyle idi:

Ordunun güneyindeki III. Alman Ordusu ile ara hattı Dinyester, kuzeyindeki II. Alman Ordusu ile ara hattı Koniuchy-Urman-Rekzsyn (Alman Cenûb Ordusuna dahil) çizgisi idi.

Alman Cenûb Ordusu Fırkaları Cenowka Deresi batısı hattında; kuzeyden güneye 54. 55. 24. ve 15. Fırkalarla 20. Türk Fırkası ve 75. 53. ve 38. Fırkalar olmak üzere yerleşmişlerdi.¹⁴

Kerensk, Rus Hükümet Başkanı olunca bütün cephelerde taarruza geçilmesine karar vermişti. Daha taarruza başlamadan önce Alman Cenûb Ordusundan iki kat kadar üstün olan düşman başka kuvvetler de getiriyordu. Brody'in doğusunda ihtiyatta bulunan XI. Rus muhafız

¹¹ Ay. Es., s. 51.

¹² Ay. Es., ay. yer.

¹³ Ay. Es., ay. yer.

¹⁴ Ay. Es., ay. yer.

Kolordusu ayın ortalarında Tarnapol üzerinden güneye doğru ilerleyerek 25 Haziran'a kadar Podhajce'ye varmıştı. Arkasından gene Kuzeyden getirilen I. Muhafız Kolordusu da Tarnapol üzerinden batıya doğru ilerliyordu. Bu arada VII. Sibirya Kolordusu çoğunlukla Brzezany'nin Güneyinde Zlotalipa'nın batı kıyısında cepheye sürülmüş ve onun yerine XXXIV. Kolordu Pathoyce (Podhajce) çevresine gelmiş ve XI. Rus Süvari Kolordusu gerilerden cepheye yaklaştırılarak Buçaç bölgesi ilerisine sürülmüştü. Dinlenen düşman telsizleri ve keşif uçaklarının raporuyla tesbit edilen bu hareketler başka yollardan da doğrulanıyor, Rusların büyük bir taarruz için ciddiyetle hazırlandıkları anlaşılıyordu.¹⁵

1916 yılı Haziran ayı sonlarında, düşmanın Narajovka ile Zlotalipa arasında planlayıp hazırlandığı anlaşılan taarruzlarının 29 Haziranda gerçekleşeceği tahmin ediliyordu. Nitekim 29 Haziran sabahı erken saatlerinde Koniuchy civarındaki mevziler ile Lysonia ve 20. Fırka bölgesine şiddetli bir topçu ateşi açılmıştı. Türk mevzilerine yöneltilecek ateşler büyük ölçüde tahribat yapmış, Türk topçuları da etkili atışlarla karşılık vermişlerdi. Bundan sonra başlayan taarruz Rohatyn kesimine XXI. Kolordu'nun sağ ve sol kanatlarına üstün kuvvetlerle yönelmiş, 30 Haziran'da bütün ordu cephesine yayılan ateşlerden¹⁶ sonra 24. Alman Fırkası, XXV. Avusturya-Macaristan Kolordusu'nun sol yanında yer almıştı.¹⁷

20. Türk Fırka'sı bölgesinde öğleden önce 61. Alay'a, öğleden sonra 62. ve 63. Alaylara karşı başlayan hücumlar o gece sabaha kadar sürmüş, bütün gün aralıklı şekilde etkili olmayan gaz atışları da yapılmış, topçu ateşleriyle siperler tahrib olmuş ve telli irtibatlar kesilmiştir. Asıl taarruzlar ordu cephesinin ortasına yapılmış bulunuyordu. Bunları kahramanca karşılayan 20. Türk Fırka'sı ve bazı Alman Fırkaları ağır zayıat vermelerine rağmen düşmanı püskürtmüşlerdi. 20. Türk Fırkası'na yirmi dört bataryanın kırk üç bin mermi attığı tahmin edilmişti.¹⁸

Rus topçu ateşleri 30 Haziran gecesi azaldıysa da ertesi gün sabah saat 05.00'e doğru yeniden yoğunlaştı. Bu sırada 15. İhtiyat Fırkası ile 20. Türk Fırkası da ateş altına alınmışlar 75.

¹⁵ Ay. Es., s. 52.

¹⁶ Yazman, age, s. 158.

¹⁷ Ay. Es., ay. yer; BDHTHAC, ay. yer.

¹⁸ BDHTHAC, s. 53.

İhtiyat Fırkası topçuları daha çok Türk Fırkası'na ateş eden düşman topçusu ile muharebe etmişlerdi.¹⁹

20. Fırka bölgesine 1 Temmuz sabahı bir miktar gaz ve şiddetli topçu ateşinden sonra ağırlık merkeziyle Cevat ve Rıza Tepelere yeniden taarruz eden düşmanın 431 rakımlı tepeyi ele geçirmeye çalıştığı anlaşıyordu. Türk ve Alman topçularının ateşleriyle ezilen hücum dalgaları asıl muharebe hattının ilerisinde sinmek zorunda kaldı.²⁰ XV. Kolordu Kumandanlığı ve 20. Fırka Kumandanlığı 421 tepesinin savunulmasına büyük önem veriyorlardı. Gerçekten bu tepe mevziinin kilit noktalarından biriydi.²¹

Düşman Ordusu, öğleden sonra yaptığı hücumlarla Rıza Tepeyi ve Cevat Tepeyi ele geçirdi. 20. Fırka'nın desteğindeki topçular çok ustaca ve etkili ateşleriyle takviye gelmesini önüyor, hücumları eziyorlardı. Saat 16.00 sıralarında yapılan karşı taarruzlarla Türk siperlerine yanan düşman kuvvetleri püskürtülmüş, hatta mevziin ilerisindeki Rıza ve Cevat Tepeleri geri alınmıştı. Bu suretle kazanılan başarı sonunda 1 Temmuz akşamı XV. Kolordu'nun 20. Fırka'ya yazdığı emir şöyle idi:²²

"Kahraman Fırkanız düşmanın, gösterişli bir aylık hazırlıklarından sonra yaptığı büyük taarruzun 3. gününü de üstün bir cesaret ve direnme ile karşıladı. Görevini tam olarak yaptı. Üç gündür süregelen pek şiddetli topçu ateşi altında siperlerimizin ve engellerin hemen hepsi yıkıldığı halde, bugün sabah saat 04.00'den beri kahraman alaylarınızın hemen her biri beş altı hücumu korkusuzca karşıladılar, cesaretle karşı taarruzlar yaptılar, siperlerinizin karşısında bile düşmandan iz kalmadı. Türklerin tarihi şanı yükseldi. Vatan Fırkanızın kahramanlıklarını sonsuza kadar bağrında taşıyacaktır. Kıtalarımızdaki yiğitler gibi çocuklar sağ kaldıkça düşmanlar hiç bir zaman Türkleri esir edemeyeceklerdir. Bütün subay ve erlere selamlarımı en içten tebriklerimi bildiriniz. Şanlı sancağımızı sonsuza kadar benzeri zaferlerle dalgalanmasını diler hepimizi Allah'a emanet eylerim."

¹⁹ Ay. Es., ay. yer.

²⁰ Yazman, age, ss. 164-165.

²¹ Ay. Es., ss. 161-163; BDHTHAC, ay. yer.

²² BDHTHAC, ay. yer.

XV. Türk Kolordusu'nun aldığı bilgilerden anlaşıldığına göre, yenilgiyle sonuçlanan taarruzlara 1. 3. ve 5. Finlandiya Fırkalarıyla iki Transamur Fırkası katılmıştı. Bu muharebelerde Ruslar, şimdiye kadar kullanılmamış bulunan 150 mm'lik obüsleri ve 305 mm'lik ağır demir yolu toplarını kullanmışlardı. Düşman baskısı Lizonyada ve Türk kesiminde daha çok hissedilmiş Koniyuçi doğusunda bazı çekilmeler olmuştu. Keşif uçakları Helenkow'un kuzeyinde Berzezaninin 18 km. kadar doğusunda bulunan Mogila tepesinde büyük bir topluluk görmüşler, bunların hareketi izleyen Kumandanlar ve subaylar olduğunu tahmin etmişlerdi.²³

Asıl taarruz kuzeydeki II.Ordu'nun sağ yanına yönelmiş, Alman Cenûb Ordusu bölgesinde Berzezani çevresinin muharebenin odak noktası olacağı anlaşılmıştı. Türk kesiminde 421 ve 407 rakımlı tepeler Rıza Tepe ve Almanların Körbağırsak dedikleri Cevat Tepe bölgesi de büyük ölçüde önem taşımaktaydı.

Türk birliklerinin bu başarısından sonra 2 ve 3 Temmuz'da Kolordu Karargahını ve 20. Fırkayı ziyaret eden Alman Cenûb Ordusu Kumandanı General Bathmer takdir ve teşekkürlerini bildirmişti. Türk kuvvetleri bu başarıyı gereğinde yardım etmek üzere yanaşmış bulunan ordu ihtiyatı 250. Piyade Alay'ının kullanılmasına lüzum kalmadan sağlamışlar, yalnız 15. ve 25. İhtiyat Fırkaları'nın topçuları ateş yardımı yapmışlardı. O günün en çetin muharebeleri Berzezani, 397 Çekilhani Tepesi ve Lizonyayı da içine alan 24. Alman İhtiyat Fırkası bölgesinde olmuştu.²⁴

Alman Cenûb Ordusu Kumandanlığı'nın yapmış olduğu değerlendirmeye göre bu kilit noktalarının elden çıkarılması düşmana stratejik bir üstünlük sağlayacaktı. Bu kesimlere taarruz eden düşman 3. hat mevziilerine kadar girerek Folwilovka-Posişov hattına kadar ulaşmışlardı. Başka bölgelerdeki bozgunlar buna eklenince ordu karargahı bile umutsuzluğa düşmüştü. Sonradan elde edilen belgelerden anlaşıldığına göre Ruslar 1 Temmuz'da Koniyişi'nin batısındaki Urma-Berzezani Miçiçow hattını ele geçirerek, bundan sonra stratejik hedef olan Lemberg'in 30 km. güneydoğusundaki Bobrika'ya yöneleceklerdi.²⁵

²³ Ay. Es., s. 54.

²⁴ Ay. Es., ay. yer.

²⁵ Ay. Es., ay. yer.

2 ve 3 Temmuz'da yeni tedbirler alınarak yapılan karşı taarruzlarla düşman tamamıyla püskürtüldü. 3 Temmuz 1917 tarihli Binbaşı Yusuf imzalı raporda belirtildiğine göre; XV. Kolordu ve Ordu cephesinde genellikle sükunet hakim olmakla beraber hafif ve muhtelif ateş de görüldü. Kolordu'ya 7 Rus askeri iltica etti.²⁶

3 Temmuz'da yeni bir teşebbüs olmayışı ve önceki muharebelerin sonucu, Rusların taarruz gücünün kırıldığını göstermişti. Rus kuvvetlerinin zayıyatı çok ağır olmuş, sadece Berzezani bölgesinde on üç bin kadar ölü bırakmışlardı.²⁷

6 Temmuz 1917 günü de Kırımlı Müslüman Tatarlardan üç asker karşılarında Türk askeri olduğunu öğrenince, Türklere iltica etti. Verdikleri ifadelerden Rus kuvvetleri ve teçhizatları hakkında fazla bilgilerinin bulunmadığı anlaşılmaktadır.²⁸

Esirlerle ilgili verilen raporlar şu şekildedir:²⁹

"On beşinci Kolordu Kumandanlığı'na 27/28.4.332

Bu gün öğleden evvel saat 8.00'da 61. Alay cephesinde Hasan mıntıkasında 633. Rus Alay'ına mensup 3 Müslüman neferi iltica etmiş olduğu maruzdur.

Fırka Kumandanı emriyle Erkan-ı Harp"

"On Beşinci Kolordu Kumandanlığı'na

Bugün öğleden sonra saat 8.00'de 61. Alay mıntıkasından Hasan I mıntıkasına iltica eden iki üç Müslüman Rus esirinin evrak-ı isticvabeleri rabt edilmiş ve kendileri tahte'l-hıfz sevk olunmuştur. Arz ve takdim olunur.

20. Fırka Kumandanı

*Kaimmakam Yasin Hilmi"*³⁰

²⁶ ATASE Arşivi, A. 1/1, D. 108, F. 1. 3- 4.

²⁷ BDHTHAC, s. 55.

²⁸ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 556, F. 1-182.

²⁹ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 556, F. 1-180.

³⁰ ATASE Arşivi, A. 5-8981, D. 556, F. 1-181.

Alman Cenûb Ordusu yeni tertibat ile uğraşırken, 8 Temmuz'da Stanislov (Stanislaw)'da güneydeki III. Ordu mevzülerinin yarılması, Alman Cenûb Ordusu'nda umulmadık tehlikeli bir durum yaratmıştı. Kumandanlığın düşüncesine göre bu hareket Strateji bölgesini ve onunla birlikte ordunun ana ikmal hatlarını tehdit ediyordu. 9 Temmuz'da III. Ordu'nun Lomrica Deresi batı sırtlarına alınması gerekti.

Bu sırada Alman Cenûb Ordusu'na gelen ihtiyatlar başka görev aldıklarından ordu Kumandanlığı yeni ihtiyatlar oluşturmak ve istemek zorunda kalmıştı.

10 Temmuz'da III. Alman Ordusu Kumandanlığı karargahını Kaluç'dan Bolşov'a nakletmiş, 11 Temmuz sabahı Rus öncüleri Kaluç'u ele geçirmişti.³¹

Alman Cenûb Ordusu Kumandanlığı, o günkü genel durumu açıklamak amacıyla Ordular Grubu Kumandanlığı'na 10 temmuz 1917' tarihinde şu raporu göndermişti:

"Geçen hafta Ordu büyük muharebeler yapmamıştır. Çekilani³² Tepesi'nin doğu yamacındaki Rus bölgesi taarruzlarla küçültülmüş olup kesin olarak temizlenmesine çalışılmaktaydı. Lizonya'daki düşman, 241. Piyade Fırkası tarafından tam olarak geriye atılmıştır. Düşman, kavramını anlayamadığımız yeni gruplaşmalar yapmaktadır. Berzazani-Kazova şosesinin kuzeyine yeni getirilen Polonya Piyade Fırkasından 400 kadar mülteci gelmiştir. Taarruzun yenilenmemesi; düşman Fırkalarının yorgunluğundan, Kozova'daki büyük mühimmat depolarının tarafımızdan tahribi dolayısıyla ortaya çıkan mermi kıtlığından, Rus piyadelerinin taarruz isteklerinin gevşemesinden ileri gelse gerektir. Ordunun güney kanadında, III. Ordu'nun geriye alınmasıyla yan güvenliği ve karşılıklı yardımlaşma bakımından zorluklar çıkmış, Düşman Haliç'in doğu ve batısındaki tepelerden Dinyester vadisine karşı daha fazla hakimiyet sağlamıştır. Hatta, Bozovç (Bolszowce) kesimini yanlardan ve geriden topçu ateşi altına alabilecek durumdadır.

³¹ BDHTHAC, s. 55.

³² "Cevat Tepe ve Çekilani Tepeleri Galiçya'da 19. ve 20. Fırkaların cepheleleri olup XV. Kolordu Cephesinin mihrak noktasını teşkil ediyorlardı." Yazman, age. s. 107.

*Ruslar, başarılı çökertmelerden sonra bu yerleri yanlara doğru genişletmek alışkanlığında olduklarından, ayrıca bazı kuvvetlerimiz yıpranmış bulunduğu için önceleri III. Ordu emrine verilen kitalarımızın geri yollanmasını emirlerinize arz ederim.*³³

Bu arada XV. Türk Kolordusu karargâhı 15 Temmuz'da trenle yurda hareket etti. Bu sebeple 20. Türk Fırkası, 12 Temmuz 1917 günü saat 18.00'da başlamak üzere Rohatyn Bölge Kumandanlığı emrine girdi.³⁴

C- Müttefik Kuvvetler ve 20. Fırka'nın Harekâtı

20. Fırka geniş bir cephede savunma yaptığı için çok tehlikeli ve zor durumlar geçirmekteydi. Bölgenin daraltılmasını üst makamlara teklif etmişse de olumlu bir karşılık alamamıştı. Bu günlerde III. Ordudaki tehlikeli durum düzeltilmiş değildi. Ruslar kalış bölgesinde oldukça ilerlemiş, daha güneyde Avusturya-Macaristan mevzilerini yarmışlardı. Dinlenen telsizlerden anlaşıldığına göre taarruzlarını Dolina'ya doğru devam ettireceklerdi. Rus Hükümet başkanı Kerensky çektiği bir telsiz emrinde düşmanın tutunmasına ve siperlere girmesine yer bırakılmamasını istiyordu. Bütün bunlara rağmen Rus ihtilalinin etkileri ve orduların savaştan bezginliği artarak devam ediyordu. Muharebelerde kesin sonuç alınmayışı düşmanın taarruz azmini kırmıştı. Buna karşılık müttefik devletlerin zafer ümidi artmış, doğu cephesine yeni getirilen kuvvetler üstünlük sağlamıştı. Sonuç olarak III. Ordu bölgesinde baskıyı hafifleten Ruslar 10 Temmuz'dan itibaren savunma tedbirleri almaya başlamışlardı. 15 Temmuz'da Rus Ordusunun komuta yeri Telecze'den Buczacze'e geri alınmıştı. Görüntüler ve haberler taarruzların sona ereceği kanaatini veriyordu.

Ayrıca 16 ve 17 Temmuz günleri keşif uçakları düşman gerilerinde yoğun bir ulaştırma ve toplanma faaliyeti tespit ettiler.

20 Temmuz'da Alman Cenûb Ordusu ileri harekate yönelirken o gün öğleden sonra bütün hava birlikleri Tarnapol bölgesindeki hareketleri desteklemiş, 21 Temmuz günü yapılan

³³ BDHTHAC, s. 55.

³⁴ Ay. Es. s. 56.

hava keşiflerine göre özellikle Rohatyn Bölge Kumandanlığı karşısında ve XXV. Kolordu ilerisinde şoseler ve demiryolları üzerinde geriye doğru hareket ve toplanmalar olduğu görüldü. Ruslar cephe gerisinde bir çok meskûn yerler ile önemli noktaları yakmışlar ve tahrip etmişlerdi. Bu durum düşmanın artık kesin olarak çekildiğinin belirtisi idi.³⁵

Alman Cenûb Ordusu'nun 21 Temmuz günü için görevi, Kozova-Tarnapol demiryolunun kuzeyindeki düşman direnmesini kırmaktır. Aynı gün birlikler Ceniow'un güneyindeki sırtları ele geçirerek Warlow Tepesi bölgesine ve Senkow dolaylarına varmışlardı. 22 Temmuz günü düşman cephesi çözülmüş ve böylece bütün Alman Cenûb Ordusu ileri harekete geçmişti.³⁶

20. Türk Fırka'sı 22 Temmuz'da Tarnapol-Jezierzeni hattı doğrultusunda başlayan ileri hareket sırasında önemli bir direnme ile karşılaşmadan Litvinov-Bozikov-Kotov hattı üzerinde Zlotalipa deresini geçerek doğu sırtlarında gerekli tertibatı almış, 23 Temmuz'da da genel olarak Muzlow ve Podhcece bölgesine ulaşmıştı.³⁷

Rohatyn Bölge Kumandanlığı'na bağlı 4. İkmal Fırka'sı ile 241. Fırka 24 Temmuz 1917 sabahı saat 07.00'da Podhayçe bölgesinden sağda ikmal Fırka'sı bulunmak üzere güneye doğru yürüyüşe geçmişlerdi. 25 Temmuz'da 20. Türk Fırka'sı Podhayçe bölgesinde Alman İmparatoru tarafından denetlenerek beğenilmiş, bundan sonra 4. İkmal Fırka'sını takip ederek ilerlemeye devam etmiş ve 25 Temmuz akşamı Dobrowady dolaylarında ordugaha girerek geceyi orada geçirmiş, 4. İkmal Fırkası da bu bölgede gecelemişti.³⁸

Harekat, Rus ordusunun gittikçe artan bozgunundan tam anlamıyla faydalanmak için elde mevcut bütün kuvvetlerin ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır. Her direnişi süratle kırmak, acele toplanan düşman kuvvetlerinin türlü karşı taarruzunu sık işbirliği ile püskürtmek kolordu ve firkalar arasında kuvvetli irtibatlar kurmak gereklidir.

³⁵ Ay. Es., ay. yer.

³⁶ Ay. Es., s. 57.

³⁷ Ay. Es., ay. yer.

³⁸ Ay. Es., ay. yer.

26 Temmuz günü yayınlanan ileri hareket talimatında esas hedefin Zebrucz'un batısındaki düşman kuvvetlerinin büyük kısmının imkan ölçüsünde yok edilmesi olduğu bildirilmişti. 4. İkmal Fırkası düşman süvarisi ile muharebe ederek ilerlemiş, Anatoŭka-Ozryn-Dialoznica hattına varmış, 20. Türk Fırkası da geceyi Buçaç'da geçirmişti XXV. Kolordu gündüz muharebe etmeksizin ileri harekate devam etmiş 54. Piyade Fırkası bir gece taarruzu ile Skorod-ynice'de Seret'in doğu kıyısında bulunan düşmanı atmıştı.³⁹

20. Türk Fırkası ikinci hatta olarak Bazar yakınlarına varmıştı. 27 Temmuz akşamı Ordular Grubu Kumandanlığı Zebrucz mevzilerine girilmesini ve gerekiyorsa bu mevzilerin doğusuna geçilmesini emretmişti. Zebrucz ile Dinyester arasındaki köşede Chottin'e kadar ileri çıkmış arazi 27. İhtiyat Kolordusu tarafından temizlenecekti. Rohatyn Bölge Kumandanlığı'ndan 20. Türk Fırkası yeni durum dolayısıyla ileriye alınmış ve kuzeyden yaklaşan Hussar Hassa Tugayı ile birleşerek Wolkovçe'de bulunan düşmana taarruzla onu püskürtmüştü. 4. İkmal Fırkası Turylcze'de 241. Piyade Fırkası Gustryne'de çetin düşman direnişi ile karşılaşmışlardı. Her iki Fırka akşam Zebrucz batısındaki tepelere varmıştı.⁴⁰

Türk Ordusunun Zebrucz vadisinde ve onun batısında karşılaştığı durum düşman çekilmesinin sona ermek üzere olduğu duygusunu uyandırıyor ve dinlenen düşman telsizleri de bunu doğruluyordu. Alman Cenûb Ordusu Kumandanlığı ordunun en ileri hatlarının Zloczow kesimi mevzilerinin Crzymlow doğusundaki Miocygory hakim tepeler zincirinin doğusuna kadar sürülmesini Ordular Grubu Kumandanlığına teklif etmişse de kabul ettirememişti.⁴¹

20. Türk Fırkası çetin muharebelerden sonra Niwra köyünü ele geçirmişse de gece geri vermek zorunda kalmıştı. 4. İhtiyat Fırkası da Podflipie Köyü Muharebesi'nde aynı duruma düşmüştü. Ordu 31 Temmuz'da taarruzlara devam ederek Zebrucz mevzilerinin tamamıyla ele geçmesini emretti. 20. Türk Fırkası 30-31 Temmuz 1917 gecesi Niwra'ya yeniden girdi. Bu Fırka'nın solunda 4. Alman İkmal Fırkası sağında 53. Alman Fırkası bulunuyordu. 4. İhtiyat Fırka'sının Zebrucz'u, 53. Fırka'nın Germekowka'yı ve Türk Fırka'sının da Niwra Köyünü ele

³⁹ Ay. Es., s. 58.

⁴⁰ Ay. Es., ay. yer.

⁴¹ Ay. Es., ay. yer.

geçirmesiyle de bölgedeki Rus kuvvetleri toptan nehrin doğusuna sürülmüş oldular. 25 Temmuz'dan beri düşmanın bazı direnmeleri başarısızlığa uğradıktan sonra Zebruç'a kadar hiç bir planlı harekette bulunmamışlar, yalnız ordunun güney kanadı önünde oldukça düzenli çekilmişlerdi. 3. Kafkas Kazak Fırkası ve 7. Süvari Fırka'sından kurulu Wrangel Süvari Kolordusu harekatı durdurmaya çalışmıştı.⁴²

Müttefikler özellikle ikmal bakımından zor durumdaysa da taarruz azimleri kırılmamıştı. Ruslar Berzazani ve Koniyuşi muharebelerinde taarruz güç ve isteklerini kaybetmişler, ayrıca çok sayıda esir ve ganimet bırakmışlardır. İhtilalin de etkileri devam ediyordu.

Bu şartlar içinde cephe Başkumandanlığı Ağustos başında verdiği emirle taarruzların Zebruç'un batı kıyısında durdurulmasını ve orada savunmaya geçilmesini emretmişti. Ruslar da önceleri topçu faaliyeti göstermişlerse de 10 Ağustos'tan itibaren durgun mevzii muharebesi içine girmişlerdi. Öte yandan 4 Ağustos'ta Alman Cenûb Ordusu Karargâhı Berzazoni'den Czortkow'a taşındı. O gün daimi mevzii ve yeni görevleri tespit etmek için yeni karargahta ordu ve kolordu kurmay başkanları toplandı.⁴³

D- 20. Türk Fırkası'nın Yurda Dönüşü

İleri hareket sırasında 20. Türk Fırkası'nın da Zebruç nehrinin doğusuna geçmesi planlanmış, sonradan bu hareketin uygulanmaması üzerine Fırka'nın yurda dönmesi emredilmişti.⁴⁴ Cepheden önce topçular çekilmiş ve 1 Ağustos 1917 günü Huçisko'ya doğru geri yürüyüşe başlamışlardı.⁴⁵

5 Ağustos'ta bölgenin 24. Alman İhtiyat Fırka'sına teslim edilerek bütün Fırka'nın Huçisko'daki toplanma bölgesine hareketi bildirilmiş, 8/9 Ağustos gecesi yapılan değiştirmede 20. Fırka emrinde bulunan Avusturya-Macaristan bataryaları yerlerinde bırakılmışlardı.⁴⁶

⁴² Ay. Es., s. 59.

⁴³ Ay. Es., ay. yer.

⁴⁴ Yazman, age. s. 183.

⁴⁵ BDHTHAC, ay. yer.

⁴⁶ Ay. Es., ay. yer.

Ağustos Ayı'nın 6'sında Rohatyn Bölge Kumandanlığı da görevini 27. Alman İhtiyat ve 25. Avusturya-Macaristan Kolordusu'na teslim etmişti. Değiştirmeden sonra Wolkofça'da yapılan bir törenle 20. Fırka'nın 61. ve 63. Alaylarıyla bazı personele Padişah Mehmet Reşat Efendi tarafından gönderilen harp madalyaları verildi.⁴⁷

Yurda dönmek üzere, topçu birlikleri 16 Ağustos 1917 günü, piyadelerse 22 Ağustos'ta trenle harekete başladılar. Fırka karargahı 11 Eylülde İstanbul'a gelerek yeni bir görev için hazırlıklara koyulmuş ve 26 Eylül'e kadar, 20. Fırka'nın bütün birlikleri İstanbul'a dönmüş bulunuyordu.⁴⁸

XV. Kolordu'nun yurda tamamen dönüşünden sonra Galiçya harekatı devam etmişti. Rusya'daki siyasî, askerî, idarî değişim ve sarsıntılara karşı, müttefiklerin her alanda üstünlük sağlama neticesini verdi. Çarlığın yıkılması ve Bolşeviklerin 7 Kasım 1917 tarihinde iktidarı ele geçirmeleri üzerine Rusya savaştan çekilmek istedi. Bunun üzerine Rusya ile Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında, 15 Aralık 1917'de, Brest-Litovsk'ta antlaşma yapıldı ve bu cephelerdeki savaşa son verildi. Galiçya Cephesi'ndeki savaş da 3 Mart 1918 tarihinde imzalanan Brest-Litovsk⁴⁹ antlaşmasıyla sona erdi.⁵⁰

⁴⁷ Ay. Es., s. 60.

⁴⁸ Ay. Es., ay. yer; "Galiçya'dan çeşitli cephelerden katar katar İstanbul'a dönen Mehmetçikler perişan vaziyetteydi" Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Belge yay., 2. b., İstanbul 1987, s. 9.

⁴⁸ Armaoğlu, age. s. 140; Uçarol, age. s. 503.

⁴⁹ Armaoğlu, age. s. 140; Uçarol, age. s. 503; Akdes, Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1990, s. 384. Antlaşma metni;

"1- Osmanlı, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan Devletleri ile Rusya Devleti arasındaki savaş durumu sona erecekti.

2- Taraflar, diğer tarafın hükümeti veya devlet örgütü ve askeri aleyhine her çeşit kışkırtma hareketinden vazgeçeceklerdi.

3- Rusya, Doğu Anadolu'da işgal ettiği yerler ile Ardahan, Kars ve Batum'dan hemen çekilecekti.

4- Rusya, yeniden kurduğu dahil olmak üzere, bütün ordularını terhis edecekti.

5- Baltık Denizi'nde ve Karadeniz'de ticaret gemileri serbestçe dolaşabileceklerdi.

6- Rusya, Ukrayna ile hemen barış yapacak ve bu devletin dört müttefik devletle aralarında yaptığı antlaşmaları kabul edecekti.

XV. Türk Kolordusu yurda dönmeden Galiçya'da şehid olan arkadaşları adına şehitlik yapmıştır.⁵¹

E- XV. Türk Kolordusu'nun Personel Ve Lojistik Durumu

1-Teşkilat

Galiçya Cephesinde görev alan XV. Kolordu birlikleri silah ve gereç bakımından birlikte muharebe edeceği dost kıtalar seviyesine getirildi. Bunun için önce Türk Ordusunda mevcut elverişli silah araç ve gereçlerin XV. Kolordu'ya verilmesi karşılanamayan ihtiyaçların ise Bağlaşık Ordular tarafından yerinde ikmal edilmesi prensip olarak kabul edildi. Nitekim bir kısım topçu birlikleri diğer Türk kıtalarıyla birleştirilmiş, makineli tüfek bölükleri istihkam ve muhabere kıtaları da takviye edilmişlerdi. Fırkalar ve Kolordu Galiçya'da görev aldıktan ve mevziye girdikten sonra lojistik bakımdan gerekli emirler verilmiş, 28 Ağustos 1916 tarihinde lojistik teşkillerin yerleşmesi düzenlenmiş ve XV. Kolordu'nun 24 Ekim 1916 tarihinde yayınladığı 2. emirle de ikmal işleri yeni bir yön almıştı. 22 Ağustos'tan itibaren tertiplenen bu kuruluşlar 28 Ağustos'tan sonra daha da gelişmiş bir duruma gelmişlerdi.⁵²

7-Rusya; Polonya, Litvanya, Estonya, Letonya'yı boşaltacaktı. Ayrıca Letonya ve Estonya halkından tutuklanan ve göç ettirilenleri serbest bırakacaktı.

8- Almanya'nın isteği üzerine Baltık Denizi'nde kayısı bulunan diğer devletler de bu antlaşmaya katılmaya davet edilecekti.

9- Taraflar, İran ve Afganistan'ın siyasi ve ekonomik bağımsızlıkları ile topraklarının bütünlüğüne uyacaklardı.

10- Asker ve sivil savaş esirleri karşılıklı olarak geri verilecekti. Afganistan'ın siyasi ve ekonomik bağımsızlıkları ile topraklarının bütünlüğüne uyacaklardı..”

⁵⁰ Armaoğlu, age. s. 140; Uçarol, age. s. 503; BDHTHAC, s. 60.

⁵¹ “Galiçyadaki Podvisoki, Demnya ve Hoçisko muntikalarında bir hayli şehitlik vardı. Bunlardan Podvisoki'dekilerin mezarlarını XV. Kolordu 19. Fırka Türkiye'ye hareket etmeden yaptırmış ve güzel kitabelerle tezyin eylemişlerdi. Hoçisko ve Demniyadakilerini yaptırmak bize düşüyordu. Elimizde çimento, taş bol olduğu için güzel duvarlarla çevirttik Hoçisko'dakinin ortasına, sütunlu, kubbeli, güzel bir de abide yaptık zarif bir sülüs yazısıyla âbide'nin ortasındaki taşta şu kitabeyi yazdırdık:

(Ey zâir! On iki ay düşmanına can siparane göğüs gerdikten sonra onu kendi vatanına kadar koğan yirminci Türk Tümeni'nin aziz şehitlerini hürmetle selamla, vatan için vatan haricinde terk-i hayat eden bu kahramanların ruhlarına fatiha oku.) Yazman, age, s. 187.

⁵² BDHTHAC, ay. yer.

Alman Harbiye Nezareti tarafından XV. Kolordu'ya verilmek üzere Almanya'da iki seyyar ekmekçi kolu, yüz yirmi beş seyyar mutfak hazırlanmış ve dağıtım çizelgeleri Türk Başkumandanlığı'yla XV. Kolordu Kumandanlığı tarafından düzenlenmişti. Evvelce istenmiş bulunan bisikletler Temmuz sonuna kadar gelerek irtibat işlerinde kullanılmak üzere fırkalara dağıtılmıştı.⁵³

Alman Cenûb Ordusu tarafından XV. Kolordu'ya verilmesi planlanan aşağıda dökümü gösterilen araç ve gereçler 1916 Ağustos ayı içinde teslim edildi.⁵⁴

“ 24 adet	90 mm.lik bomba topu
4 "	120 " " "
2 "	220 " " "
2 "	105 " " "
4 "	150 " " "
4 "	Taşınabilir torpil makinesi
2 "	Orta torpil makinesi
2 "	Alev cihazı verilmişti.”

Bundan önce 20. Fırka'da bulunan oniki adet 90 mm'lik, dört adet 120 mm'lik bomba topları 19. Fırka'ya devredilmiş, yeni gelenlerle birlikte dengeli bir dağıtım yapılarak Fırkaların ateş gücü artırılmıştı. Bir yandan da yeni teşkilat yapılıyordu. Eylül 1916 başlarında verilen otuz Rus makineli tüfeği Fırka'lara onbeşer adet olmak üzere dağıtıldı. Böylece yedişer tüfekli birer makineli tüfek bölüğü kurularak, Rus makineli tüfekleri bulunmayan 3. Alay'ın emrine

⁵³ Ay. Es., ay. yer.

⁵⁴ Ay. Es., s. 61.

verilmiş, geri kalan sekizer tüfekli olması sağlanmıştı. Ancak, makineli tüfeklerle birlikte lüzumlu taşıma araçları verilmediğinden 7 Eylül'de ordudan bu yönde istekte bulunulmuştu.⁵⁵

Fırka ve alayların makineli tüfek bölükleri ve tüfek sayısında zaman zaman ihtiyaca göre değişiklikler yapılyordu. Bu arada 841, 843, 845, 846, 848, 852 ve 853 numaralı Alman makineli tüfek takımları kuruluştan çıkarılarak Pukow'a gönderilince, bunların yerine her Fırkaya onbeşer makineli tüfek verilmişti.

Her iki Fırka emrinde üçer Avusturya-Macaristan makineli tüfek müfrezesi vardı. Bu kıtalar, 1916 Ekim ayı başlarında dağılınca, silah ve donatım ile hayvanlar XV. Türk Kolordusuna devredildi. İstanbul'dan gelen Türk erleri görevi teslim aldıktan sonra Avusturya-Macaristan personeli, esas birliklerine döndüler. Aynı ayın sonlarında Avusturya makineli tüfeklerinin bir kısmı Kolordu'dan geri alınmış, buna karşılık 38. İhtiyat Piyade Fırkası VIII. Hofmann Kolordusu ise, dört yeni Rus makineli tüfeğini donatım ve gereçleriyle birlikte, Aralık ayına kadar XV. Kolordu'ya göndermişlerdi. Buna benzer değıştirmeler Türk Fırkaları arasında da yapılmıştı.⁵⁶

Sonuç olarak 19. Fırka'da ikisi altışar, dördü beşer tüfekli altı Rus ağır makineli tüfek bölüğü oluşturuldu, sekiz Avusturya ağır makineli tüfeğı yedek olarak ayrıldı. 20. Fırka'da ise altışar tüfekli altı Rus ağır makineli tüfek bölüğü kurulmuş, iki tüfek yedekte bırakılmıştı.

1916 yılının Aralık ayı içinde Alman Orduları Başkumandanlığı'na bağılı birlikler ile bütün Türk taburlarına üçer adet dağıtılmak üzere yetmişiki adet 1915 model Alman hafif makineli tüfeğı verilmiştir. XV. Kolordu'nun bütün personelinin ikmal ve ihtiyaçları için basit de olsa bazı tedbirler ve düzenler alınmıştır. Teşkilat açısından Alman Başkumandanlığı ile Türk Başkumandanlığı arasındaki bağılantılar sonuna kadar devam etmiştir.⁵⁷

⁵⁵ Ay. Es., ay. yer.

⁵⁶ Ay. Es., ay. yer.

⁵⁷ Ay. Es., s. 62.

2- Personel Durumu

1916 Temmuz ayında Galiçya'ya gönderilen XV. Kolordu'nun personel mevcudu, 10 Temmuz'da otuzbin olarak Genelkurmay Başkanlığına bildirilmişti.

Galiçya'daki savaşta Kolordu'nun zayıflığı büyük olmuştu. Kumandanların düşüncesine göre bunun en önemli sebebi, düşmana bir karış toprak vermemek için yapılan kahramanca direniş ve taarruzlardır. Nitekim 5/6 Eylül günleri, yapılan muharebede ezilen düşman, arta kalanlarını zor kurtarabilmiş, ne yazık ki, Türk'ün bu zaferi onbeş subay üç bin erin şehit olmasına mâl olmuştu. Üstelik yeteri kadar ikmal personeli gelmiyordu. Makedonya Müslümanlarından toplanıp gönderileceği evvelce emredilen beş bin erden haber yoktu.⁵⁸

17 Eylül muharebelerinin en yıpranmış kıtası olan 61. Alay'ın mevcudu Kolordu'nun zayıflığının ne derece çok olduğunu göstermesi açısından bir fikir verebilir.⁵⁹

1. Tabur; dört yüz on beş er, 2. Tabur; yüz elli er, 3. Tabur; iki yüz üç er, 4. Tabur; dört yüz elli er olmak üzere toplam bin iki yüz on sekiz er kalmış, bununla birlikte 19 Eylül'e kadar karışıklığın geçmesi ve bazı erlerin bulunması suretiyle bu mevcut, bin dokuz yüz on beşe yükselmişti.

12 Ekim'de Harbiye Nezareti'nden alınan bir şifrede iki bin altı yüz seksen beş eğitilmiş er gönderildiği, ayrıca Fırkalar için dört bin, Depo Alayına altı bin yedi yüz er gönderileceği ve bu amaçla Sofya Ateşe Militerliği ile irtibat kurulması bildirilmiştir.

XV. Kolordu Eylül sonundaki muharebelerde kırk beş subay ve beş bin er şehid vermiş, ikmal erleri gelememişti. Bu yüzden kıtalar yıpranmış ve zayıf düşmüşlerdi.

XV. Kolordu'nun personel ihtiyacının giderilmesi için Osmanlı Devletinin ilan ettiği cihad çerçevesinde çeşitli yerlerden asker temin ediliyordu. Bunlardan bir kısmı aranan vasıfları taşıırken, bazılarının ya çocuk yaşta veya askerlik çağı geçmiş ihtiyarlar olduğu görülmüyordu. Nitekim 19 Ekim'de gelen Taşlıca ve İpek çevreleri Müslümanlarından iki bin yedi yüz seksen erin arasında 14-15 yaşındaki çocuklar, 50-60' lık yaşlılar vardı. Bunların ordumuzda eğitim

⁵⁸ Ay. Es., s. 63.

⁵⁹ Ay. Es., ay. yer.

görmüş olanları beş yüz kadardı. Ancak beşte biri Türkçe biliyordu. Bu durum karşısında kolordu birliklerinde ve depo alayında gerekli tedbirler alınmıştı. Özellikle işe yaramayacak durumdakiler için Türk Başkumandanlığı ile temasa geçilmişti.⁶⁰

Savaş sırasında XV. Kolordu'nun zayıflığı devam ediyor, birlikler sürekli olarak yıpranıyor ve zayıflıyordu. Bunu bilen Ordu Kumandanlığı; XV. Kolordu'nun 1916 yılı başındaki durumunu inceleyerek, makam ve kadrolara uygun sayıda subay bulunmadığını ve bunun için gerekli dengenin yapılmasını özel bir teklif halinde bildirmişti.⁶¹

XV. Kolorduda da yedi cephede savaşan Osmanlı Ordularının subay yetersizliği kendisini hissettiriyordu. Subaylar hem sayı itibarıyla hem de tecrübe ve kalite itibarıyla yetersiz durumdaydı. Subay adayları bölük ve takım kumandanı ihtiyacını karşılamak üzere atanıyorlarsa da, sevk ve idare yetersizliği ve tecrübesizlikleri yüzünden görevlerini tam anlamıyla yapamıyorlardı. Ömrü geri hizmetlerde geçmiş bazı subaylardan da faydalanılamamaktaydı. Değerli genç subayların bu güne kadar muharebelerde pişerek tecrübe kazanmış bulunanları ise yararlı olmuşlardı. XV. Kolordu bu durumu 13 Kasım'da Harbiye Nezaretine bildirdi.⁶²

XV. Kolordu'nun Ocak 1917 sonunda er mevcudu; 27.031'i birliklerde, 5668'i Depo Alay'ında olmak üzere 32.699 idi. Kadro 33.357 olduğundan noksan kalan 658 er Başkumandanlıktan istenmişti.

Türk Başkumandanlığı'na gönderilen bir rapora göre; XV. Kolordu, 29 Haziran 1917 tarihinden 2 Temmuz 1917 gününe kadar altı subay ve iki yüz kırk iki er şehit; on beş subay ve bin on iki er yaralı olmak üzere toplam bin iki yüz yetmiş beş zayıat vermişti.⁶³

F- Galiçya'da Şehit Olan Subaylar

10 Temmuz 1916'da Galiçya'ya gönderilmek üzere Şarköy ve Uzunköprü'de toplanan XV. Kolordu birlikleri, 21 Temmuz'dan itibaren trenle cepheye sevk edilmeye başladı. XV.

⁶⁰ Karal, age. s. 500; BDHTHAC, ay. yer.

⁶¹ BDHTHAC, ay. yer.

⁶² Ay. Es., ay. yer.

⁶³ Ay. Es., s. 64.

Kolordu'nun trenle intikali yirmi iki gün sürdü. 12 Ağustos'ta cephede karargahını kuran birlikler, bir çok zayıat vermekle birlikte üstün başarılar kazandı. 19 Haziran 1917 tarihinde 19. Fırka, bir müddet sonra da 20. Fırka yurda döndü. 16 Eylül 1917 günü XV. Kolordu'nun tümü İstanbul'a döndü.

Galiçya'dan ayrılıncaya kadar bütün XV. Kolordu'nun zayıatını ve dönüş sırasındaki mevcudunu belirten kesin çizelge veya bilgilere rastlanılmamaktadır. Harp vesikalarındaki dağınık bilgilerden çıkarılan kanaata göre, şehit ve yaralı sayısı on beş bin kadardı.⁶⁴

Görüldüğü gibi, Galiçya savaşı sırasında XV. Türk Kolordusu'nun subay ve er zayıatı oldukça kabarıktı. Bir fikir vermesi açısından şehit olan subaylardan tespit edebildiklerimizin isimleri ile haklarındaki bazı bilgiler aşağıdaki tablolardadır;⁶⁵

⁶⁴ Ay. Es., ay. yer. (Bu belgede şehit Subay sayısı yaklaşık olarak yüz, yaralı Subay sayısı da yüz yirmi olarak verilmiştir.)

⁶⁵ ATASE Arşivi, A. 6/11421, D. 19, F. 3-1.

<i>Kıtası</i> <i>Al.Tb.Bl.</i>	<i>Rütbesi</i>	<i>Sic.No.</i>	<i>İsmi</i>	<i>Ped.İsmi</i>	<i>Mh.Viladeti</i>	<i>Tarih-i Şehadeti</i>	<i>Aile Adresi</i>
61 1 -	j. Binb.	j 782	Fuad Efendi	Ahmed	Çanakkale	4.7.32	Samanya civ Paşa Çayır Bostan sk.ailesi.
20 2 -	"	--	Ahmed Sıtkı	M.Ali	Şam	17 Eylül 32	-----
61 1 4	j Yzb.	1793	Cemal	Salih	Dersaadet	3.7.32	Denizli Değirmenözü Mh.sakin ailesi
61 2 Tp.	Mükellef Yzb.	--	Kasabyan	Debikran Bedermiri	İzmir	3.7.32	-----
" " 6	Yzb.	j380	Rifat	İsmail	Tosya	" "	-----
" " 7	"	J.414	Ziya Efendi	Abdülkadir	Dersaadet	" "	-----
58 4 15	"	Bahriye	" "	Mehmed	Tekfurdağı	" "	-----
" " "	"	321-341	İbrahim zeki	Mustafa	Dersaadet	" "	-----
62 3 10	"	318-363	Mehmet Nuri	İbrahim	Gümölcine	26. 6. 32	-----
63 1 4	K.Yzb.	316-381	İsmail Hakkı	Hüseyin Hüsnü	Deraliye	3. 7. 3	-----
62 4 -	" "	---	Ali Rıza	İsmail	Cihangir	2.7 32	-----

57 3 12	" "	320-393	Hasan	Abdülğani	Şam	3.7.32	Şam Fetavat mh.validesi
77 2 6	" "	321-319	Hacı Halid	Ahmed Rıza	Şam	" "	Şam Fetavat mh
62 1 1	" "	J319-57	Ömer Lütfi	Süleyman	Beşiktaş	" "	
61 4 K	" "	319-136	Kadri	Abdullah	Yusuf paşa	17.7.32	Afrayı horhorda simidçi sk. Pederi
" 2 8	" "	Bahriye	Mehmed	Ahmed	Tekfur dağı	2.9.32	
77 2	Makine j.yzb.	---	Mehmed	Danış	Üsküdar	16.3.32	Üsküdar Açınli Tüfek Saim türbe
61 2 7	Süvari. Yzb	320-51	Mahmud	Mustafa	Adana	1.7. 33.	Dersaadette Etyemezde
62 3 12	" "	317-142	Ahmed	Ahmed	Tosya	1. 7.33.	Yalvaç Görgü Hamdi Mahallesi
63 3 12	Mül.	324-266	Ali Şevki	Mehmet Nuri	Gevirili	2.7.32	Bergama Mal Sandığından ailesi tahsisat alıyor.
58 4 13	Mül.Evl.	700-322	Kenan	İbrahim Şevki	Üsküdar	24.9.32	Anamur-Rum Seker.Mh.
77 3 11	"	328-252	Ahmed	Mustafa	Haleb	17.9.32	Halebde Elici Subhi Mhallesi
57 4 15	"	330-44	Süleyman Sabri	Mehmed	Balıkesir	" "	Balıkesir Kasablar mh. Validesi

57 2 5	Mütezaif	---	Ali ağa	İbrahim	Larkofça	" " "	Karaman Şeyh Fazıl mh.
72	yavru "	328-133	Mustafa	Osman	Bursa	21 " "	Bursa Molla Gürani mh.
72 1 2	"	332-337	İsmail	Ahmed	---	20/21.10.32	Fatihte kalmaktadır.
62 1 3	"	---	Recep Hilmi	Hüseyin	Çerkeş	25/26.6.32	
63 1 2	"	---	Mustafa	Mehmed	Edirne	4.7.32	Ailesi İpsala Emvalinden tahsisat almaktadır.
63 3 11	"	---	Ömer	H. Ahmed	Karahisar	26.6.32	Üsküdar Beğlerbeği cad.No.55
63 3 3	"	---	Ali	Osman	Aksaray	" " "	Ailesi Tahsisat Alıyor
72 3 9	"	---	Hasan	Mustafa	Haleb	3.7 32	-----
61 1 1	"	---	Salih	İbrahim	Dersaadet	17.7.32	Üskadar H. Hesna Zeki Fehmi Hatun mh.
611 44	K Mem.	--	M. Emin	Haydar	Girid	---	---
6 1 2 5	"	---	Abdurrahman	Mustafa Sabri	Edirne	22.7.32	Edirne'de pederi

72 2 5	"	---	Mehmed Emin	Osman	Eskişehir	21.9.32	Eskişehir Seyitgazi Bağıldak Karyesinde pederi
57 2 8	"	---	Ali Rıza	Arif	Ayaş	27.9.32	Topkapıda Nefahi mh.
77 3 1		---	Mehmed Hulusi	Abdullah	Rumkale	17.9.32	Rumkale Başbedesten mh.
77 - 4		---	Hakkı Mehmed	İsmail	---	24.9.32	
61 3 16			Nureddin	Vahid	Trabzon	14.9.32 ⁶⁶	

Kıtası	Rütbesi	İsmi	Pederin ismi	Sic. No	Mh.viladeti	Tarih-i Şهادeti	Aile Adresi
AL.Tb. B/							
77 - 1	Mül.Sani	Mustafa	Akif	Çavuştan	Ayıntab	23 9.32	
72 2 7	Muv...Sani	Mehmed Emin	ismail	Alulet/65	izmir	4." "	
63 İaşe	"	Mustafa	Hüseyin	Mütezaıt	Burdur	14.10.32	Ailesi Memur tahsisat alıyor.
Mül.evvel							
77 2 5	"	Ziya	Hasan Paşa	331-612	San'a	12.10 32	San'ada Hasan paşa
77 4 15	"	M.Ali	Kamil	Çavuştan	Dersaadet	23 10.32	Fatih At Paz. Haraçcı Muhyiddin mh.
63 3 9	"	Derviş	Halil	8108	Konya	5.11.916	---
57 4 14	"	Mehmed	Zahid	j609	Dersaadet	4.12.32	Üsküdar Şemsi Aziz Paşa
19. Fırka	Top.Mak.	Mustafa Sami	İsmail	--	"	5.12.32	---

⁶⁶ ATASE Arşivi, A. 6/11421, D. 19, F. 3-1.

61 Mak.Tüf.	"	Ali Fuad	Mustafa	İ0462	Gelibolu	1.1.333	Geliboluda Cevamideki mh
62 4 13	"	Ahmed	İbrahim	9586	Uşşak	"	Uşak Mecidiye Mh. Kocabıyık oğulları
63 3 11	"	Zihni	Fahri	12961	Edirne	1 1.333	Arpa Kervanda
62 4 15	"	Mehmed	Abdullah	8171	Eylefin	"	
Mülazım sanı							
61 1 2	Zabit Vekili	Ahmed	Ali	7831	İzmir	3.7.32.	
" " 7	Zabit namzedi	Mehmed	Mustafa	15228	Söğüt	" " "	
58 4 15	"	Şevket	Ali	13909	Gönen	3.7.32	
" " "	"	Mehmed Refik	Osman	12418	Dersaadet	2 " "	
62 4 15	"	Mehmed Akif	Ahmed	16391	Garbi Karaağaç	3.7.32	
57 2 7	Zabit Vekili	Mahmud Nedim	Raşid	elpolat/ 208	Kalkandere	" " "	
62 3 11	Zabit Namzedi	Mehdi	Nureddin	12109	-----	11.7.32	
62 2 7	"	İsmail Hakkı	Halil İbrahim	—	Burusa	7.7.32	
71 1 1	Muvazzaf Namzedi	Mehmed Nuri	Mehmed Sami	—	Edirne	18.7.32	
63 3 9	"	Mustafa	Osman	9053	Tefenni	23.7.32	
62 1 1	Zabit Vekili	Bilal	Bilal	32-320	Yemen	22.9.32	

72 4 15	Zabit Vekili	Ali	Osman		Eylefin	17.9.32	Eylefin Bulcuk k.
77 3 10	"	Mehmed	Hasan		Kırkgeliya		" " "
57 3 4	Muvazzaf Vekili	Adnan	Feyzullah		İzmir	3 " "	İzmir Beğler sk.155 .
57 2 7	Muv.Zabit Namzedi	Ahmed	Hamdi		Gelibolu	4 " "	Gelibolu
57 1 2	"	Abdullah	Hasan		Fethiye	3 " "	
72 2 7	"	Mehmed	İbrahim		Mudanya	20.10.32	Edirneye tabi
-- --	"	Fuad	Kamil		Dersaadet	1.7.33	Mudanyada Kadıköy
61 4 15	"	Cemal	Asım		Suluca	" "	Suluca Kırkmerdiven başında
61 Hüc Takımı	"	Ahmed Nuri	Mustafa		Harput	" " "	Harput-Hanik Karyesi
62 2 6	"	Haydar	Veyis		Dersaadet	" " "	
57 --	"	Hasan Fehmi ⁶⁷	Ali		Boyabat	17.9.32	

⁶⁷ ATASE Arşivi, A. 6/11421, D. 19, F. 3-3.

“ Beyan: Şüheda:	
Adet	Rütbesi
6	Binbaşı
17	Yübaşı
16	Mülazım-ı Evvel
27	Mülazım-ı Sani
61	Zabit Vekili ve Namzedi
1	Alay Müfettişi
Yekün: 137 ” ⁶⁸	

G- XV. Kolordu’nun Galiçya’daki Faaliyetlerinin Türk ve Dünya Kamuoyundaki Yankıları

XV. Kolordu’nun Galiçya’ya gönderilmesi ve başarıları Türk ve dünya kamuoyunda geniş yankılar uyandırmıştır. XV. Türk Kolordusu Galiçya Cephesinde üstün başarılar kazanmıştır. Bu başarılar hem Türkiye’de hem de Müttefik ülkelerde takdir ve sevinçle karşılanmıştır.⁶⁹

Gerçekten Türk kuvvetlerinin Avrupa cephelerine, bu arada Galiçya’ya gönderilmesi o zamanlar içten içe bir tartışma konusu olmaktan geri kalmamıştı. Savaşın sonra da askerî yazarların bu eleştirme ve tartışmaları devam ettirdikleri görülmektedir.⁷⁰ Türk Erkan-ı Harbiye

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

⁶⁸ ATASE Arşivi, A. 6/11421, D. 19, F. 3-3.

⁶⁹ Bayur, age. III, s. 536.

⁷⁰ Karal, age. IX. s. 500.

Umum Reisi Müşir Fevzi Çakmak,⁷¹ 1916 yılında Türk Harp Akademisinde verdiği konferansta genel olarak düşüncelerini şöyle anlatmaktadır:

"Çanakkale'den düşman çekildikten sonra, İngilizler boş kalan Türk kuvvetlerinin Mısır'a gönderileceğini hesap ederek oradaki kuvvetlerini üçyüzbin'e çıkardılar. Kanalda ve çölde daha sıkı tertibat aldılar. Ruslar da bu kuvvetlerin kendi üzerlerine yöneleceğine umuyorlar, azar azar gelecek Türk kuvvetlerini toplamaya vakit bırakmadan yemek istiyorlardı.

Enver Paşa'nın ise, Alman yanlısı bir politika izlediği görülmektedir. Zira ona göre, Suriye'ye büyük kuvvetler gönderilemez, çünkü çölden beslenmeleri lazımdır. Öte yandan, Kres Paşa bir fırka istediğinden 14. Fırka'nın Halep'e taşınması başlamış, Kutülamere'de Avshend kuvvetleri sarılmış, yeni gelen İngiliz kuvvetleri de durdurulmuştur. İran'da Kirmanşah elimizdedir. Doğuya gelince Rusların yarlarda yaptıkları baskı durdurulmuş olup, burada büyük bir tehlike yoktur. Bununla birlikte durumu tehlikeli gören 3. Ordu Kumandanı Mhmut Kamil Paşa İstanbul'a giderek Enver Paşadan kuvvet istemiş; kendisine gerekirse Sivas'a kadar çekilebilirsin şeklinde cevabı verilmişti.

*Başkumandan Vekili böylece kesin sonucun Avrupa'da alınacağı kamısını belirtmiş bulunmaktadır. Gerçekten Çanakkale'den çıkan kuvvetlerin İzono veya Galiçya'ya gideceği söylentileri dolaşıyordu. Enver Paşa bu kuvvetlerin Orsova'da kesin sonuç yerinde kullanılmasını Falkenhayn'a teklif ettiği zaman kuvvetleriniz istirahatı muhtaçtır. Siz sınırlarınızı savununuz. Yalnız İngiliz kuvvetlerini bağlamak için Mısır'a bir taarruz yapılmasını kabul ediyorum karşılığını almıştır."*⁷²

⁷¹ "Fevzi Çakmak (1876-1950); 1898'de Kurmay Yüzbaşı olarak Orduya katılmış, 1907'de Miralay olmuştur. 1923'te Beşinci Kolordu Kumandanlığı'na tayin edildi. 1915'te Miralva rütbesiyle Kolordusu ile birlikte Çanakkale savaşlarına katıldı. Eylül 1916'da II. Kafkas Kolordusu Kumandanlığına, 1917'de önce Diyarbakır'daki II. Ordu, daha sonra da Halep'teki VII. Ordu Kumandanlığına getirildi. 1918'de Genelkurmay Başkanlığına tayin edildi." Turan Akkoyun, **Milli Mücadele ve Türk İnkılabı**, İnci Ofset, Konya 1994, s. 41; **ML**, III, Meydan yay., İstanbul 1990, s. 124; **GİAA**, IV, Grolier Incorporated-Sabah yay., İstanbul 1983, s. 198; **AB**, VI, Ana yay., İstanbul 1992, s. 294-295; **BA**, III, Milliyet yay., İstanbul 1990, s. 1146.

⁷² **BDHTHAC**, s. 74-75.

Mustafa Fevzi Paşa'ya⁷³ göre: *"Bu kuvvetlerin İzono'da kullanılması faydalı idi. Zira İtalyanlar Türkiye'yi üleşmek için muharebeye girmişlerdi. Alman Fırkalarınca perişan edilen İtalya ordusu Türk kuvvetleri karşısında muharebe dışı edilerek birçok Alman kuvvetlerinin tasarrufu sağlanır, başka bölgelerde sonuç alınırdı. Bu olmazsa Kilikya ve Halep bölgelerinde kullanılmaları uygundu."*⁷⁴

Enver Ziya Karal, Galiçya'ya Türk askerinin gönderilmesini tenkit etmektedir. Ona göre Almanya ile 1914 tarihinde imzalanan antlaşmada Türkiye'nin sınırları dışında savaşmasını gerektiren bir hüküm bulunmamaktadır. Asker gönderme işi, savaşın Almanlar tarafından kazanılacağına inanan Enver Paşa'nın şahsî düşüncesinin bir neticesidir. Zira Galiçya'ya asker göndermek suretiyle askerî değerlerin en kıymetli olanları ülkenin kendi asıl cepheleri yerine, yurt dışında harcanmıştır.⁷⁵

Yuluğ Tekin Kurat ise, *"Mehmetçik, Avrupa'da Yabancılar için savaşırken kendi öz toprakları yabancı işgali altına girmişti."* şeklinde değerlendirme yapmaktadır.⁷⁶

Dünya kamuoyunda ise özellikle Almanların Türk askerinden övgüyle sözettiği görülür. Nitekim müttefik Alman Ordu Kumandanı I. Ferik Boğod tarafından yayınlanan bir bildiride Türk ordusunu takdirle övmektedir. Bu bildirinin metni şu şekildedir:⁷⁷

" Ordu Karargahı 13.6.1917

XV. Osmanlı Kolordusu Alman Cenub Ordusu dahilinde hemen 10 aylık bir faaliyetten sonra bu ordunun nizam-ı harbinden çıkıyor ve çıkarken arkasından pek acı bir surette his olunacak bir boşluk ve daima şükran ile yad edilecek bir zaman, solmayacak bir hatıra bırakıyor:

Kolordu buhranlı bir zamanda Şarki Galiçya doruk harekâtına geldiği zaman meserretle selamlanmıştı. Zira Türk milletinin ve Türk ordusunun asırlarca eski ve mefahir ile

⁷³ ML, III, s. 124; GİAA, IV, s. 198; AB, VI, s. 294-295; BA, III, s. 1146.

⁷⁴ BDHTHAC, s. 75.

⁷⁵ Karal, age. IX, s. 500.

⁷⁶ Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, Turhan Kitabevi yay., 2. b., Ankara 1986, s. 24.

⁷⁷ Genelkurmay Başkanlığı Vesika Dergisi, Ves. No. 1154, No. 12321, Dolap No. 90, Göz. 12, D. No: 26.

mali tarihinin zengin sahifelerinden akseden şan ve şöhrat destanları; Türk askerinin sarsılmaz cesaretiyle kudret ve maharet-i harbiyesi, Türkün dosta karşı sadık, düşmana karşı bî aman seviye-i kahramanesi bütün bu hasail şan ve şeref XV. Kolordu'nun pişdar-ı zafer ve muvaffakiyeti olmuştu. Ve kolordu, milletin bu tarihi haysiyet ve şerefini pek parlak bir surette te'yid ve tevsik eyledi.

XV. Kolordu dört büyük melhame ile üç kanlı muharebede ateşle, ölümle uğraşarak adeden faik düşmanın bütün hücumlarını deffetti. Muharebe icabı bazen terke mecbur olduğu araziye azimkar ve yılmaz mukabil hücumlarla istirdat etti. Ve düşmana en ağır zayıyatı verdirdi. Vaktaki yeni kazanılan cephenin mevki daimi ittihazına karar verildi, o zaman Kolordu'ya verilen muntıkayı emniyet ettim ki bütün mevziin kilidi idi. Ve tekmil ordunun bulunduğu hatta durabilmişti. Türklerin dest-i emanetine tevdi edilen bu kilidin muhafazası ile kaimdi. Bu kolordu bu vazifeyi dahi kamilen ifa etti. Ve sert bir kışın bi rahmane tesiratına yabancı bir memleketin her adımında gösterdiği azim müşkilata ve tetik düşmanın karşısında her an müteyakkız bulunmak mecburiyetine rağmen kolordu kendisine mal edilen muntıkayı o kadar güzel tahkim eyledi ki, Türk mevzileri bu gün harbin her türlü matalibatına karşı vefa eder. Ve düşmanın her taarruzuna karşı bilâ kayd-u şart göğüs gerebilir. Kolordu bu tahkimat ile uğraşırken aynı zamanda bazı düşman hücumlarını tart etmiş ve kendisine ve vaziyeti umumiyyeye daha müsait hatların istihsalı için kendiliğinden baskınlar, şiddetli hücumlar yapmış ve bunlarda da muvaffak olmuştu.

Bir Alman ordu kumandanlığının emri altında bulunan kolordu aynı zamanda Alman Avusturya ve Macar kıt'atına da kumanda etmiş ve bu kıtatin kuvveti bir zaman fırkayı bile tecavüz etmişti. Bir taraftan şiddeti azmi irade, bir taraftan da gerek kumandanların, gerek efradın yekdiğerine karşı mütekabil emniyet ve itimatları, lisan ve milliyetin tehalüfünden mütevellit bil cümle müşkülâtı ittiham etti.

Bu suretle Türkler eski ve şerefli sancaklarına yeni ve taze ekler ilave ederek memleketlerine dönüyorlar. Fakat onları sade buradaki kahramanca efal-i harbiyeleri değil belki ondan daha ziyade, sadık silah kardeşliğimizin ebedî izleri üç muazzam milletin istikballerine kadar kök salacaktır. Osmanlı kahramanlarının kanı beyhude yere Galiçya

toprakları üzerinde akmamıştır. Binlerce silah arkadaşının yan yana, omuz omuza harb etmesi ve harbin kerm-ü serdine göğüs germesi boşuna değildir

Birlikte akan kanlar yekdiğerimize karşı bi payan bir hissi itimad vermiş, her birimizi diğlerinin hayat-ı istikbal ve istiklalinin kafil ve müdafii eylemiş ve nihayet bizi şu kati neticeye isal eylemiştir ki, aramızdaki nesil ve din ve medeniyet ihtilafatını müşterek fazileti harbiyemiz sayesinde ve hükümdara, millet ve memlekete karşı aynı sadakat ve merbutiyet sayesinde kolayca bertaraf etmek mümkündür. Burada esası kurulan kan kardeşliği milyonlarca Türk-Alman, Avusturyalı ve Macar'ın kalbinde ehediyyen yaşayacak ve müttefik milletlerin istikbalini sade bu cihan harbinin en yakın avakibine karşı değil daha ileride ve en uzak atilere kadar muhafaza ve temin edecektir. Ve ileride müttefik milletlerden herhangi biri her zaman imkan ve şeraiti hayatiyyesinde bir sıkıntıya düşer olursa o zaman şimal denizi sahillerinden ta Basra Körfezine kadar olan yurtlarında kendine sadık yardımcılarını oturduğunu bilecek ve görecektir. Temenni ederim ki, bu ehediyyen hep böyle payidar olsun ve Cemub Ordusuna nasib olan bu tezahürat harbin teyid ve tevsik eylediği bu dostluk ve sadakati asırdan asıra devredip dursun. Ve nihayet Cenab-ı Hakdan Niyaz Ederim ki:

Cesur, kahraman ve sadık XV. Kolordu'nun bir cümle mensubunu bundan böyle dahi hep muvaffakiyetler, şanlar içinde bulunsun.

Ordu Kumandanı I. Ferik Boğod "

Alman Ordu Kumandanı XV. Türk Kolordusu'nun yaptığı görevleri ve kazandığı başarıları özetlemektedir. Bu durum Kolordu'nun Galiçya'daki konumunu göstermesi açısından önemlidir.

Alman Genelkurmay Başkanı Falkenhayn'ın düşünceleri ise yayınlanmış bulunduğu hatıralarda şöyle belirtilmektedir:

"1916 Ağustos'unun ilk yarısında Mareşal Hindenburg'un emrine yeniden altı fırka verilmişti. Bunlardan ikisi batıdan gelmekle dinlenmeye muhtaçsa da Ruslara karşı gerektiğinde kullanılabilirdi. Diğer ikisi doğu ve batıdan alınan bazı birliklerle yeniden kurulmuştu. Ayrıca ikisi de Türk Başkumandanlığı tarafından 1916'da Avrupa cephelerinde

kullanılmak üzere yollanan Türk Fırkalarıydı. Bunlar İngilizlerin Çanakkale'den çekilmesinden sonra, Avusturya Başkumandanlığınca kabul edilmemişlerdi. Bu Başkumandanlık kendi cephesi için herhalde çok yararlı olacak ve maneviyatı pek sağlam bulunan bu kuvvetlerin Türk Başkumandanlığı tarafından yeniden teklif edilmesini de duraksama ile karşılamıştı. Eylül ve Ekim'de Doğu Galiçya'da yapılan muharebelerde bu Fırkalar Alman Cenûb Ordusu bölgesinde olağanüstü değerde yardımcı kuvvet görevi yapmışlardı.”⁷⁸

Alman Genelkurmay başkanı Avusturyalıların ilk anda Türk birliklerini sıcak karşılamadığını, ancak savaşta bu kuvvetlerin çok büyük faydalarının olduğunu dile getirmektedir. Buna benzer ifadeler Alman hükümeti tarafından da tekrar edilmiştir. Nitekim Alman hükümeti vesaik mahseni tarafından 1916 yılında yazılan "**Şarkta Hudut Muharebâtı**"⁷⁹ adlı eserde Türk kuvvetleri hakkında şu görüşlere yer verilmektedir: "Ağustos-Eylül 1916'da Galiçya'daki durum Ruslara yararlı olarak gelişmekteydi. Ayrıca Çar, Bukoviyan'ı Romanya'ya katmaya söz verdiğinden artık bu ülkeye güvenilemiyordu. Türkiye sürekli olarak Bağlaşık Devletlerle birlik olma eğilimi gösteriyorsa da fazla yararlı olamayacağı düşünülmekteydi. Avusturya-Macaristan Genel Kurmay Başkanlığı, Türkiye'nin Karadeniz'de Odesa üzerinden veya Kafkasya'da muharebeye karışmasını istiyordu denilmektedir."⁸⁰

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi bir yıldan fazla bir süre, Galiçya hareket alanında görev almış ve muharebe etmiş bulunan XV. Türk Kolordusu; bu bölgeye gönderilmesindeki siyasî, stratejik düşünce ve gerekleri ne olursa olsun verilen muharebe görevlerini kahramanca yapmış bağlı bulunduğu Alman Cenûb Ordusu'na üstün ölçüde hizmette bulunmuştur.

Çanakkale savaşlarından sonra Türk kuvvetlerinin Galiçya'da kullanılması düşüncesi Mareşal Limon Von Sanders tarafından da hoş karşılanmamıştı. Ona göre bu kuvvetler, Kafkas, Irak ve Sina bölgelerinde Anadolu'nun uzun sınırlarında kullanılması daha uygundu. Eğer bunlar Avrupa'da görevlendirilirse diğer askerlerin donatımının azalmasına sebep olacaktır.

⁷⁸ BDHTHAC, s. 75.

⁷⁹ Bütün çaba ve gayretlerimize rağmen bu esere ulaşamadık.

Bunun için Türk kuvvetlerinin Türk ülkesinde görevlendirilmesi Almanların da çıkarlarına uygun düşecektir.⁸¹

Galiçya'ya gönderilen Türk kuvvetlerinin durumunun Türk devletinin genel denge politikası içinde değerlendirilmesinin doğru olacağı kanaatindeyiz. O günkü şartlar içerisinde Osmanlı Devleti Almanlara daha yakın bir politika izlemekteydi. Bu sebeple aldığı siyasî ve askerî kararlar da bu doğrultuydu.

⁸⁰ BDHTHAC, s. 76.

⁸¹ Ay. Es., ay. yer.

SONUÇ

SONUÇ

1683 II. Viyana Bozgunu ve 1699 Karlofça antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin adeta nefesinin tutulduğu ve gerilmeğe başladığı söylenebilir. 1912-1913 Balkan hezimetini Osmanlı Devleti'nin sıkıntılarını daha da artırmış Birinci Dünya Savaşına çok sıkıntılı bir dönemde girilmişti.

Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Ordusunun savaştığı Galiçya Cephesinde Almanya ve Avusturya'ya yardım için gönderilen XV. Türk Kolordusu büyük başarı elde etmiştir.

İngiliz ve Fransız kuvvetleri Çanakkale'den çekildikten sonra bu cephede serbest kalan Türk kuvvetlerinin bundan sonraki kullanımı için yapılan çalışmaların ilk sonucu Galiçya'ya iki firkalı bir Kolordunun gönderilmesi olmuştur.

İki firkalı olmasına rağmen Türkiye'deki üç-dört firkalı Kolordulardan daha güçlü hale getirilen XV. Kolordu'nun mevcudu otuz bin idi. Enver Paşa XV. Kolordunun silah, personel ve donatım bakımından en iyi şekilde hazırlanması için bizzat çaba göstermişti.

Miralay Yakup Şevki Bey kumandasındaki XV. Kolordu bütün Türk askerî tarihinde ilk defa yurt dışında, müttefik devletlerin kumandanları emrinde savaş görevi yapan bir birlik olma özelliğini taşır.

Avrupa'ya gitme emrini 1916 yılı Temmuz ayında alan XV. Kolordu altı haftada Galiçya'ya trenle taşınarak bölgedeki Alman Ordusu'nun emrine girdi. Daha XV. Kolordu'nun tamamı gelmeden ilk gelen tümene cephe görevi verildi. Böylece XV. Kolordu, ayağının tozu ile Rus ordularının şiddetli taarruzlarını durdurmaya çalışan müttefiklerinin safına geçti.

XV. Kolordu henüz kendisine verilen savunma bölgesini hazırlamakta iken, Ordu emri ile yapılan hazırlıksız bir gece çekilmesi daha ilk çarpışmada büyük zayiata sebep olmuştu. Bundan sonra Türk Kolordusu bir yıl süre ile aynı mevzileri savundu. Kolordu

kesimindeki bazı kritik tepeler Rus taarruzlarının esas hedeflerini teşkil ettiğinden düşman her defasında kuvvetinin çoğunu Türk Fırkalarına yöneltiyordu.

5/6 Eylül gecesi yapılan zorlu çekilme hareketından sonra Ruslar Eylül ayı içinde dört defa daha saldırdılar. Bütün ordu cephesinde savunmanın bütünlüğü, XV. Kolordu'nun fedakarca savaşması ve olağanüstü direnç göstermesi sayesinde korunabilmişti.

Savaşlar çetin ve kanlı geçmiş, her iki taraf ta fazla zayıat vermiştir. Genelkurmay Başkanlığının resmi yayınındaki bilgilere göre XV. Kolordu'nun ilk savaş günü olan 5 Eylül'den 18 Eylül 1916 gününe kadar geçen iki haftalık süredeki zayıat toplamı (şehit, yaralı ve esir) on beş bin'e ulaşacaktır. Bunlardan on iki bin' i şehit olmuştur. Buna karşılık düşmanın kaybının bunun üzerinde olduğu bilinmektedir.

1916 yılının Ekim-Aralık ayları sakın geçtikten sonra Ruslar, Ocak 1917 sonunda ve Şubat'ta yine saldırdılar. Türk Fırkalarına karşı yapılan bu taarruz onların zayıat verip geri kaçması veya karşı taarruz sırasındaki süngü hücumu ile kırılmasıyla neticelenmiştir.

Galiçya Kolordusu Osmanlı Ordusunda mevcut imkanlar ölçüsünde en iyi şekilde hazırlandıktan sonra Almanlar tarafından da silah, donatım bakımından çok iyi desteklenmiştir. Alman Ordusu'nda mevcut bütün silahların Türklere verilmesi sağlanmış, erlerin bakımı, beslenmesi, sağlığı, tedavisi ve istirahati için müttefik kuvvetler yakın ilgi göstermişlerdir.

Emir düzeni ve kuvvetler arasındaki işbirliği mükemmel şekilde yürümüş, zaman zaman Türk birlikleri yabancı kumandanlar emrine girerken, gerektiğinde Alman ve Avusturya-Macaristan birlikleri de Türk Kumandanlar emrinde savaş görevleri almış Avrupa'da dost ve düşmana parmak ısırttı. Türk subaylarının genç yaşlarına rağmen çok iyi eğitim görmüş, tecrübeli ve üstün yetenekli komutanlar olması dikkatleri çekmişti.

Türk cephelerinin tehlikeli durumlara girmesi üzerine Enver Paşa'nın ısrarlı talep ve ricaları sonunda Galiçya'daki XV. Türk Kolordusu'nun Yurda dönmesine Müttefik Kuvvetler Başkumandanlığınca 1917 Mayıs ayında izin verildi. Fakat sonradan Başkumandanlık 20. Fırkanın bir süre daha Galiçya'da kalmasını uygun gördü.

XV. Türk Kolordusu, Galiçya'dan vatana 1917 Eylül ayında dönmüştür.

Almanya ve Avusturya'ya yardım için gönderilen Türk Ordusu büyük başarı elde etmesine rağmen birliklerin çoğu savaşın neticesinde Galiçya'nın Kasaba ve Köy mezarlıklarında "*İsimsiz Türk Şehitleri*" olarak kalmışlardır.

Bu savaş, Türkiye'nin Dış Politikası gereği girilen bir savaştır. Bu savaştan elde ettiğimiz tecrübe bize Türkiye'nin Dünyadan ayrı olarak tek başına yaşayamayacağını göstermektedir. Millet olarak daima milli menfaatler doğrultusunda hareket etmemiz gerektiği de unutulmamalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

A- Arşiv Belgeleri

ATASE Arşivi

Kls. 4388, A. 5- 8981, D. 5.

Kls. 4375, A. 5-8981, D. 215.

Kls. 4388, A. 5-8981, D. 69.

Kls. 4388, A. 5-8981, D. 91.

Kls. 4388, A. 5-8981, D. 148.

Kls. 4389, A. 5-8981, D. 148-A.

Kls. 4387, A. 5-8981, D. 62-B.,

Kls. 4399, A. 5-8981, D. 59.

Kls. 34, A. 5-8981, D. 63.

Kls. 4391, A. 5-8981, D. 556.

Kls. 5611, A. 6/11421, D. 19.

Kls. 34, A. 1/1, D. 108.

B- Araştırma Eserleri

Akçakayalıoğlu, Cihat,

“Galiçya Cephesi” Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi

Avrupa Cepheleri (Özet), (Haz. Gülhan Barlas),

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay.,

Genelkurmay Basımevi, Ankara 1996.

“Türklerde ve Türkiye’de Bazı Islahat ve İnkılap Hareketleri

Sırasındaki Devlet-Ordu İlişki ve Etkileşimlerine Genel Bir

- Bakış", XI. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler (Ankara 5-9 Eylül 1990), VI, TTK yay., Ankara 1994.**
- Akkoyun, Turan, **Milli Mücadele ve Türk İnkılabı**, İnci Ofset, Konya 1994.
- Türk İnkılap Tarihi**, AKÜ yay., Afyon 1996.
- "XX. Asrın İlk Yarısında Türk Toplumunda Bozulan Medeni Hal Dengesi"*, **Tarih ve Toplum**, nr. 177, Eylül 1998.
- Akşin, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, İmaj yay., Ankara 1996.
- Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Remzi Kitabevi yay., İstanbul 1987.
- Aldan, Mehmet, **Galiçya ve Sonrası**, AÜSBF Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara 1984.
- Alkan, Ahmet Turan, **II. Meşrutiyet devrinde Ordu ve Siyaset**, Cedit Neşriyat yay., Ankara 1992.
- Apuhan, Recep Şükrü, **Sina'dan Galiçya'ya Mehmetçik**, Timaş yay., İstanbul 1996.
- Armaoğlu, Fahir **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, TTK yay., Ankara 1987.
- 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., 3. b., Ankara 1986.
- Arvasi, S. Ahmet, **Doğu Anadolu Gerçeği**, TKAE yay., İstanbul 1986.
- Aydemir, Şevket Süreyya, **Enver Paşa I-II-III**, Remzi Kitabevi yay., İstanbul 1992.

- Başlangıçtan Bugüne Dünya Tarihi, III,** (Redaktör: Nezihe Araz), Kaynak Kitaplar Basım Yayın ve Ticaret A. Ş. İstanbul t. y.
- Bayur, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi, I-X,** TTK yay., Ankara 1991.
- Bekir Fikri, **Balkanlarda Kuvve-i Seyyare Kumandanı Yüzbaşı Bekir Sıtkı,** Belge yay., 2. b., İstanbul 1985.
- Belen, Fahri, **XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti,** Remzi Kitabevi yay., İstanbul 1973.
- Birinci, Ali, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası,** Dergah yay., 1. b., İstanbul 1990.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi I. Cilt,** (Haz. Genelkurmay Başkanlığı), Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı yay., Ankara 1970.
- Bleda, Mithat Şükrü, **İmparatorluğun Çöküşü,** Remzi Kitabevi yay., İstanbul 1979.
- Cemal Paşa, **Hatırat,** (Haz. Metin Martı), Arma yay., 5. b., İstanbul 1996.
- Deane, Phyllis, **İlk Sanayi İnkılabı,** (Trc. Tevfik Güran), TTK yay., Ankara 1988.
- Derin, F. Çetin, **Türk Dünyası El Kitabı, I,** TKAE yay., 2. b., Ankara 1992.
- “Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I-XIV,** (Redaktör, Hakkı Dursun Yıldız), Çağ yay., İstanbul 1989.
- Ertem, Şefik, **Birinci Dünya Savaşında Avrupa’da Yüz bin Türk Askeri,** Kestaş yay., 1. b., İstanbul 1992.
- Genelkurmay Başkanlığı Vesika Dergisi ,** Ves. No. 1154, No. 12321, Dolap No. 90, Göz. 12, D. No: 26.

- Gözenç, Selami, **Avrupa Ülkeler Coğrafyası II**, İÜEF yay., 2. b., İstanbul 1989.
- Güngör, Erol, **Dünden Bugünden Tarih, Kültür-Milliyetçilik**, Mayaş yay., 2. b., Ankara 1984.
- Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, Ötüken Neşriyat yay., 4. b., İstanbul 1980.
- Gürün, Kamuran, **Savaşın Dünya ve Türkiye**, Bilgi yay., İstanbul 1986.
- Karadağ, Raif, **Şark Meselesi**, Turan yay., İstanbul t. y.
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, IX, TTK yay., Ankara 1996.
- “Türkiyenin Siyasi Olayları”*, **Yeni Türkiye**, Nebioğlu Yay., İstanbul 1959.
- Kazım, Karabekir, **İstiklal Harbimizin Esasları**, (Sadeleştiren: Faruk Özerengin), Timaş yay., İstanbul 1991.
- Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik II**, Emre yay., 2. b., İstanbul 1995.
- Kendi Mektuplarında Enver Paşa**, (Haz. M. Şükrü Hanioglu), Der yay., İstanbul 1989.
- Keskin, Nilüfer, **Tuncer Baykara Hayatı, Eserleri, Şahsiyeti ve Fikirlerine Dair Bir Araştırma**, Medrese Kitabevi yay., Afyon 1997.
- Kocabaş, Süleyman, **Avrupa Türkiye’si’nin Kaybı ve Balkanlarda Panislavizm**, Vatan yay., İstanbul 1986.
- Tarihte Türk- Rus Mücadelesi**, Vatan yay., İstanbul 1989.
- Kurat, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1990.

- Kurat, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Turhan Kitabevi yay., 2. b., Ankara 1986.
- Lewis, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Trc. Metin Kırıatlı), TTK yay., 6. b., Ankara 1996.
- Mantron, Robert, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II**, (Trc. Sertel Tanilli), Cem yay., İstanbul 1995.
- Mc Neill, William H. **Dünya Tarihi**, (Trc. Alaeddin Senel), Verso yay., 2. b., Ankara 1989.
- Süleyman Nazif, **Asitan-i Tarihide**, İstanbul 1335.
- Nef, Jhon U., **Sanayileşmenin Kültür Temelleri**, (Trc. Erol Güngör), Kalem yay., 2. b., İstanbul 1980.
- Öke, Mim Kemal, **Ermeni Sorunu 1914-1923**, TTK yay., Ankara 1991.
- Hilafet Hareketleri**, TDV yay., Ankara 1991.
- Oğuz, Burhan, **Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler**, Can Matbaası, İstanbul 1983.
- Cephelerden Kurtuluş Savaşına I. Dünya Savaşı- Cepheler** (Haz. Mehmet Özel), Kültür Bakanlığı yay., Ankara t. y.
- Penouvin, Pierre, **Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)**, (Trc. Adnan Çevgil), Altın Kitaplar yay., ş. y., 1982.
- Pomiankowski, Joseph, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-1918 I. Dünya Savaşı**, (Trc. Kemal Turan), Kayıhan yay., İstanbul 1990.
- Ruhatin Kursu Galiçyada Alman Şark Cephesi**, (Trc.

- İsmail Hakkı), Erkan-ı Harbiye Umumiye Matbaası, Ankara 1338 .
- Sabis, Ali İhsan, **Birinci Dünya Harbi**, I-VI, Nehir yay., İstanbul 1991.
- Sarınay, Yusuf, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi (1939-1952)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara 1988.
- Seignobos, Charles, **Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi**, (Trc. Semih Tiryakioğlu), Varlık yay., İstanbul 1960.
- Sertel, Sabiha, **Roman Gibi**, Belge yay., 2. b., İstanbul 1987.
- Shaw, J. Stanford,- **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, (Trc. Mehmet Harmancı), II, E Yay., 2. b., İstanbul 1994.
- Shaw, Ezel Kural, **Halil Paşa İttihat ve Terakkiden Cumhuriyete Bitmeyen Savaş**, Kamer yay., İstanbul 1997.
- Sorgun, Taylan, **Teşkilat-ı Mahsusa**, (Trc. Tansel Demirel), Arba yay., 2. b., İstanbul 1994.
- Stoddard, Philip H. **Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı Talat, Enver, Cemal Paşalar**, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1944.
- Şakir, Ziya, **Talat Paşanın Anıları**, (Haz: Mehmet Kasım), Say yay., 1. b., İstanbul 1986.
- Talat Paşa, **İttihat ve Terakki İçinde Dönenler**, (Anlatan: Galip Vardar), İnkılap Kitabevi yay., İstanbul 1960.
- Tansu, Samih Nafiz, **Avrupa'da Devrimler 1492 - 1992**, (Trc. Özden Arıkan), Afa yay., İstanbul 1995.
- Tilly, Charles,

- Turan Oğuz **Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler (Mete'den Atatürk'e Kadar)**, Belge yay., İstanbul 1986.
- Türkmen, Zekeriya, *"Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliğinin Kurulması ve Faaliyetleri"*, Nihal Atsız ve Nejdett Sançar Armağanı, Medrese Kitabevi yay., Afyon 1995.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III BALKAN HARBI (1912-1913)** Genelkurmay ATASE Askeri Tarih yay., Ankara 1979.
- Uçaröl, Rifat, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi yay., İstanbul 1995.
- Ulman, A. Haluk, **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol**, AÜSBF yay., Ankara 1972.
- Ünal, Tahsin, **Türk Siyasi tarihi (1700-1958)** 2. b., Ayyıldız Matbaası, Ankara 1958.
- Yalman, Ahmed Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, (Haz: Erol Şadi Erdinç), Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. yay., İstanbul 1997.
- Yazman, Mehmet şevki, **Mehmetçik Avrupa'da**, İnkılap ve Aka Kitabevi yay., 5. b., İstanbul 1967.
- Yüzbaşı Selahattinin Romanı**, I, (Haz. İlhan Selçuk), Remzi Kitabevi yay., 4. b., İstanbul 1984.

C- Ansiklopediler:

GİAA, IV, Grolier Incorporated-Sabah yay., İstanbul 1983,s.

198; Ana Britanica,VI, Ana yay., İstanbul 1992,

BA, III, Milliyet yay., İstanbul 1990

BL, IX, Interpress Basın Yay., İstanbul, t. y.

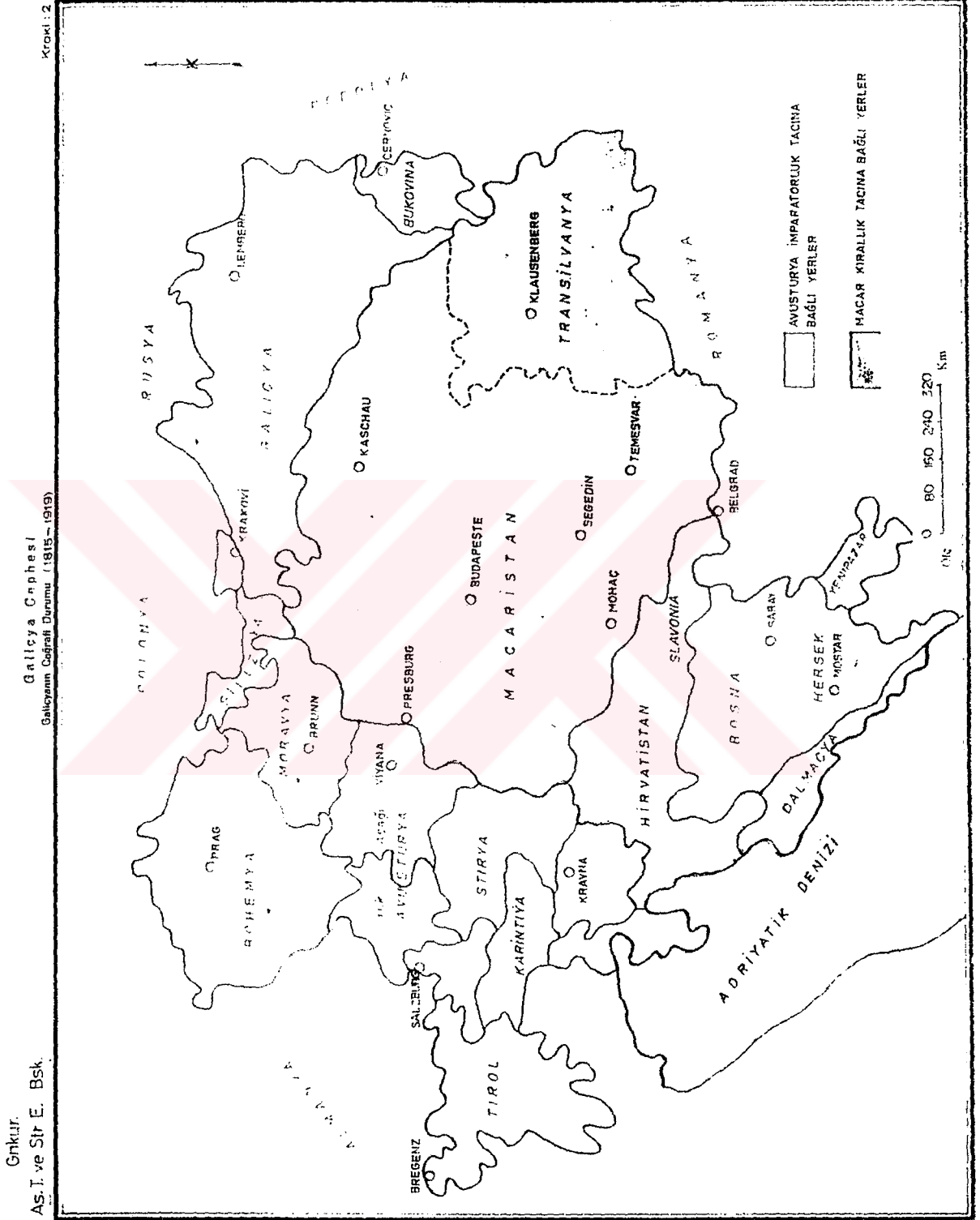
TDVİA, VIII, TDV yay., İstanbul 1993.

ML, IV, Meydan yay., İstanbul 1988.

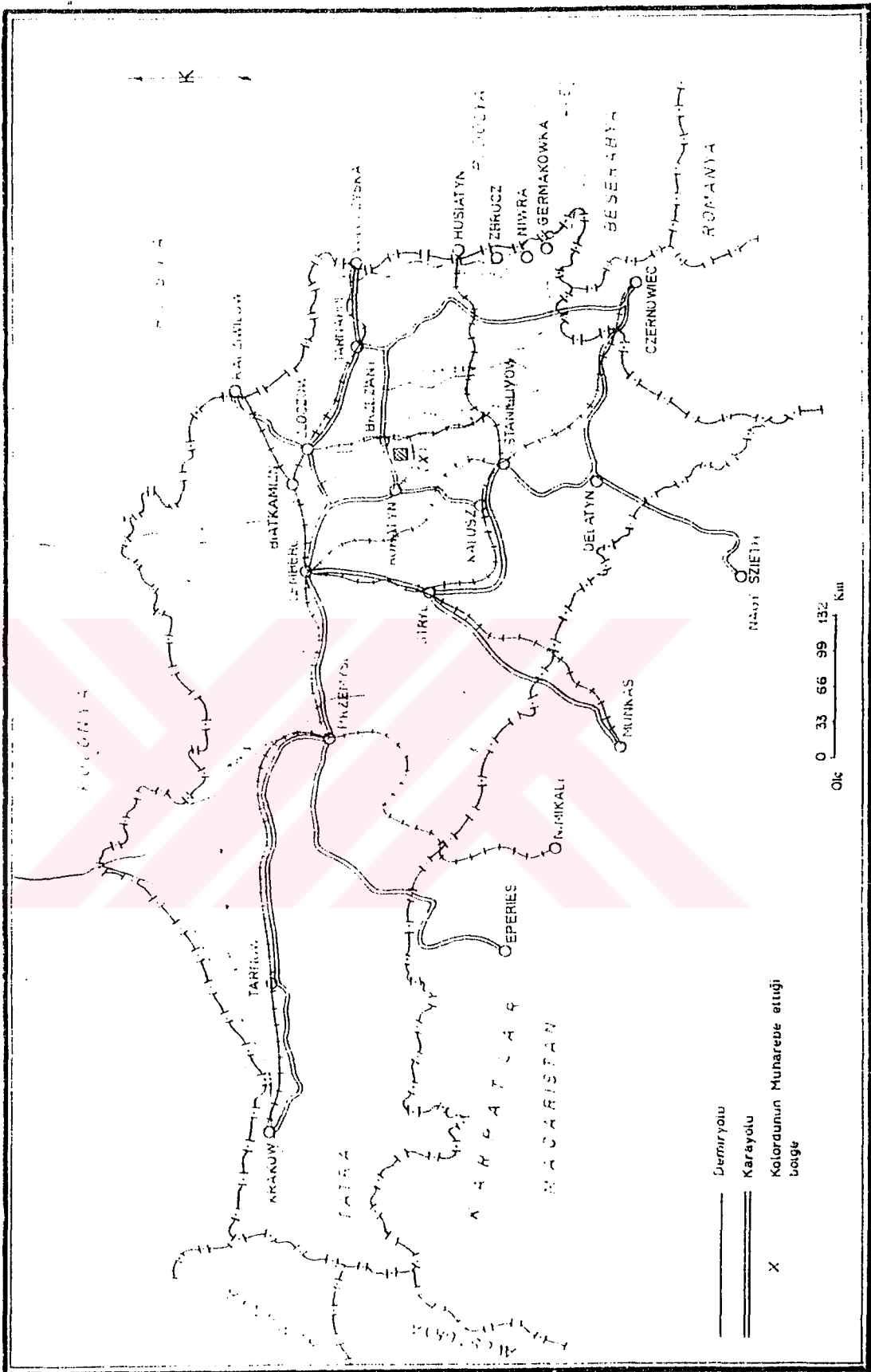
TA, XVII, MEB yay., Ankara 1969.

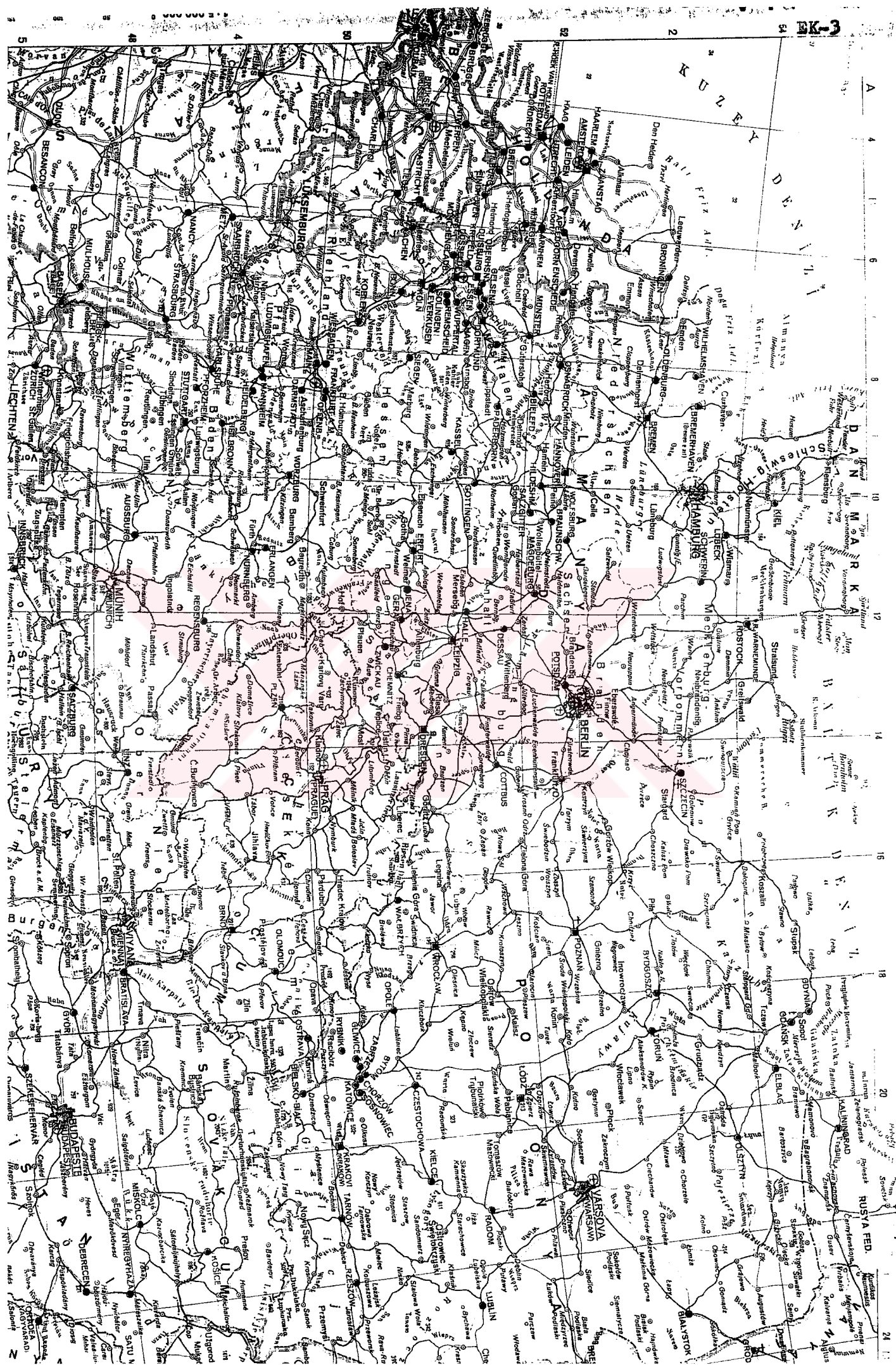
YHA, III, Doğan Kardeşler yay., İstanbul 1979.

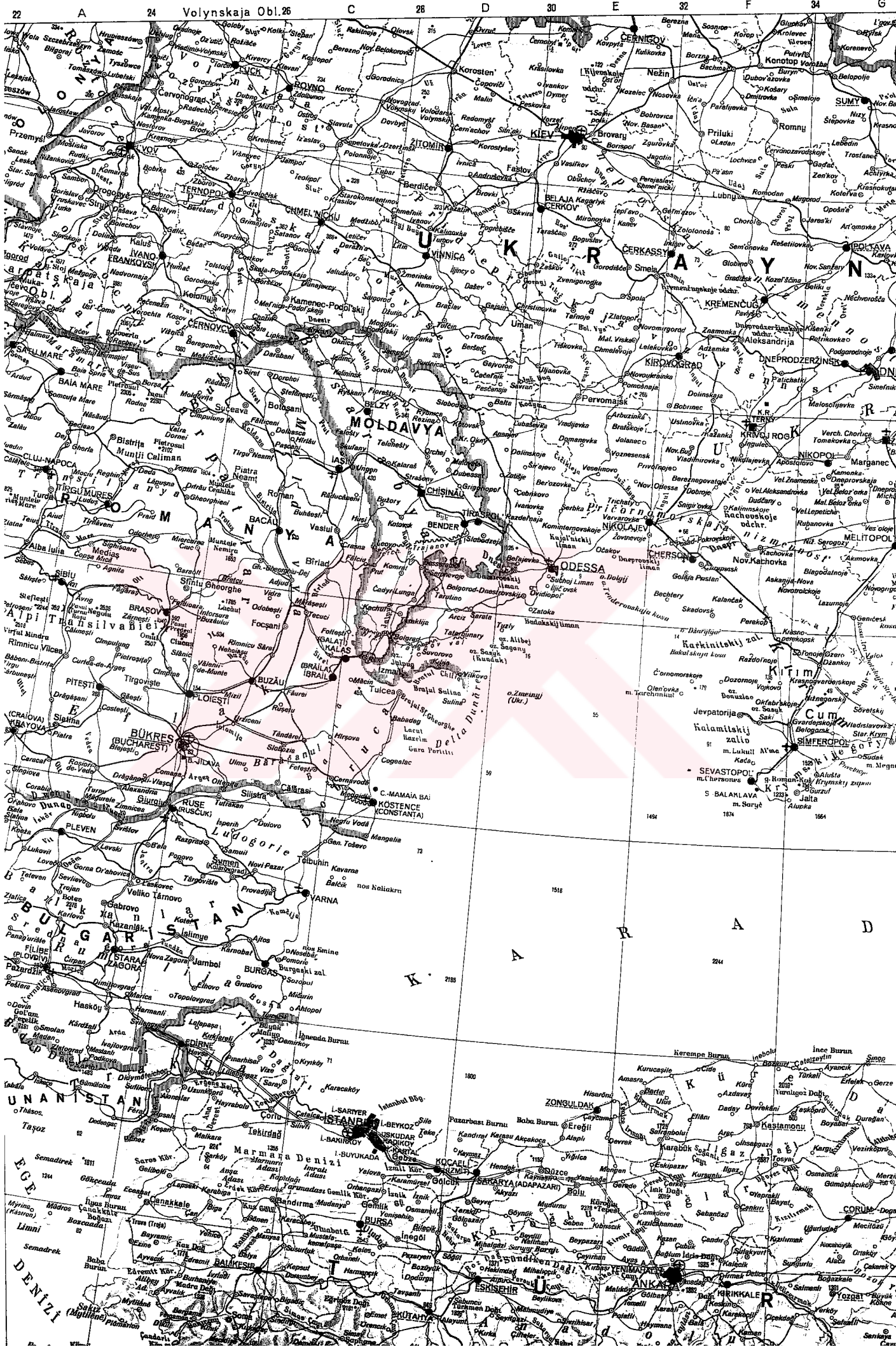
YTA, III, Ötüken yay., İstanbul 1985.

Galiçya Cephesi
Galiçyanın Cengelli Durumu

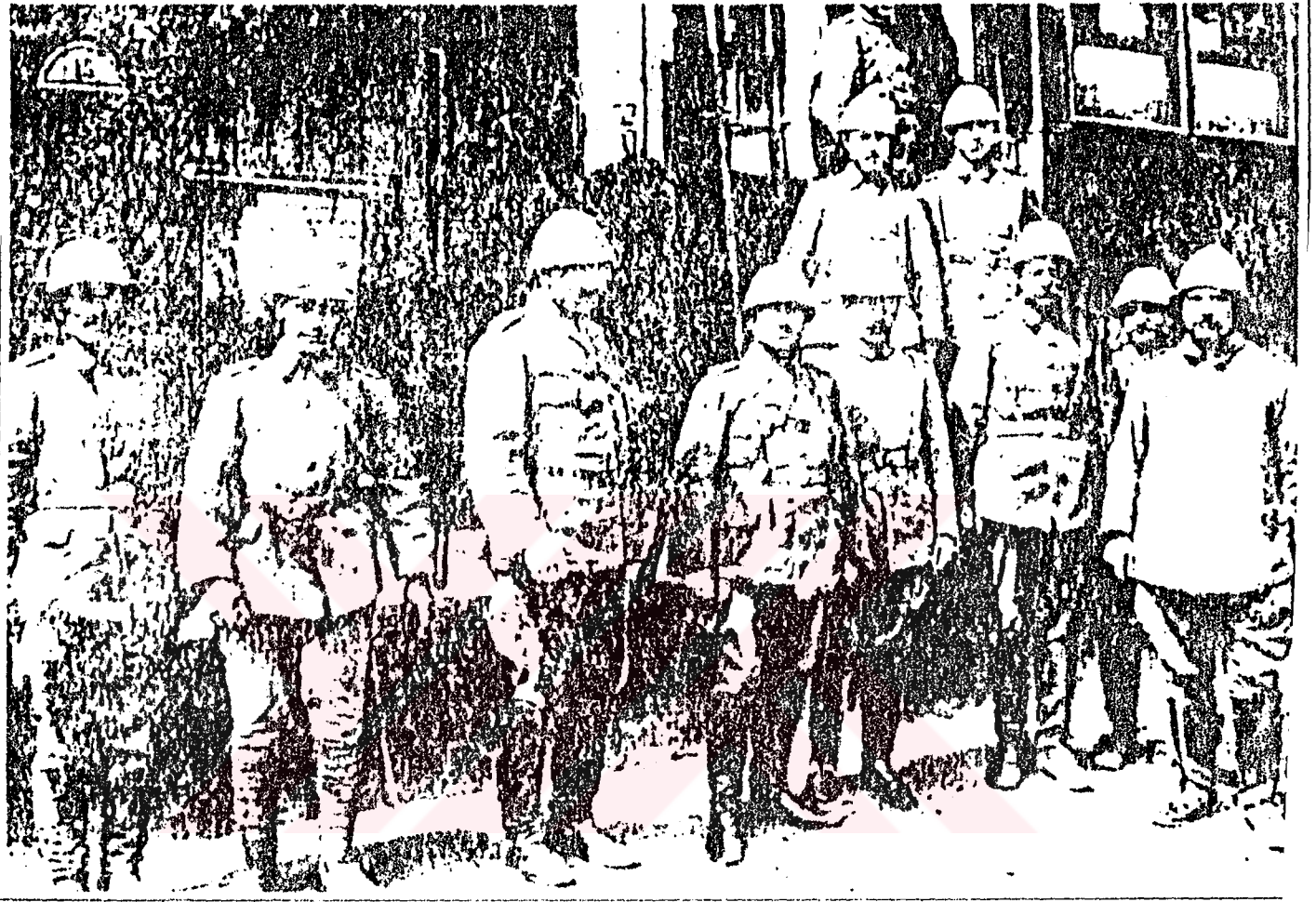
GALIÇYA CEPHESİ

ir Osmanlı birliği Macaristan'ın kuzeydoğusundaki aliya (Lehistan) bölgesinde Macar ve Avusturya kuvvetleriyle birlikte Ruslara karşı savaştı.

914 yılında savaş başlayanca Ruslar aliya'yı işgal ettiler. 1915 yılında Almanlarca takviye edilen müttelik

gçler Rusları mağlup ederek tekrar aliya'yı ele geçirdiler.

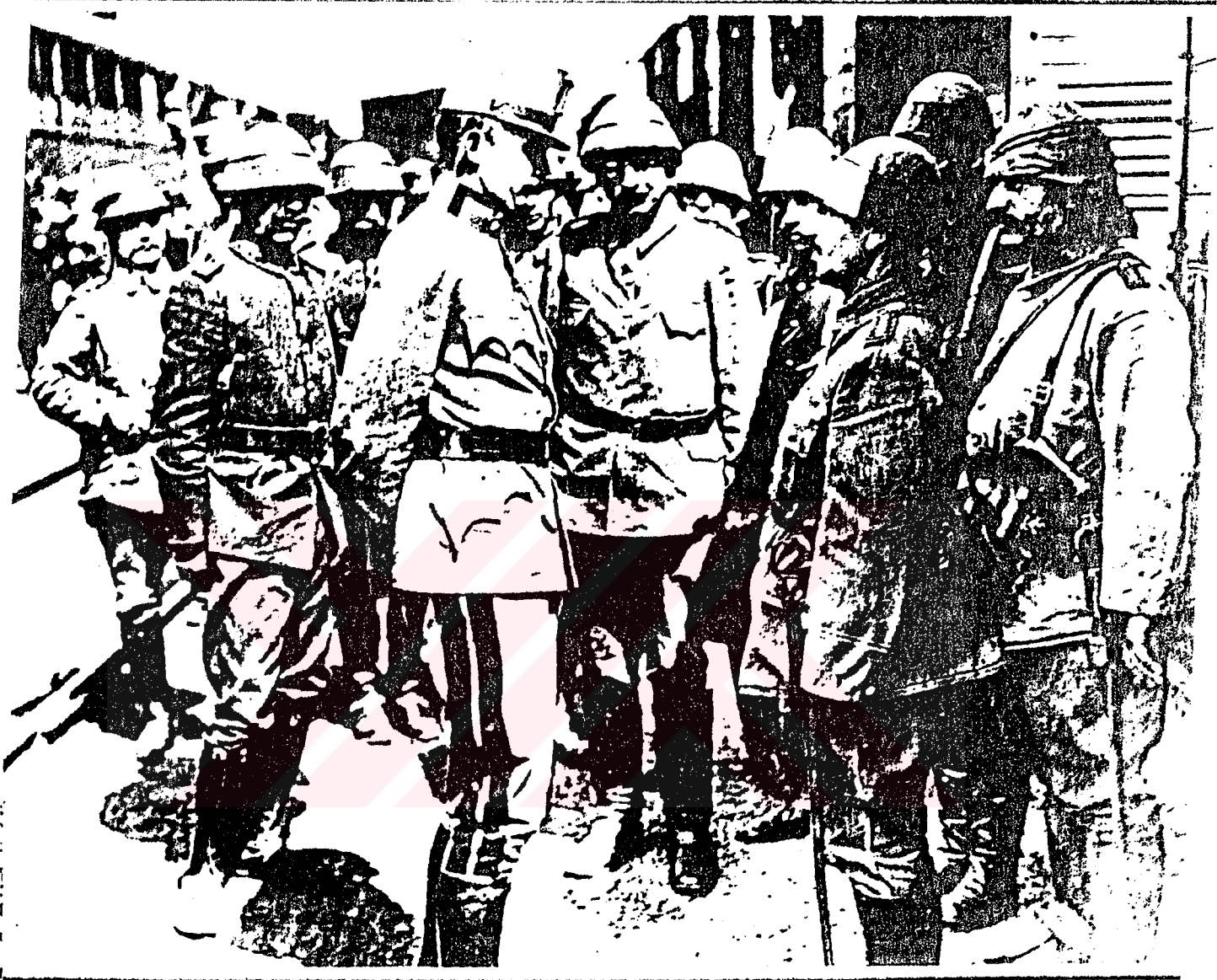
1917 yılı Temmuzunda Ruslar aliya'da tekrar taarruza geçtiler. Başlangıçta hızla ilerleyen Rus birlikleri, on gün sonra duraklayarak kargaşa içinde geri çekildiler.

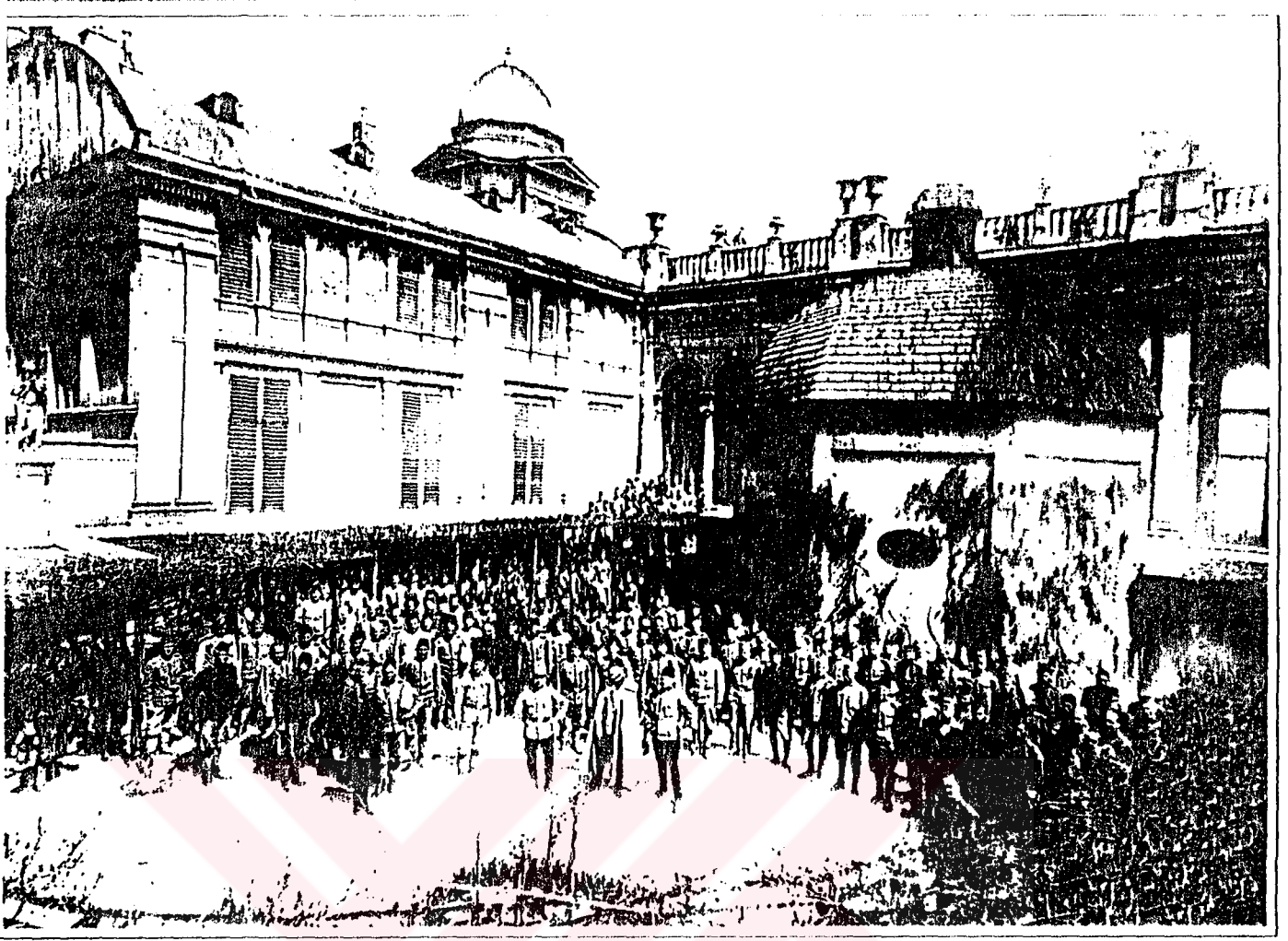
aliya cephesine giden 20. Tümen komuta heyeti trenden inerken

aliya'da Ruslara karşı başarlı muharebeler yöneten Türk, Alman, Avusturyalı, Macar subaylar (191

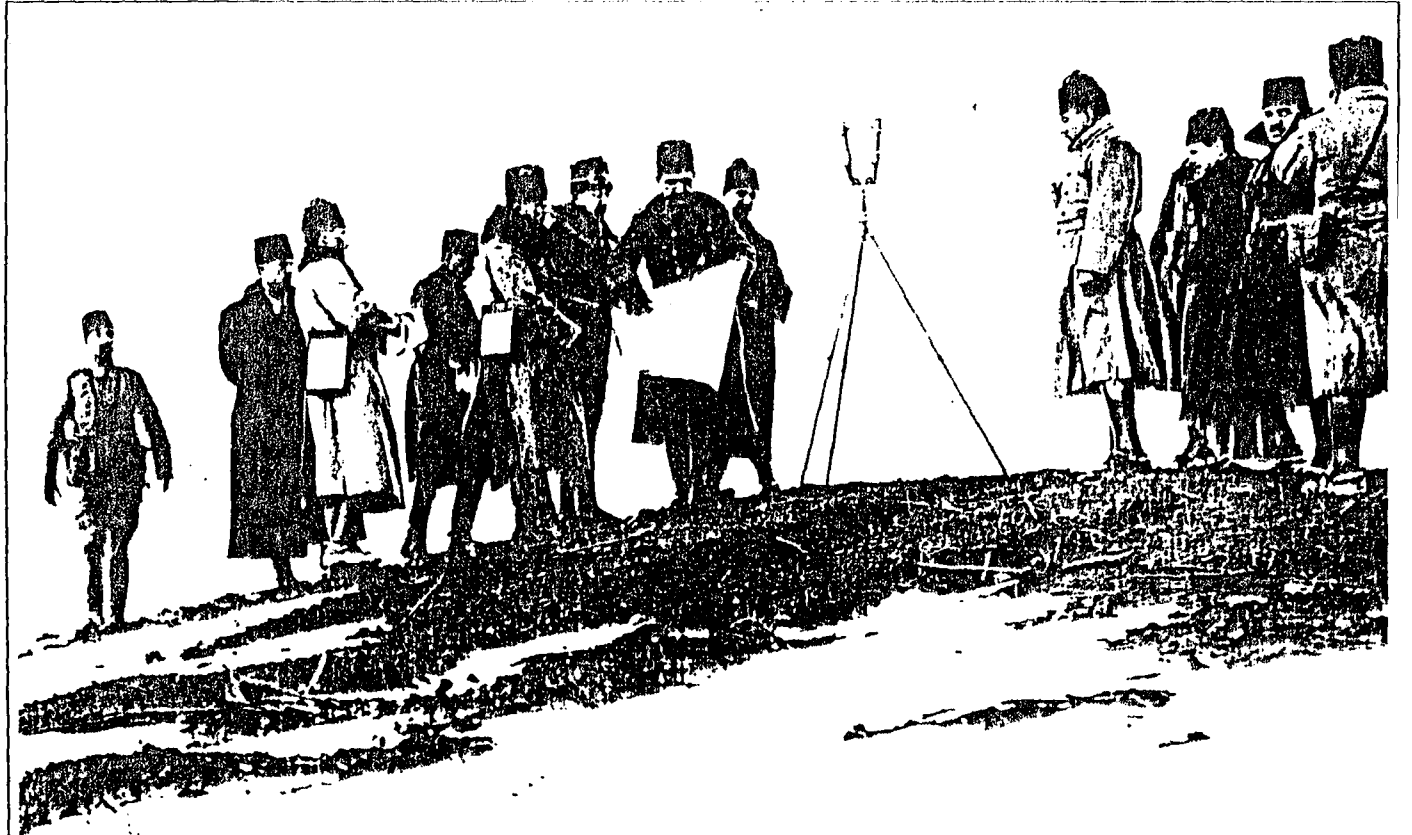

Avusturyalı bir general (Karl Franz Joseph) Galiçya'da Türk subaylarından bilgi alıyor.

Başkomutan V. Enver Paşa Galiçya cephesini denetlemeden önce Budapeşte'de Güllüba Türrbesi'ni ziyaret hazırlığında (1916)

Galiçya cephesinde 1915 yılı kışında Türk subayların durum değerlendirmesi

BK-8

*İçya cephesinde görev alan Karadenizliler
an teperek eğleniyorlar.*

*Galiçya'da elinde
bombasıyla uyuyan
Mehmetçik (1916).
Her an savaşa hazır.*

'arşova önündeki muharebeden sonra Rus askerlerinin silahlarını atarak teslim oluşu

Galiciya Cephesi'nde savaşa giden Mehmetçikler Budapeşte'deki Güllübaşı türbesi önünde namaz kılıp dua ediyor (1916).

Galiciya'da askere Macar aşçının pişirdiği yemeğin dağıtılması

*İstanbul'da toplanarak Galiçya'ya gönderilmek üzere silah altına alınan asker adayları
İstanbul Galata köprüsü üzerinde (1914)*

Galiçya'da sağ kalabilenlerin trenle vatana dönüşleri (1917)

*Galiçya'nın çetin kış
şartlarında kürklere
bürünerek nöbet tutan
bir Mehmetçik*

*Galiçya'da ateşli
bombalarını 60
metreye kadar
düşmana savuran
Osmanlı askerleri*

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Yedek Teğmen Hasan Hilmi
Gallıçyn'da Ateş Hattında
(1917)